Külliyat : 5

REFİK HALİD

AY PEŞİNDE

SEMİH LÜTFİ ERCİYAS
SEMİH LÜTFİ KİTABEVİ

AY PEŞİNDE

MUHARRİRİN BAŞKA ESERLERİ

HAZIRLANANLAR :

SÜRGÜN ... ... (Roman)
ÇETE ... ... (Roman)
GURBET HİKAYELERİ ... ... 1 Cild

ÇIKMIŞ OLANLAR

Kirpi'nin Dedikleri ... ... 1 Cild
Sakın aldanma, inanma, kanma ... ... 1 Cild
Memleket hikâyeleri ... ... 1 Cild
İstanbulun Bir Yüzü ... ... 1 Cild
Ago Paşanın Hatıratı ... ... 1 Cild
Ay Peşinde ... ... 1 Cild
Guguklu Saat ... ... 1 Cild
Tanıdıklarım ... ... 1 Cild

HALEP'DE BASILANLAR

Deli ... ... 1 Cild
Bir İçim Su ... ... 1 Cild
Bir Avuç Saçma ... ... 1 Cild
Yezidin Kızı ... ... 1 Cild

Mevcutları tükenmiş olan bu eserler «Semih Lûtfi» Kitabevi tarafından külliyat olarak yeniden basılmaktadır.

KÜLLİYAT : 5

REFİK HALİD

AY PEŞİNDE

— İlâveli ikinci Basılış —

SEMİH LÛTFİ ERCİYAS
SEMİH LÛTFİ KİTABEVİ

KÜLLİYAT : 5

REFİK HALİD

AY PEŞİNDE

— İlâveli ikinci Basılış —

SEMİH LÛTFİ ERCİYAS
SEMİH LÛTFİ KİTABEVİ

Ay Peşinde

— Vatan masalı —

Vaktile, Anadoluda hüküm süren padişahlardan birinin dünya güzeli bir kızı doğmuş... İpek saçları topuklarına kadar uzun imiş ve kestikçe uzar, tellerinden atlaslar dokunur, dibâlar örülür, azalıp eksilmezmiş. Güldükçe yanaklarından güller biter, imbiklere konur; ıtriyatı çıkar, kopardıkça ürermiş. Ağzı bir tatlı, ballı meyva imiş, insanın yedikçe canına can katar ve elini sürdüğü dal asma ve dudağı dokunduğu su şarap olur, gözünü çevirdiği topraktan feyiz, bereket fışkırır ve başının üstünden güneş çekilmezmiş... Padişah, bu misilsiz sultana, Adalardenizinin güzel bir körfezinde somaki mermerden bir kasır yaptırmış ve demiş ki :

— Kızımın saçlarından ipek dokunmak için etrafa tezgâhlar kurulsun! Yanaklarında biten gülleri süzmek için imbikler dizilsin. Ağzının meyvası kutulara bastırılsın ve baktığı yeri kaplıyan zahireler için ambarlar yapılsın! Elinin sürüldüğü dallar üzüm vereceği ve dudağını dokunduğu sular şarap olacağı cihetle de küpler hazırlansın ve pekmez ocakları yansın!

Dediği gibi yapılmış, tılsımlı sultan sarayına kurulmuş ve az zamanda şehir, cihanın göz diktiği, imrenip kıskandığı, koşup yerleştiği bir işlek liman olmuş. Körfeze gemiler dolar, dağlara köşkler kurulur; alışveriş, geliş gidiş, saz söz, orada herkes zengin, sıhhatte ve bahtiyar olurmuş. Pazar yerleri şal, halı yüklü katırları, üzüm ve incir taşıyan develeri güç alır, iskeleye yıkılan zahireyi gemiler güç

götürürmüş... Altın ceplerden taşar, sanki servet göklerden serpilirmiş !..

Derken, günün birinde denizin öbür kıyısındaki bir sergerde, kulaktan methini dinliye dinliye bu sultana âşık olmuş ve bu şehre sahip olmayı kurmuş... «Askerlerim hazır olsun, demiş, oklarını zehirli sulara batırsınlar, kalkanlarına bir kat daha çelik kaplasınlar ve zırhlarına bürünüp meydana toplansınlar, feyiz ve bereket diyarına akın var ! »

Bir sabah, bu harp kafilesi, etrafa ok atarak, ölüm salarak o bereket beldesine girmiş ve ahaliyi esir etmiş... Askerler ambarları yağma, eşyayı talan ederlerken sergerde, somaki saraya koşmuş ve tılsımlı sultanın karşısına çıkmış :

— Sen benimsin, demiş, artık ipek saçlarını ben tarayacağım, gül yanaklarını ben öpeceğim, ağzının ballı meyvasını ben yiyeceğim ve gözünün baktığı toprağın feyzinden, üzümlerinden ve şaraplarından ben faydalanacağım.

Fakat bakmış ki o gül yanaklar artık gülmüyor ve gül vermiyor, o tatlı dudaklarda meyva bitmiyor, o ipek saçlar uzamıyor, o gözler bir yere bakmıyor, o tılsımlı eller bir dala sürünmüyor ve o sular şarap olmuyor... Sultan bir taş gibi donmuş, artık hayat eseri göstermiyor !

Sergerde dört tarafa adamlar salmış, sihirbazlar çağırmış, acuzeler aratmış, kâhinler buldurmuş, bu derde bir çare aramış. O zaman demişler ki :

— Ey silâhlı ! Bu sultana sahip olmak ve bu beldede yerleşmek, bir tılsım vardır, ancak onu ele geçirmekle kabildir ve bu bir zor iştir.

Sergerde haykırmış :

— Söyleyin her ne ise yapayım, her tarafı kana bulayım, önüme gelen yeri ateşlere yakayım, icabına bakayım!

Bu meclis kurulu iken vakit gece imiş. Başkâhin yerinden ağır ağır kalkmış, sergerdenin elinden tutarak pencereye yaklaşmış ve yüksek bir dağ tepesinde, tâ göklerin içerisinde ışıl ışıl parıldıyan keskin yüzlü bir gümüşten

orağı, hilâli göstererek :

— Buna varmak bunu tutmak, bunu kırmak lâzımdır; tâ ki şehir senin olsun, sultan artık sana gülsün... O yerinde durdukça bu yerlerde incir, üzüm deremezsin, buğday ekip biçemezsin, ipek örüp giyemezsin, şarap içip gezemezsin, rahat yüzü göremezsin!..

Sergerdenin mızrağı uzun, fakat aklı kısa; zırhı ağır, fakat kafası hafif imiş! Bakmış ki ay parçası pek uzakta durmuyor, o yüksecik dağın yamacında, bir başına, karanlıkta bekçisiz bekliyor :

— Bu mu, demiş, zor dediğin hiçten iş ! Şimdi gider, o dağa ben tırmanırım ve o ayı yakalayıp dizlerime dayıyarak iki parça eder, suratına fırlatırım !

Kâhin demiş :

— Kolay görme, zor iştir, yakın durur, uzaktır; küçük durur, büyüktür; tek sanırsın, çok olur; hilâl dersin bedir olur; yıldız kadar bekçisi var; yıldırımdan silâhlıdır, bulut kaplı hisarlıdır, ele geçmez bir tılsım o...

Sergerde dinlememiş, hemen koşmuş, boru çalmış, askerlerini toplamış ve başlamış yamaçlara tırmanmıya, aya doğru uzanmıya... Fakat ne mümkün? Dağ ardında bir dağ daha, ne aşılmaz berzahlar, ne korkulu boğazlar, gündüzleri sıcaklar, geceleri ayazlar, çıktıkça çıkıyorsun, düşe kalka yürüyorsun, fakat sonu gelmiyor, « Ha yaklaştım ! » dedikçe, insan eli ermiyor; « İşte ucu ! » dedikçe gümüş orak yakasını vermiyor. Sergerde inatçıymış... Yamaçlara bin müşkülâtla tırmanır, teker meker yuvarlanır, yine kalkar, yine çıkar, yine düşer, yine fakat gözü yılmaz koşarmış... Tırnakları sökülmüş, dizkapağı yaralı, kargısına dayanmış aya bakar, salarmış !

Nihayet bir gün gelmiş, ne görsün? Dümedüz bir ova, sanki gökten bir parça, ay orada, önünde yere yatmış duruyor, hareketsiz uyuyor... Fakat yüksek yerler fırtınalı olur derler, birdenbire bir kasırga koparak bulutları yere çarpmış, kayaları tartaklamış, yıldırımlar, şimşekler, bir âfettir başlamış... Gök malını saklamış, bütün yıldızlar saf

saf olmuş, harp etmiş, ay parçası kahramanlar, sergerdeyi püskürtmüş! Ödü kopmuş, askerler, mızraklarını atarak çalataban yamaçlardan atılmışlar ve bin zorlukla aştıkları dağlardan haykırarak teker meker yuvarlanıp, çıktıkları yere yine tekrar dönüp gelmişler!

Sergerde, kafasından yaralı, bir kayanın üstünde hüngür hüngür ağlarmış:

— Bu iş benim kârım değil. Kasırgalar yenerek bulutları aşamam, göğe çıkıp yıldızları birer birer vuramam, kabil değil; ayı tutup iki parça kıramam, bu tılsımı bozamam! Buralarda duramam!

İşte bu tılsımlı vak'ayı müteakıp o sultanın ipek saçından bir kırmızı bayrak örüp üstüne bir gümüş ay işlemişler ve o şehre işaret olmak üzere de o ayın kucağına bir tek parlak yıldız koymuşlar.

Ay gökte durdukça, yani dünya durdukça bu bayrak da o bereket beldesinde dikili durmuş!

Anadoluda Bahar

Anadolu kasabalarında, eskiden, insanın ömrü kotrada rüzgâr bekler gibi daimî bir bekleme, durgunluk ve sıkıntı içinde geçer; bu hayattan şifa, sıhhat ve zevk beklemek abestir, günler adamı için için, sessiz sadasız, yumuşacık dişlerile farkında olmıyarak mütemadiyen kemirir, eritir ve bir gün kof edip bitirir. Artık, özünü kurt yemiş bir ağaç gibi, sizden çiçek, yaprak, meyva, yani fikir, zevk, neş'e beklemek abestir; kaba, hantal, lüzumsuz bir şekil, bir eşya haline gelir, kütük gibi hissiz durur. Hulâsa kurursunuz.

Bu üzücü ve eritici hayat içinde İstanbul gittikçe size mükemmel, lâtif, misilsiz görünmeğe başlar; gittikçe İstanbulu hayalinizde şirinleşmiş, şevklenmiş bulur; İstanbulun hatırasile bir başınıza vakit geçirmeyi gittikçe her meşguliyetten üstün görürsünüz. Bir ucu da İstanbula bağlı olan telgraf tellerine gıpta ve tahassürle baktığım ve telgraf direklerine başımı dayayıp yüreğimden toplanan feryatları rüzgârların tellerdeki titrek, uzun, ve melâl verici âhenğile bestelediğim zaman ben de Anadoluya sürülmüş her İstanbullu gibi ıstırap çeker, İstanbulu böyle içten figan ile, feryat ile yâdederdim.

İnsan nasıl çoktanberi kaybettiği bir sevdiğinin çehresini hatırlamıya uğraşır ve bazan, birdenbire gözünün önüne gelmiş kadar canlı görürse ben de menfalarımda İstanbulun sokaklarını, meydanlarını, binalarını tahatturla uzun uzun vakit geçirir ve bazan birdenbire meselâ Köprü üstünü, Beyazıt meydanını, Bebek koyunu veya Kalamış iskelesini sanki karşımda duruyormuş gibi en in-

ce köşelerine kadar canlanmış buluverince ne ince bir keyif, ne temiz, ne hoş bir zevk duyardım.

Kış akşamları küçücük kasabaları karanlık ve sessizlik, bir daha sabah olmıyacak ve hayat avdet etmiyecek gibi matemler içinde örterken kendimi bir an için meselâ Köprü başındaki saatin altında, dükkânlardan taşan ve tramvaylardan çakan elektrik ziyalarile aydınlanmış, kalabalıktan şaşkın, gürültüden sersem bir halde, böyle kaynıyan ve karanlıkları yakan ışıklı ve sesli bir hayat içinde bulmak en tatlı emellerimden, en zevk verici tahayyüllerimden biri olurdu.

Anadoludaki kasaba hayatı kadar kasvetli bir hayat tasavvur edilemez; kışı, yazı, sabahı, akşamı, baharı ve hazanı hulâsa her mevsimi ve her saati birbirinden berbat, bunaltıcı ve boğucudur ve oralarda iç sıkıntısı müzmin bir illettir ki devası, şifası hemen kasaba hududundan çıkmak, kırlara, tabiate atılmaktır.

Anadoluda geçirdiğim baharları hatırlıyorum. Anadolunun baharları biribirlerine benzemezler ve zaten Anadolu baharları arabalarla geçerken ve kasabalarda tünerken göze görünmezler. O yerlerde baharı ırmak kenarlarında, dağlar ardında, kovuklarda aramak icap eder. Yol üzerlerinde dört beş söğütle ucu bucağı bulunmaz geniş ekin tarlalarından başka bahardan alâmet yoktur ve hattâ bazan saatlerce gidersiniz de bir ağaç ve bir ekili toprak bulamazsınız. İnsana işte bunun içindir ki Anadolu her mevsimde ıssız, çorak, ve sevimsiz görünür...

Fakat bir kasabada yerleşir ve bir derece yerlileşirseniz iş değişir. Bir gün sizi alırlar ve şehrin yarım saat ötesine, iki heybetli ve kasvetli dağın arasından inen bir ârızalı yola sokarlar... Döne döne, düşe kalka ve sıcaktan terliye bunala kayalar üzerinden iner, inersiniz... Kabil değil, tahmin edemezsiniz ki bu çorak, yanık ve taşlı yol sizi bir cennete götürsün. Fakat bir dönemeç kenarında, hayretle birden haykırırsınız :

— Ah, ne güzel yer !

Filhakika gözünüzün önünde serilen manzara emsalsizdir. Sanki yarım saat yürümek suretile bir kıt'a değiştirmiş, bir üstüvâ hattını geçmiş, bir başka dünyaya varmışsınızdır. Aşağıda, o ne yeşillik, o ne feyiz, o ne letafettir! Bir vâdi ki çiçek açmış meyva ağaçlarile dolu... Arasında değirmenler dönüyor, sular çağlıyor ve insanı mest eden ılık bir hava içinde ciğerlerinize çiçek kokusu, tıkayacak kadar doluyor... Yolunuz her adımda daha fazla güzelleşir ve iğdeler, Anadolunun bu rayihasında mânayı hiç bir kalemin anlatamıyacağı ve tesirinden hiç bir ferdin kurtulamıyacağı sıcak, baygın, maddî aşkı harekete getiren çiçekli ağaçları başınızın üzerini tamamen örter.

Artık gölgede ve serinlik içindesiniz, çiçekler ve yeşilliklerle örtüldünüz, sevimli kuşlar ve süslü böcekler arasında terâneler dinliyerek gidiyorsunuz. Bir aralık yabanî güller yolunuzu kaplar, bir dehlize girmişsinizdir ki duvarları koncelerle kaplıdır ve tavanlarından mütemadiyen geçkin gül yaprakları dökülür, biraz ötede dere ile buluşursunuz, iki tarafınızı körpe sazlar ve nazik dalları çehrenize sürünen söğütler sarar; bir yemyeşil, kuytu, rutubetli, serin yol ki size tepede kaynıyan güneşi bir şurup gibi tatlılaştırıp ve soğutup öyle sunuyor.

Daha sonra birdenbire bir ağaçsız saha... Gözleri kamaştıran bir ışık altında köklerini su örtmüş olan yoncalar diz boyu kabarmış ve sarı çiçekleri birer süslü mahlûk gibi dipdiri başlarını kaldırmış, bir kelebek ve kuş sürüsü gibi hemen uçmıya hazır, hafif bir rüzgârla âdeta kanatlarını sallıyor... Yanda bir su değirmeni: loş, kuytu bir dam altında taşların uğultusu, köpüren, fışkıran suyun sesile karışmış, kapısında kumrular dolaşıyor ve etrafında uslu gözlü eşekler düşünüyor. Derken iri, bembeyaz çiçekleri kemale ermiş bir ayva veya bir elma ormanı... Yarım saat, kesilmeden, devam ediyor ve beklemediğiniz bir ânda bitip önünüze kocaman bir genişlik çıkarıyor. Bir geniş tarla, masmavi bir deniz keyfile menevişler, ürpermeler ve hışıltılar yaparak dalgalanıp gidiyor. Ah bu çiçekten

mahsuller, bu haşhaş tarlaları !..

İşte Anadolunun kıyı ve köşelerinde böyle baharlar, böyle cennetler saklıdır.

Bahar zamanı Anadoluda seyahatin ne garip değişiklikleri de vardır. Meselâ deniz kenarını sımsıcak, âdeta yaz içinde bırakırsınız, keten ceket sizi sıkar ve arabanın kızan muşambası başınızı yakar. Böyle, hararetten bunalmış, yürür, birtakım yokuşlar iner, inişler çıkar, gider, gidersiniz. Nihayet bir dağa tırmanmak icap eder, bir dağ ki her dönemecinde rüzgârın daha sertleştiğini ve havanın daha soğuduğunu hissedersiniz. Sırta çıktığınız zaman arkanızda palto size az gelir ve sabahleyin, aşağıda, bir yemyeşil söğüt gölgesinde sıcaktan şikâyetçi, bol su içerek kahvaltı etmiş ve toprağa serilip yatmışken akşama handa ocak yaktırır ve çay yaptırırsınız ve geceyi dişleriniz vurarak titriye titriye geçirirsiniz.

Temmuzda ekinlerin henüz, bir karış büyüyüp yeşillendiği yüksek dağ tepeleri, Ilgaz etekleri vardır ki bakarsanız dürbünle denizi görebilirsiniz, öyle bir deniz ki kenarında güneş her şeyi kavurmuş, ağaçlar bile güz mevsimine başlangıç olarak sararmış, solmuştur ve o yazdan bu bahara erebilmek için yürük bir at ile dokuz saat tırmanmak kâfidir. Bir defa, Yozgada beş saatlik bir yerde baktım ki hükûmet erkânı, değirmen kenarına halılar sermişler, yemyeşil ve çiçekli dallar altında seyran yapıyor, nargile içiyorlar... Beş saat sonra şehre çıktım ki soğuk insanın yüzünü kavuruyor, hanlarda saç sobalar yanıyor ve ağaçlar henüz tomurcuksuz, küskütük duruyor. Beş saatlik bir mesafe arasında kış ve bahar !

Bazan da hiç bahar yüzü görmemiş araziye yolunuz düşer: Tozlu, kurak, kavruk bir saha ki dört gün sürüyor, ne bir tutam yeşillik, ne bir tek filiz... Başıboş aç develerin bu genişliklerde ağır ağır, vahşi ve yaslı dolaştığını görürsünüz, bir saha ki insanı yazın sıcaktan yakar, kışın soğuktan dondurur ve ikisi ortası bir mevsim nedir bilmez! En garibi meselâ bu arazi Ankaranın yanındadır, arzın

arkasında değil!

Anadolu halkı baharı tıpkı böcekler gibi bekler: Sindikleri deliklerden taze can bularak çıkmak ve hayata tekrar karışmak için... Kış sonuna doğru o erimez ve tükenmez kar tabakaları altından bir nevi sarışın ve beyaz çiçekler, çiydemler fırlar... Kokusuz, kansız, su gibi yumuşak, yarı çiçek, yarı kar, zavallı çiydemler... Çocuklar bunları toplarlar ve bir dala dizip mâniler, beyitler okuyarak ev ev dolaşırlar, zahire toplarlar. Bu, baharı tebşir, tebrik ve tehniye demektir. Çiydemler herkesin yüzünü güldürür ve bu ilk bahar müjdesi her tarafta bir bayram tesiri yapar.

Anadolu halkı bahar gelince, bazı yerlerde, çoluk çocuk kırlara dağılırlar ve (Mavi mak)ismini verdikleri bir nevi yabani semizotu toplarlar, buna yoğurt döküp kapışa kapışa yerler. Bu ot lezzetsizdir. Yemeği de tatsız olur. Fakat herkes bir defa olsun baharda bunu yemek mecburiyetindedir. Keramet o otta, otun çeşni ve lezzetinde değil, tam bahar zamanı, soğukların sonunda yerden fışkırmasında, güneşi ve sıcağı müjdelemesindedir.

Anadolunun baharları, müthiş bir kışın ardından yetişmek itibarile her yerden fazla sabırsızlıkla beklenir ve oralarda bahar velevki devamsız, şaşaasız dahi olsa ikram ile, izaz ile neş'eli karşılanır.

Ben Anadoluda İstanbulun tahassürünü ancak baharda, ırmak ve dağ kenarlarında gezerken unutur, ancak bahar gelince gözlerimi İstanbul tarafından çevirir, bulunduğum yerlere dikerdim.

Kervanda Muaşaka

Hâlâ tadı damağımda kalan yolculuklardan biri de budur :

Anadoluda henüz otomobil işlemediği bir zamanda, umumî harp içinde alelâcele Çorumdan Ankaraya gidip yine dönmek lâzım gelmişti. Hareket için kararlaştırdığım gün büyük yağmurlar başladı ve fasılasız üç gün yağdı. Hava açınca memleketin akıllıları ve arabacıların kodamanları ile Havuzlu kahvede bir meşveret meclisi kurduk; bir hafta süren şose yolunu mu takip etmek muvafık olurdu, yoksa dört günlük kestirme toprak yolu mu... Kahve fincanlarını höpürdeterek ve nargileleri guruldatarak herkes başından geçen bir vak'ayı anlattı, nihayet en sağlam ve en emniyetli yol olarak şosede karar kılındı. Zira bir defa toprak yola girildi mi, yağmurlar başlayıverirse ne dönmek, ne de ilerlemek ihtimali vardı; çamurlara saplı haftalarca dağ başlarında kalmak, sellere kapılmak veya sırsıklam olup hastalanmak pek mümkündü. İyisi mi uzak, fakat emin olan Yozgat tarikini intihap müreccah olacaktı.

Denildiği gibi yaptım ve buğu ile güneşin henüz biribirini yenip yağmura veya açık havaya döneceği kestirilemiyen bir puslu sabah vakti yaylı bir araba ile bir başıma yola çıktım. Bir ârızaya uğramamak şartile önümde tam yedi günlük, yedi konaklık bir sefer vardı. Yedi gün arabacı ve ben dağlar, diyarlar geçerek, ovalara düşüp nehirler atlıyarak meskûn dünyanın hemen hemen en az nüfuslu, yarı çöl bir kıt'asını bin zahmetle ve iç sıkıntısından eriye üzüle aşmıya mahkûm idik. Alelhusus Yozgattan

sonrası hakikî mânasile bir sahra, bir kum, toz sahrası idi. Arabacı :

— Dört gün köye, kasabaya rastgelinmez, göz alabildiğine ovadır!

Diyordu. Düşününüz, dört günlük bir ova, bir geniş, boş, dümdüz ova ve ortasında biz, arabacı ve ben, iki ufak nokta, iki karınca... Bunlar o düzlüğü aşmakla, geçmekle meşgul !

İçim füturla doluydu. Kasabadan biraz çıkmış, çeşmeyi geçmiştik, Gazi, (Gazi Anadoluda bir isimdir ve harp nedir bilmiyenler de bazan Gazi ismini taşır) arabacı döndü ve önümüzdeki o yedi günlük yolun yorgunluğunu bildiren bir sesle :

— Uğurlar olsun paşam! dedi. Ben de yaslı sesle cevap verdim:

— Sana da uğurlar olsun !

Orada yolculuğun tetümmatından biri de böyle, her sabah, kasaba veya konak yerini aşmca arabacı ile müşterinin, hayatlarını biribirlerine bağlamış bu iki âciz adamın aralarında uğurlaşmalarıdır, yedi sabah onunla böyle selâmlaşacak, karşılıklı hayır dua edecektik. Semâ âfetleri, eşkiya, hastalık ve kaza ihtimalleri karşısında, ellerinde hiç bir müdafaa vasıtası ve mukavemet ihtimali olmıyaıı adamlar için bundan tabiî ne olabilirdi?

Fakat ne garip ve ne lâtif bir tesadüf bizi bu yapayalnız, bir hafta sürecek olan vahşi seyahatin yesinden, endişesinden kurtardı. O sabah, bizden evvel, Ankaraya ayni yoldan iki araba daha hareket etmişti; bu iki araba Samsundan geliyordu. Yolda buluştuk ve âdet veçhile biribirimize takıldık, bir ufak kervan teşkil ettik. Arabanın birinde dört genç vardı; dört tıbbiye talebesi... Dördü de dinç, gürbüz, yağız ve endamlı delikanlıydı. Öbür arabada ise yaşlı bir adam, yaşlı bir kadın ve bir genç kız bulunuyordu; bir aralık göz göze, karşı karşıya geldik: Ne iri ve ne yeşil gözleri vardı ve asıl mühimmi ne derin, ne istekli ve ayni zamanda ne vahşî bakıyordu!

Bu üç araba şaşaalı bir bahar ve öğle güneşi altında, dört tarafı alabildiğine yeşil, bir ekin deryası içinden arka arkaya gidiyordu. Hava ısınmış ve açmıştı. Yanımızdan etrafı bögürtlenlere gömülü bir küçük, şakrak, bereketli dere akıyordu. Çiçek açmış dört ahlat altında mola verdik. Hayvanların boynuna yem torbaları asıldı ve biz de sepetlerimizi çimenlere indirdik, öğle yemeğine başladık. Henüz üç araba halkı birbirile görüşmüyor, bu dağ başında ayrı gayri, uzakça ve ihtiyatkâr duruyordu. Fakat ben sezdim ki genç kızla dört tıbbiyeli arasında, Samsundanberi başlamış bir göz âşinalığı, bir göz muhabbeti, bir garip muaşaka ve münasebet mevcuttu. Bahar kendisini bu hücra ve feyizli yerlerde şiddetle, kuvvetle hissettiriyordu. Şu boşluk, tenhalık ve sükûnet içinde ne yaman bir hayat kaynıyor, toprağa, ekinlere, dikenlere ve sulara ne coşkun, ne sihirli bir can katılıyordu. Anlıyordum ki tıpkı nebatatta olduğu gibi bu dört delikanlı ile o taze kızın damarları kuvvet, arzu ve feyiz ile dopdoluydu. Arabanın yorgunluğu ve sallantısı, güneşteki ılık güzellik, etrafın tenhalığı ve gençlik bu beş vücudü için için taşırıyor, coşturuyordu. Kendi kendime:

— Bir hafta bu bahar muaşakasını seyre mecburum, ne iyi, ne hoş!

Diyor ve hüzünlerimin dağıldığını duyuyordum.

Genç kız ince yapılı, beyaz tenli ve çok güzel endamlıydı. Yanındaki ihtiyarlar için arabaya gidip gelerek sepet ve eşya taşırken iyice görüyorduk, ne haşmetli, ne mağrur yürüyor ve bu yürüyüş vücudünün tenasübüne ne kadar yaraşıyordu... O böyle, ortada, yeşillikler arasında tül örtüsü havalanarak, gözleri dalgın, sessiz dolaşırken dört mektepli, kimseye belli etmemeğe çalışarak iştiha ile bakıyorlar ve aralarında mütemadiyen fısıldaşıyorlar, dertleşiyorlardı.

Yolun her dönemecinde ise birinci arabadaki yeşil gözler ikinci arabadaki dört çift göze çevriliyor ve bu beş vücut arasında yakıcı bir şule çakıyordu. Ben bu kır ve sefer mu-

aşakası içinde lüzumsuz idim; onları rahatsız etmek doğru olmıyacaktı; arabamı daima biraz geride yürütüyor ve mümkün mertebe gözlerimi uzaklara döndürüyordum.

Handa o gece mekteplilerle ahbap olduk.

Dördü de edebiyat meraklısıydı, şiir okuyorlar, şairler ve ediplerden bahsediyorlardı. Hattâ bazan, o zamana göre yeni olan bizim nesilden, hattâ benden bilmiyerek, bahisler bile açıyorlardı. Fakat bakıyorlardı ki kervana yeni katılmış olan bu esrarengiz adam öyle şiirle, edebiyatla meşgul görünmüyor, bahsi alaya, çapkınlığa döküyordu. Handa odalarımız yeşil gözlü kızla yanyana idi ve duvar çerden çöpten, incecik bir kerpiçten yapılı olduğu için lâkırdılar her iki tarafa da aksediyordu. Öyle farzediyordum ki, ben odadan çıkar çıkmaz bu dört genç baş ta kulaklarını duvara dayıyorlar, öteki bölmeyi dinliyorlar, kızın sesini işitmeğe can atıyorlardı.

Bu minval üzere gidiyorduk. Yozgattan sonra, bir müddet Delice çayını, söğütlerinden binlerce leyleklerin mesken tuttuğu coşkun bir ırmağı takip ettik. Mütemadiyen iniyorduk ve mütemadiyen havanın ısındığını ve çölden gelen sıcak nefeslerin yüzümüzü kavradığını duyuyorduk. Artık yolumuz üstünde köy, bahar ve manzara yoktu. Etrafımız bomboş, hazin ve yakıcı idi. Fakat kız hepimiz için, hattâ arabacılar için bile tatlı, sevimli, tesirli bir meşguliyet olmuştu. Bir aralık, bir öğle yemeği molasında, dökülüp kırılarak yanından geçtiğini gören arabacı Gazi bile dayanamamış, bana sesi gevşiyerek:

— Çakır kız amma da özlü bakıyor ha!

Demişti. Geceleri bu yorgun kafilenin erkekleri ayni dam altında, bir odalı yeraltı han binasında uykuya vardıkları zaman muhakkak ki hep bu kervan perisile meşgul oluyorlar, onu görüyorlar, onu kuruyorlardı. Etrafın vahşeti, yorgunluk ve kadın ihtiyacı içinde bu arabacı ve mektepli kafilesinin birbirine girmesinden, vak'a çıkarmasından, kan dökmesinden korkar gibi oluyordum. Gözlere gittikçe bir şiddet, bir husumet ve bir vahşet geliyor, bakışlar

gittikçe şimşekli ve fırtınalı görünüyordu. İlle kızı taşıyan arabacı haşin, küstah bir hal almıştı. Hiddetini mütemadiyen kamçılamak ve ileri sürmek suretile zavallı beygirlerden çıkarıyor, tıbbiyelilerin arabasını geride bırakmak için söve saya önümüzde koşuyor, tozu dumana katıyordu.

Maamafih herkes vakar ve temkinden ayrılmamıya ahdetmiş gibiydi. Kafilenin perisi zaten hiç te güler yüzlü, şen, şımarık değildi. Bilâkis gayet vakarlı, ciddî, âdeta yaslı duruyor; ağır ağır yürüyor, dalgın dalgın bakıyor, az konuşuyor ve çok düşünüyordu. Fakat bir bakıyordu amma ne bakıyordu... Mektepliler artık alışmışlar, benim yanımda da ondan bahsediyorlardı. Akşam, bir toprak yığını üstünde oturup boş ovalara büsbütün gariplik ve matem çöktürerek mosmor batan güneşe karşı konuşurlarken içlerinden biri edebiyat heveskârlarına has tabirlerle kızın bakışlarını anlatmıya çalışıyordu :

— Ne sihirkâr, ne füsunkâr, ne baygın nazarlar o...

Diyordu. Halbuki en mühim ciheti bu nazarların çıplaklığı idi; kız ne kadar durgun, vakarlı ve matemli ise bu gözler de o derece açık, çirkin, maddî mânalı, âdeta azgın görünüyordu.

Dördüncü günü, akşamleyin, han avlusunda arabacıyı büsbütün hiddetli bulduk. Arkadaşlarına elini, kolunu sallıyarak bir şeyler anlatıyor, coşmuş, azmış bir tavırla tehditli işaretler yapıyordu. Dört mektepli ise başbaşa, diğer tarafta bir müzakere halinde idi. Ne oluyordu, bunun, bu husumetin sonu ne olacaktı? Âdeta bir vak'a arifesinde, bir çarpışma başlangıcında idik.

Galiba Kızılırmağa varan bu matemli, vahşi, köysüz ve insansız çölde şu yeşil gözlü ve çıplak bakışlı kız için vuruşacak, kırışacaktık. Hava ağır ve sıcaktı; atlar mütemadiyen eşinip kişniyor ve puslu bir karanlık altında harap han gittikçe korkunç ve şeametli görünüyordu.

Derken, birdenbire, bir şey patladı, bir şamar veya tabanca... Yerimden fırladım! Ne olmuştu?

Bulunduğumuz yer tamamen bir çöl sayılmazdı. Belki, civarda, sekiz on saat ötede bazı ufak tefek yürük köyleri vardı. Fakat en yakın kasaba, Yozgat bize, şimdi iki günlük uzaktaydı; Ankaraya ise daha üç günlük yolumuz vardı. Akşamın puslu, ağır ve alaca aydınlığı içinde ne dağ, ne ağaç, hiç bir tümsek ve hiç bir canlı hayat görünmüyordu. Sanki Sahrayikebirin kuyusu çoktanberi susuz kalmış bir vâhasında idik ve işte böyle bir çöl içinde yanan, kavrulan beş, on kişi arasında - güzel gözlü, ince belli, narin, nâzenin bir kız için - vak'a çıkıyor, bir felâket başlıyordu.

Hemen han avlusuna fırladım ve baktım ki benim arabacı Gazi, kızın arabacısı Bekiri yere yatırmış, tekmeleri altında eziyor, kemiklerini kırıyordu. Dayak o derece şiddetli bir devresinde idi ki benim sözle, nasihatle yapacağım müdahalenin üzerinde hiç bir tesiri olamazdı. Uzakta başbaşa verip sükûnetle vak'ayı seyreden tıbbiyelilere haykırdım :

— Canım, ne duruyorsunuz, ayırsanıza !

Kımıldanmadılar bile... «Bize ne, diyorlardı, istedikleri kadar boğuşsunlar!» Şimdi onlar bir kenarda, ben ortada, diğer arabacı hayvanların başında, hâdiseye seyirci kalmıştık. Han odasından da mavi iki göz hepimizi bermutad açık mânalı, aç ve çıplak bakışla ve her zamanki vakar ve temkinile tetkik ediyordu.

Neden sonra Gazi dövmekten yorulup hasmını bıraktı ve hiç birimizin yüzüne bile bakmadan ağır ağır yürüyüp ahıra girdi. Bekir ise bir müddet toz, toprak içinde, cansız gibi yattı, yattı ve kimsenin yanına yaklaşmadığını görünce yavaşçacık kalktı, fesinin yemenisini sararak han avlusundan dışarı, kırlara doğru çıktı, gitti.

Ne olmuştu? Kavgaya sebep ne idi? Bunu ancak yemeklerimizi yedikten sonra tıbbiyelilerin arabacısından biraz anlıyabildik. İçeride kervanın maşukası çoktan yatmıştı. Gazi uyuyordu, Bekir ise hâlâ dönmemişti; hattâ onun beygirlerine mekteplilerin arabacısı yem vermiş, koşumlarını o kaldırmıştı. Biz avluda, bir gübre yığınının

üzerinde oturup konuşuyor, biraz serin hava alıyorduk:

Gazi, namusa lâf söyletmez imiş, Bekir, hanım kıza işmar etmiş, bunu gören Gazi de herife bir iyi kötek çalmış... İşte meselenin hulâsası bu idi, bu idi amma Bekirin dönüp gelmemesi işi çatallaştırıyordu. Acaba herifin bir intikam plânı mı vardı? Gece yarısı, birdenbire, içeri girecek ve açıkta, arabasında yatan Gazi'yi vurumu verecekti... Yahut ta sabaha kadar kırlarda dolaşacak, hana öğleye doğru gelip bizden, kervandan bir gün sonraya mı kalacaktı? Bu ihtimal, hepimizi korkuttu: Evvelâ kızı dağ başlarında Bekire emniyet edemezdik, saniyen önümüzdeki üç günlük kasvetli yolu onsuz geçmek hiç te hoş değildi. O iri, istekli bakışlar hepimize bir zevk, bir lûtuf oluyor, yüreğimize şevk veriyor, geçtiğimiz çölü gül bahçesine çeviriyordu.

Mektepliler, öfkelerinden kaplarına sığamıyorlardı; şimdi onlara bir cengâverlik, bir «kurunu vustâ» zihniyeti gelmişti; vurmaktan, bir kurşunda gebertmekten, bir bıçakta canını cehenneme göndermekten dem vuruyorlar ve kaç gün gecikirlerse geciksinler, onsuz, onun arabasını da önlerine katmaksızın şuradan şuraya kımıldanmıyacaklarını iddia ediyorlardı.

Biz böyle, hiddet ve heyecan içinde, ölümlü meseleleri bahis mevzuu ederken içeride, hanın toprak döşeli, çukur odasında, çölün sıcaklarile kavrulmuş olan o iri mavi gözler, muhakkak, sakin ve müsterih kapanmış, dinleniyordu. O, etrafında olan biten meselelere hiç te ehemmiyet vermiyordu. Dört mekteplinin de kendisine esir gibi hizmet edeceklerine ve kendisini en ufak bir tarizden siyanet için uğrunda kanlarını dökeceklerine sanki emindi.

Bekirden eser yoktu. Biz böyle hasbihalde iken sabah başladı. İçinden gelen bir aydınlıkla çöl gözlerimiz önünde canlandı, bize büsbütün nihayetsiz, felâketli, korkunç göründü.

Kabil değil onu burada, bizsiz, Bekirin elinde bırakamazdık. Fakat ben bekliyemezdim de... Günlerim sayılıy-

dı, bir günlük gecikme bana bir felâket olabilirdi. Mektepliler nihayet bana şöyle bir tesviye çaresini teklif ettiler: Ben arabamı ona, mavi gözlerine meftun olduğumuz kervan güzeline verecektim. Ve mektepliler nöbetle yürüyecekler, kendi arabalarında bana rahat yer ayıracaklardı.

Biz hem böyle konuşuyor, hem de hazırlanıyorduk. O günkü yolumuz hem çok uzun, hem de çok ârızalı idi. Artık dağlık araziye girecek, akşam Kızılırmak kenarında geceliyecektik. Gazi mütemadiyen :

— Haydi çabuk olalım, on dört saatlik yol alacağız !

Diyordu. Peki amma henüz karar verilmemişti; ihtiyar adam, kızın babası, yanımıza gelmiş, arabacısının kayb olmasına şaşar görünüyor, yüzümüze bakıp imdat bekliyordu. Bir taraftan da sergüzeştini anlatıyordu: Meğerse o genç kız, kızı değil, kız da değil, gelini imiş... Samsundaki oğlunda misafirken harp patlamış, delikanlı işini bırakıp askere gitmiş ve kaybolmuş... Bir buçuk senedir haber almıyorlarmış... Nihayet Samsunu, bu yabancı memleketi terkedip İstanbula dönmeğe karar vermişler, parası da yokmuşa, arabanın yarı ücretini belediye tesviye etmiş...

Mektebliler bu kocası muharebede kaybolmuş gelin, taze gelin hikâyesinden pek lezzet aldılar. Baygın baygın dinliyorlardı. O kadar aşka, şevke gelmiş görünüyorlardı ki kadını, sırtlarında yaya Ankaraya kadar götürmeğe hazırdılar... Gelen babayı teselliye uğraşıyorlar :

— Siz merak etmeyiniz peder efendi, yolda bırakmayız, elbette bir çaresini buluruz !

Diyorlardı. Gelin hanım, o güne kadar bir genç kız zannederek baktığımız bu dul kadın şimdi sabah taraveti ile hanın yıkık kapısında ne süslü duruyordu. Bu sefil dam önünde yüzü taze güneşle renkli ve neş'eli, gözleri her zamankinden daha açık bakışlı ve ihtiraslı bizi ne candan, ne derin süzüyor, ayrı ayrı, vücudümüzün her tarafında dinlenerek ne alıcı gözile bakıyordu. Emindim ki o dört genç delikanlı da şimdi koşup ayaklarına kapanmak arzusuna güç mukavemet ediyorlardı. İçlerinden muhakkak:

«Ah, diyorlardı, onunla başbaşa, yanyana, bir arabada şu yolları yalnız aşmak mümkün olsa...»

Birden, hepimiz «A !» diye bağırdık: Bekir kapıdan girmişti... Başı eğik yürüdü, atlarını çekti ve arabasını koştu. Yanından geçerken bana :

— Kırda uyuyakalmışım...

Dedi. Herkese nazik görünüyor, eskisinden terbiyeli hareket ediyordu. Anlaşılan, arasıra bir temiz dayak yemedikçe yola gelmiyen insanlardandı. Öğle üzeri, baktık, Gazi ile de konuşuyor :

— Gazi dayı !

Diye etrafında pervane gibi dolaşıyor, ona kul köle oluyordu.

Çölden çıkıyorduk. Nehre yaklaştıkça bahar tekrar başlıyordu, iğdeler çiçekli, tarlalar yeşil ve fakat yol bozuk, ârızalıydı. Ekser yerde arabalardan iniyorduk. O da iniyor ve bu yaya kafilesinin önünde, arabada kalan ihtiyarlardan ayrı ve bizden de uzak, tek başına sülün gibi gidiyor, bizi sürüyüp arkasından götürüyordu. Gençler, hep bir ağızdan şarkı okuyorlar, bu tılsımlı seyahatten nihayetsiz bir saadet duyuyorlardı. Evet, bahar buralarda yine karşımıza çıkmıştı ve kafile yine coşkunluk içinde, hevesli, için için kaynıyor, ruhunun genişlediğini, havalandığını ve güneşlediğini duyuyordu.

Derken akşama doğru, uzakta, bakır renkli bir şerit parladı : Tepeden Kızılırmak görünüyordu. Biraz mola verdik ve seyrettik. Guruba yakın sapsarı kesilen güneş karşısında bu yemyeşil vâdiye, yüksek bir dağ başından bakış ne güzeldi... Hususile gelin kız, beyaz maşlâhına bürülü, tül örtüsü havalanarak, kaya üzerinde ne güzel durmuş, bir vecd tavrı, bir heykel şekli almıştı. Bu ne mahir bir kadındı ve bizi, kafileyi her gün biraz daha nasıl kendisine esir ve mahkûm ediyordu! Hem, hiç bir şey yapmadan, bakışları ve yürüyüşlerile...

Zaten kervan halkı artık birbirine alışmıştı. Birbirimize daha yakın durabiliyorduk. Genç kadın da alışmıya

başlıyan bir yaban güvercini gibi kırıla döküle, baka baka yanımıza biraz daha yakın sokuluyor, gözlerini daha yakından üzerimizde gezdirerek şaşkınlığımızdan ayaklarımızı birbirine dolaştırıyordu. Fakat ne yazık ki önümüzde artık bir günlük yol kalmıştı, yalnız bir tek günlük... Bir haftalık olsaydı, belki, konuşacak, hep bir arada yiyip içecek, yürüyüp gezecektik !

O gün, son gün, akşam üzeri, tıpkı Kızılırmağın görünüşü gibi birden, bir tepeden önümüze kocaman bir şehir çıktı, koskocaman bir şehir... Yolda o kadar az mesken görmüş ve umrandan eser bulmamıştık ki kara, küçük ve sıkıntılı Ankara bize bir mamure, bir payitaht gibi görünmüştü... Şimdi yokuştan acele acele kasabaya doğru çalakamçı, gayeye ermekten doğan bir telâşla iniyorduk.

Artık kervan bozulmuştu; arabalar birbirlerinden ayrılacaklardı. Evvelâ, en yürük beygirli ve en boş olan benim araba öbürlerini bıraktı. Başımı çıkardım ve bir daha göremiyeceğim hemen hemen muhakkak olan o gözlere, bir haftadanberi eziyetli bir seyahatin azabını azaltan, bir çölü gülzara çeviren, gönülleri heyecan ve hararet içinde yaşatan açık mânalı aç gözlere son defa bir daha baktım.

Fakat bana artık o derece tesirli, misilsiz görünmedi.

Anladım ki fevkalâdelik onda değildi. Tesirin sebebini arabanın sarsıntısile hisleri taşıran baharda aramak lâzımdı. Biri maddî, diğeri mânevî tesirile araba ve bahar, hepimizi âşık etmiş ve bir ahretlik kızdan başka bir şey olmıyan mahbubemizi bize akıllara hayret veren bir âfet şeklinde göstermişti.

Ne Zannederdim...

Yolum ne zaman Anadolu içerilerine düştüyse dağlarına, kırlarına, derelerine bakar :

— Beş yüz senedenberi bu dağlarda düşman bayrakları dalgalanmadı, bu kırlarda düşman ayakları gezinmedi, bu derelerde düşman atları sulanmadı, bu yerler düşman istilâsı görmedi...

Der, yüreğimde bir ferahlık duyar, etrafıma sevinçle, gururla göz gezdirip teselli ve sükûn bulurdum. Umumî harpten evvel Trablusta asker mukavemete çabalarken İzmir içerilerine sokulmuştum; Tirede oturuyor ve at sırtında dağ, tepe mütemadiyen gezip tozuyordum. Bana bu yerler ilelebed harp sahası olamaz, düşmana güzergâhlık edemez, top ve tüfek sesi duyamaz, yabancı istilâsı göremez gibi gelirdi :

— İşte, derdim, ne olursa olsun, ister Trablusu verelim, ister Giridi bırakalım, buraları her halde bizimdir, bizde kalacak, Türkün elinden burasını almıya kimse kalkamıyacaktır !

Bu düşünce içime serinlik ve zihnime rahatlık verir, atımı neş'e ile kamçılar ve coşkun Menderesi atlar, tütün ovalarına, pamuk tarlalarına, servet ve sâman taşan tarlalara dalar, koşar, keyiflenirdim. Bu araziye mülkümdür, memleketimdir diye bakan bir adam nasıl keyiflenmezdi? Toprağı biraz eşelemek ve üstüne bir avuç tohum serpmek koca bir ambarı doldurmıya kâfi gelirdi; feyiz ve bereket o yerlerde âdeta şahlanır, bakla, buğday, veya arpa âdeta azar, insana büyüye yüksele göklere erecek, yıldızlara sarılacak tesirini yapardı.

— Evet, derdim, Trablusu kaybettik, fakat şurası, şu mahsulü bol Türk ülkesi bizim ya!

Derken zaman geçti, Balkan harbi başladı, mağlûp olduk, Rumeli verildi. Konyaya gidiyordum. İzmitten sonra tren bir meyva ormanına daldı; dallar mahsulleri çekmiyordu; istasyonlar malla dolmuştu; lokomotif bir yokuşa kendisini vermiş, çıkıyor, çıkıyor, her adımında etraftaki manzara daha ziyade güzelleşiyor ve toprak daha fazla bereketleşiyordu. O Karasu vâdisi ne idi? Köpüklü suları, yemyeşil tarhları ve yüce ağaçlarile bir cennet... Sonra Karaköy, Bozöyük ve o Eskişehir ovası, o Eskişehir beldesi...

— Yazık oldu da Rumeli elimizden gitti, diye düşünüyordum, fakat işte halis bir Türk iklimi ki kimse göz dikemez ve ayak süremez... Henüz bâkir ve pâk, buralarını azim ile, intibah ile idare edersek bize talih tekrar yüz gösterebilir ve Türk bayrağı şerefini kurtarabilir!

Eskişehir kasabasında uykuya vardığım zaman kendimi her yerden fazla emniyette görüyor:

— İşte Türk âleminin canevindeyim, müsterihim!

Diyordum. Ya tren Eskişehirden kalkıp da Konya ovasına dalınca baktım ki daha elimizde dünyalar var... Sulama sedleri yapılmak şartile mahsulünü çift hatlı trenler taşıyıp bitiremezdi! Bu seyahatim de beni müteselli etti. Hiç bir devlet bu yerleri istilâ hakkını, kuvvetini haiz değildi, buraları müebbeden, düşman ayağı görmeden bizimdi.

Umumî harp Sinopta iken başladı; ikinci senesi oradan kalktık, Kastamonu ormanlarını geçerek Çorumu boyladık. Kendi kendime:

— Eyvah ki bu harpte de mağlûp olacağız, Suriyeler, Iraklar elden çıkacak, fakat şu yerler, şüphesiz, bizim ya... Bu Türk elleri ortasına kim girebilir ve kim buralarda mülkiyet iddia edebilir?

Göklere baş dayamış sağlam çamlar tıpkı öyle fısıldaşıyorlar, benim düşüncemi birbirlerine tekrar ediyor-

lardı. Denizden bin metre yukarıdaki bu çamlıklar içinde ne temiz, ne nâzenin bir hava vardı... O kadar ferahlık duyuyor, öyle bir fikir ve vücut sıhhati hissediyordum ki artık cismimde bir ağırlık, fikrimde bir endişe bulmuyordum. Ruhtan ve kanattan ibaret kalmıştım; Çam kütüklerinden yapılma kokulu künklerden taşan buz gibi kaynak suları her yudumda canıma can katıyor, bedenime tüvan veriyordu. Kendi kendime :

— Vatan gezip görüldükçe daha çok seviliyor... Küçüldük, lâkin geri kalan bu öz Türk beldelerini sulh ve salâh dairesinde idare edebilmek şartile mes'ut bir istikbalimiz olabilir !

Bir müddet sonra Çorumdan Ankaraya geldim... Ankara ! Buraya erişmek kabil miydi? Arkama, geldiğim yollara baktım: Dünyalar geçip gelmiştim! Önüme, İstanbula doğru göz attım: Dünyalar geçip gitmek lâzımdı! Bu esnada umumî harp en ateşli miadında idi. Ruslar Sivasa yaklaşmışlardı; fakat, diyordum ki, Sivastan burası gelinir yol değil... Ne olsa işte hiç bir istilâya sahne olmıyacak olan bir bahtiyar şehir! Bu fikirle rahat, Ankarada âdeta müteselli yaşadım. Talih oradan beni Bileciğe getirdi... Tarihimizin bu sevimli beşiği karşısında rikkatle, muhabbetle iki sene geçirdim... Dağlarında dolaşır ve harbin sonu ne olsa buraları istilâ, felâket ve faciaya saha olamaz derdim. Hulâsa iç Anadolu bana emniyet, rahat ve ferah verdi. Dağlarına, kırlarına, derelerine bakar :

— Beş yüz senedenberi bu dağlarda düşman bayrakları dalgalanmadı; bu kırlarda düşman ayakları gezinmedi; bu derelerde düşman atları sulanmadı. Bu yerler düşman istilâsı görmedi ve görmiyecek!

Der, sevinçle göz gezdirip teselli ve sükûn bulurdum.

Eyvahlar olsun ki o kara günleri de gördük... Yunan bayrağı İzmire dikildi ve dağ, tepe atlıya sıçrıya her gün biraz daha yol alarak benim en emin addettiğim iç memleketlere kadar sokuldu. Kütahyada düşman kralı ordu-

gâh kursun... Bunu akıl alır mıydı? Eskişehire yabancı bir bayrak asılsın... Buna imkân var mıydı? Sivrihisar önünde muharebeler olsun, Ankara tahliye edilsin ve Kastamonu sırtları geri çekilen ordumuza mevzi hazırlasın... Bunlar hatırdan geçer miydi? O şirin Bilecik şimdi bir kül yığını imiş, o sevimli Tire bir harabe ve Afyonkarahisar bir düşman mevzii!

Asker olmıyan dimağım bir yabancı ordunun o Uşak ve Kütahya dağlarını aşacağına bir türlü kani olamaz, trenlerin iki demir ray üzerinde bile güçlükle çıktıkları bu dağ tepelerine topların yerleşebileceğine bir türlü inanamazdı... Bunlar oldu, Türk elleri kan ve ateş içinde boğulup yandı.

Bunun kinini unutmak elbette cinayetlerin en büyüğü olur. Türk neferi cangâhını en müthiş bir besaletle, cansipârâne müdafaa etti; fakat ne yapsın ki bir kişisine beş kişi çıktı ve bir fişeğine beş fişek cevap verdi. Tarihimizin bundan felâketli bir devri daha yoktur; evvelkilerde servetimizin fazlasını muhafaza ve müdafaa ediyorduk, şimdi ciğergâhımızı kurtarmak icap ediyordu... Bizi harbi umumiye sokanları şu felâket karşısında bir defa daha telin etmemek kabil miydi?

Anadolu bu istilâyı görmemeliydi! Nitekim ben göremez zannederdim! Eyvah ki gördü! Fakat, ne diyeyim, inşaallah, yakında görmemişe döner!

Üç Nehir

— Sakarya zaferinden evvel —

Memleketin büyük dağlarile büyük nehirleri insanda vatanseverliği galeyana getiriyor:

Ilgaz tepesinden kuşbakışı Kastamonu ormanlarına bakan veya Kızılırmak kenarında durup yuvarlanan heybetli su kitlesini seyreden bir adamda vatanperverlik hissi her zamankinden daha coşkun, daha ateşlidir. Dağın o yüksekliği veya suyun o kudreti vatanının yüksekliğine ve memleketinin kudretine bir miyar, bir mikyas imiş gibi yüreklerde bir emniyet, bir heybet hasıl eder; muhteşem bir ordu geçiyor veya muazzam bir zafer takı yükseliyormuş gibi bu nehir veya dağ karşısında insan büyüdüğünü ve kuvvetleştiğini, her zamandan fazla nikbin ve mes'ut olduğunu hisseder.

«Şu dağa nazaran ben bir habbe, bir zerre, bir atomum; şu nehire nisbetle de bir damla... Fakat onların manzarası beni öyle coşturuyor ki yüreğimi kaya kadar sağlam, kanımı ırmak gibi gür addedebiliyorum!» diyerek vatanımın böyle her büyük dağı ve her büyük nehiri yanında heyecan, gurur ve itimattan yapılmış bir kale kesildiğimi duyarım. Dünyada yüksek dağlar, heybetli ve geniş nehirler kadar kudretli ne vardır? Dağlar azamet ve iftiharın birer timsalidir, nehirler ise kuvvet ve kudretin...

Şimdi seyahatlerimi hatırlıyarak düşündüğüm zaman anlıyorum ki memleketimin büyük dağlarile büyük nehirlerinin manzarasına hiç kanamamışım, o zirve veya o kenarlardan daima istemiye istemiye, mütehassir ve meftun

ayrılmışım! İlle bu günlerde, Yunan istilâsının Anadolunun göbeğinde yerleştiği şu felâketli zamanda Menderes, Kızılırmak ve Sakarya'yı yüreğim yana yana hatırlıyorum ve Ilgaz tepesini bir defa daha, düşman ayağile çiğnemek mümkün olmıyarak eski hayalile, bakir ve vakarlı görebilmek için helecandan kıvranıyorum.

Benim vatanımda ilk gördüğüm büyük nehir Menderes oldu... Bir gün, bir bunaltıcı yaz öğlesinde beş atlı dümdüz koca bir ovadan aşarak giderken önümüze, koskoca, geniş ve coşkun bir su çıktı: Menderes... Onu sabahtanberi helecan içinde bekliyordum; ovayı zahmetinden şikâyet etmiyerek, koşa koşa hep onu görmek, ona kavuşmak ümidile geçmiştim. Filvaki ilk nazarda insanı derhal teshir eden bir görünüşü yoktu... Yukarıdan aşağı, sazlık ve yarı batak iki sahil arasından kıvrıla çalkana, uğuldıyarak dümdüz akıp gidiyordu. Atımdan indim, kenarına eğildim, gözlerimi içine diktim: Başım döndü, gözlerim kararadı, zannettim ki düştüm, sürüklenip gidiyorum; o ne harikulâde bir kudretti, toprakları öyle itmiş, açmış, kucaklayıp sürümüş, öyle çukurlar, inler yapmıştı ki, onüne geçmiye imkân olacağına, sedler veya kanallarla kuvvetini azaltmanın çaresi bulunacağına inanmak bana safdillik gibi geliyordu... Şimdi biz, bu beş atlı, narin bacaklı cins atlarımız ve hattâ yanımızdaki taylarımızla bu kavrayıp götürücü azgın suyu, hem de içinden geçecektik... O taraflarda sağlam bir köprü yoktu; uzakta bir ankaz yığını seçiyorduk amma rehberimizin fikrine göre o köprünün üzerinden geçmek, suyu içinden aşmaktan daha tehlikeliydi; zira ayakları tutmaz, döşemeleri dayanmaz olmuştu ve altı bir uçurumdu.

«Bismillâh» dedik, atları sürdük... Bana, çıkmamıza artık çare yok gibi geldi; nereye gidiyorduk? İki sahil - suyun akıntısı üzerinden baktığımız için - şimşek gibi çakıyor ve bizden uzaklaştıkça uzaklaşıyordu... Öyle zannettim ki iştikametimizi şaşırmış, atları nehre kaptırmıştık.

Su, dizkapaklarımızı aşmıştı; gözlerimi kapadım... Biraz sonra atımın ayakları hissettim ki daha az hışıldıyor ve daha kolay, daha sağlam basıyor. Öbür kenarda idik! Bu heyecanlı dakikayı, o ilk gördüğüm nehrin bana verdiği bu korku ve bu kudreti daima zevkle hatırlarım... Ne yazık ki o nehirden Yunan süvarileri de geçti... O kudretli nehir onları da geçirdi!

İkinci gördüğüm büyük nehir, Kızılırmaktır... Menfamızın Sinoptan Çoruma tebdil edildiği haberi gelince Kızılırmağı aşacağımızı öğrenerek âdeta sevinmiştim. Kızılırmak, Türk elini boydan boya aşan ve yanık Türk vatanını bir ay süren yol mesafesince kıpkızıl sulıyan en büyük ve en haşmetli nehrimizdi. Sahillerinde en özlü, en pürüzsüz Türk köylüleri mesken tutmuştu; Kızılırmak kıpkızıl suları ve arasıra bembeyaz parlıyan köpüklü çağlayanlarile Anadoluyu bir baştan bir başa dolaşan coşkun bir nehirdi ki eski zamanlardaki bayrağımız gibi iki renkte, pürazamet dalgalanıp yürür, mânialar bilmez, yıkar, yarar, atlar geçerdi. «Ha geldik, ha geliyoruz!» diye bütün bir günü sabırsızlıkla bitirdim. Yazık ki o gün geç kaldık ve uzaktan şarıltısını dinliyerek açıkta, kırda, rutubete gömülü korkunç bir gece geçirdik. Sabahleyin Kızılırmak önümüzde idi, onu da -tıpkı Menderes gibi- üzerinden geçecektik ve geçtik te... Hem de bu sefer arabalarla! Su dizlerimizi bulmuş, heyecandan gözlerimizin bebeği büyümüştü.

Sonraları Kızılırmağı üç defa daha aştım. Birisinde, asma bir demir köprüden... Diğerinde Bağdat seferinden bakiye eski bir taş köprüden... Üçüncüsünü de içinden, atla... Fakat en büyük lezzeti bana o eski köprü verdi. Düşündüm ki ayni taşlara basarak ıslahatçı ve fütuhatçı Dördüncü Muradın atı da oradan geçmişti. İki mehabetli kayanın arasına sıkışarak daraldığı ve kabardığı bu yerde Kızılırmak âdeta şaha kalkıyor ve taşları döven sularından fışkıran zerreler ince bir yağmur halinde etrafı mütemadiyen, dün-

ya kurulalıdanberi ıslatıyordu. Bu kâh durgun, kâh coşkun, kudretli, fakat iptidaî nehir, irfanlı ve iktidarlı ellere düşemiyor, kuvvetini boş yere tüketerek bizim gibi, heder oluyordu! Yunan atlarının onun kenarlarında da sulandığı günü bu memleket görmesin!

Gördüğüm üçüncü büyük nehir, şu sırada ismi en çok geçen Sakaryadır... Sakarya da en azılı sularımızdan biridir; hattâ ekseriya geçit bile vermez; at sürmeğe gelmez; hain ve amansızdır. Onu, katırlarla duba üzerinden aştık. Şimdi Ankarada barınan bir arkadaşımla bir sabah, karanlıkta Bilecikten iki kişi, altımızda birer köhne, kadit beygirle yola çıktık, Göldağındaki bağları görmeğe gidecektik, ne delilimiz vardı, ne de bilgimiz... Sakaryayı görmek ve geçmek arzusu bizi meçhul diyarların nişansız, işaretsiz yollarına atmıştı. Ovalar aştık, dağlara tırmandık, çam ormanlarına daldık, sekiz yüz metre irtifalarda yürüdük, yürüdük, nihayet bir köye vardık. Orada dediler ki :

— Göldağına at tırmanamaz, katır lâzımdır, size verelim, fakat sakın dizginlerine el vurmayınız, bırakınız hayvanlar bildikleri gibi yürüsünler !

Öyle yaptık, hayvanlara uyduk; bizi, dünyanın en ârızalı patikalarından, uçurum kenarlarına bir parmak basarak sağ salim götürüp getirdiler. İşte bu yolculuk esnasında Sakarya göründü; ne Menderes gibi neş'eli bir yüzü vardı, ne de Kızılırmak gibi azametli... Daha ziyade sert çehreliydi, ateşli ovalara taravet saçarak sür'atli ve çevik kaçıp gidiyordu. Katırlar alışkın bir adımla dubalara girdiler; dört kürekçi, sağlam sırıklara abanarak haykıra, çırpına şimdi bizi karşıya geçirmiş idiler. Orada kalın iki zincir, dubayı sahile sıkısıkıya bağladı; zira ihtiyat edilmezse Sakarya alıp götürür ve vura döve parçalayıp yok edermiş !

İnşaallah, azgın Sakaryanın korkunç kenarlarında Yunan taarruzu da kırılır ve hasretile bağrımızın yandığı bir

sulh, büyük nehirler ve büyük dağlarla şereflenmiş olan vatanımızın bakiyesini de istilâ ve tahriplerden artık büsbütün kurtarır!

Hiçten Saadetler

Ben ne kadar basit ruhlu, dar istekli, sade, ufak, hiçten bir adamım...

Dün sabah, erken, ayaklarımı uzatıp iskemlemde rahat rahat sallanırken düşündüm ki hayatta beni sevkeden hisler öyle büyük emeller, vâsi arzular değil... Yüreğimde ikbal veya servet gibi derin ateşlerin harareti yok... Yüksek hulyalar peşinde koşmuyorum... Herkesin karşısında hayran kaldığı faziletlere karşı lâkayıdım... Hulâsa hayatı en sade, en kolay cihetinden görüyor ve en ucuz, en mümkün tarafından seviyorum.

Benim sevgilerim âdeta bedava sevgilerden... Hayata hiçten rabıtalarla, incecik tellerle merbutum! Yaşamayı ufak tefek beş, on duygu, beş, on manzara için seviyor ve istiyorum. Ne ehemmiyetsiz, ne yoktan şeyler beni mesut ediyor! Şimdi bunları düşündükçe kendime şaşıyor ve bu derece miskin arzular içinde yaşadığıma ve hiçten sebeplerle saadet bulduğuma âdeta hiddetleniyorum!..

Hayatımın en güzel cihetlerini her halde para ve ikbal temin etmiyor; küçücük duygularımla yaşamanın zevkini çıkarabiliyor, yirmi dört saatimin dörtte birinde lezzet bulabiliyorum. Meselâ, mevsim kış mı, İstanbulun soğuk, çamurlu sokaklarında, kalkık yakamın içine çökmüş bir halde dolaşıp yorulduktan sonra, geç vakit evime gelmişim; işte oda... Ziynetsiz, külfetsiz, fakat sıcak, aydınlık bir oda... Oh! Bu yaldızsız, lâkesiz, avizesiz, (Sevr) siz oda ne sade, lâkin ne mahrem, ne cana yakın bir muhit... Ne kadar pürüzsüz temiz bir neş'e, bir saadet duyuyorum. Bir neş'e, bir saadet ki bunu en muhteşem salonlarda du-

yamazdım.

Hayat ne güzel şey! Ne kadar mes'udum!

... Sonra meselâ, evde kaldığım bir gün; canım bir çılbır yapmak, bir çılbır yemek istiyor. Mutfaktayız; su tencerede kaynamıya başladı, yumurtaları o narin kırılışiyle birbirine vurup birer birer, intizamla diziyorum. İşte hoplamıya başladılar, hizmetçi suyunu süzerken ben yağını kızdırıyor... İştah veren hoş, sıcak rayiha... Yoğurt dövüldü... Kırmızı biber hazır...

— Haydi! Buyurunuz!

Tertemiz örtülü sofranın başına geçtik; manzarası da, kokusu da, çeşnisi de nefis olan bu yemek, bu hazırlanış, bu kotarış, bu aile eğlencesi ruhuma kuvvet verdi; zevk içindeyim. Bir zevk ki, bunu en mükellef ziyafetlerde bulamazdım.

Hayat ne güzel şey! Ne kadar memnunum!

... Durgun bir sonbahar akşamı, tek başıma, Kalamış koyu kenarındaki kumsallarda ağır ağır yürüyorum. Ufuk kıpkızıl... Fakat sahillere doğru bu kızıllık koyulaşarak geliyor ve erguvanîden, leylâkiye dönüyor, nihayet, tam kenarda morlaşıyor. Nereden geldiği farkedilmiyen çocuk kahkahaları... İşte iki narin ve genç hanım, acele acele, yanyana yürüyorlar... Denizde yarı çıplak bir adam, elinde kepçe, balık arıyor ve her adımda geniş su halkaları katmer katmer açılarak, renk renk dört tarafa yayılıyor. Sigaramın tadı o kadar başka ki âdeta beni sarhoş ediyor; zihnim, tamamen aydınlık; hiç bir keder, dert, endişe duymuyorum. Tabiatin güzelliği sancıları dindiren bir bayıtıcı ve uyuşturucu ilâç gibi damarlarıma rahatlık ve sükûnet verdi. Ben bu istirahate, bu sükûnete en büyük mevkilerde, ikbal ve itibar koltuklarında nail olamazdım.

Hayat ne güzel şey! Ne kadar rahatım!

... Puslu bir alacakaranlık içinde yola çıkmış ve öğle-

ye kadar ay peşinde dereler atlayıp yarlar geçerek, ayaklarım donmuş, yüzüm kavrulmuş, mütemadiyen dolaşmışım. Şimdi bir köy kahvesindeyim. Saç soba kıpkırmızı... Elimde konyaklı bir çay kadehi, yudum yudum içiyorum. Bütün vücudümde yorgunlukla karışık bir dirilik var. Oraya, peykenin üzerine uzanıp gözlerimi kapadım. Hatırımda hep, geçtiğim sular, sazlıklar, çamlıklar, bir sürü manzara... Yavaş yavaş kendimden geçiyorum. Bu uykuda en ziynetli ve itinalı bir yataktakinden daha fazla şifa ve keyif var.

Hayat ne güzel şey ! Ne kadar keyifliyim !

... İkindiden sonra Boğaziçinin veya Kadıköyünün tenha bir vapurundayım. Uyuklar gibi, yarı açık gözle etrafa bakıyor ve yolcuları seyirle avunuyorum. Bir müddet yaşlılar ve erkeklerle meşgul oldum; şimdi kadınları tetkik ediyorum. İşte iki genç kız... Belli ki ufak aile çocukları, bir örnek elbiseler yapmışlar, özene bezene... Onların az para ile, haftalarca dükkânları dolaşarak ve modelleri karıştırarak, kendi ellerile biçip, dikip şu özenti elbiseleri meydana getirişleri gözümün önünde canlanıyor. Ne kadar yorulmuşlar, didişmişler ve gülüşmüşlerdir. Provalarını yaparken çıplak kollu ve kısa etekli iç gömleklerile ayna karşısında çalışışlarını görür gibi oluyorum. Boyasız çehreleri ne kadar kendinden renkli ve yeşil gözlerinin mavimsi beyazı ne derece parlak duruyordu... Genç göğüslerinin serbest manzarası ise yorucu idi... Bu sade, fakir güzellikler ne hoştu, ne zevk vericiydi! Bu zevki bana, değme yüksek bir kadın temin edemezdi...

Hayat ne güzel şey ! Ne kadar eğleniyorum !

Bunun gibi daha yüzlerce çeşit ufak tefek, ucuz ve ehemmiyetsiz, hiçten zevklerle dolu olan hayat, hakikaten, güzel şey! Hattâ bazan bu saydıklarımdan daha küçük hisler vardır ki beni memnun etmeğe yetişiyor. Meselâ, yağmurlu bir gecede, mahalleler arasından geçerken bir

evin, perdesi açık kalmış olan aydınlık odasına bakıyorum: Bir kalabalık aile, masanın başına dizilip kâsesinden dumanları taşan çorbadan içerek yemek yiyorlar. Ne hoş! Yahut bir kızgın öğle üstü köşkler içinden geçerken bir piyano sesi duyuyorum, işte şu evin loş, serin bir odasından geliyor... Bilmem neden ruhuma bu nağme öyle derin tesir ediyor, öyle bir keyif veriyor ki... Ne tatlı! Yahut ta Boğaziçi vapurile ikindi üzeri Anadolu yakasını geçiyorum, harap bir yalının güneş vurmuş bir penceresinden bir kadın gölgesi görünüyor... Belli ki öğle uykusundan kalkmış, mahmur gözlerile, ne yapacağını bilmeden bu boş denize bakıyor... Bir hiç olan şu manzara beni tehassüse getiriyor. Boş, işsiz geçen ömürlerin zevkini duyuyorum... Ne güzel!

Bundan da ehemmiyetsizleri, hayatı sevdiren hiçler mevcuttur.

Meselâ, akşam üzeri İstanbul mahallelerindeki yoğurtçu sesleri... Meselâ vapur düdükleri... Meselâ tramvay tellerinde çıtırdıyarak tutuşan mavi elektrik alevleri... Bunlar bile insana hayatın nihayetsiz zevklerinden bazısını tattırır, yaşamayı sevdirir! Muhakkak ki keyif, zevk sade salonlarda, kumarhanelerde, Meclis odalarında, Nezaret koltuklarında, banka müdürlüklerinde, otomobillerde ve arabalarda bulunmaz. Kahraman ve meşhur olmıya da lüzum yoktur. İnsan duygulu bir ruha ve geniş bir muhayyileye malik olduktan sonra köy kulübesinin önünde odun yararken bile sıcak çorbasını düşünerek hayatı sever ve hayattan kâfi lezzetler alır!

Ben hayatı asıl böyle cihetleri, bu ufak tefek zevkleri için seviyorum!

Hayat ne güzel şey... Hattâ en hiçten sebeplerden bile!

Hiçten Felâketler

Bir hasbihalimde «Hiçten saadetler» den, yani bazan bir ılık odanın, bir sıcak çorbanın, bir serin rüzgârın, bir ışıklı pencerenin, bir güneşli havanın verdiği saadetlerden bahsetmiş, hayatın böyle ufak tefek sebeplerle bile bana pek lâtif, pek kıymetli göründüğünü söylemiştim. Bu defa da meselenin zıddını, yani bazan «Hiçten felâketler» le ömrümüzün nasıl zehirlenebileceğini anlatacağım.

Evet; hiçten saadetler olduğu gibi hiçten felâketler de vardır. Nasıl öbüründe «saadet» kelimesini biraz mübalâğa ile kullandımsa bunda da «felâket» kelimesi belki bir derece kuvvetli düşer. Lâkin tesiri, sıkıntısı, darbesi itibarile bu benim hiçten felâketlerime felâket demek işten bile değildir. Devamlı olmasalar da her halde başlangıcında insanı şaşkına çevirirler. Bir anda dünya adamın başına çöker, hayat zehir olur!

Meselâ gayet ehemmiyetli, acele bir işiniz var. Sizi biri şu saatten şu saate kadar bir yerde bekliyecek ve sonra gidecek. Giderse bu büyük bir ziyan olacak. Telâş içinde iskeleye koşarsınız, eminsiniz ki saatiniz doğrudur, hele bir defa daha bakınız... Kaç? Elifi elifine dokuz... Demek ki tam yirmi dakikanız var, ferah ferah yetişirsiniz. Bu emniyetle yürürken kulağınıza bir düdük sesi akseder. O ne? Acaba vapur yeni mi geliyor? Yoksa beş dakika düdüğünü mü çalıyor? Hayır, hiç biri değil... İşte dumanları savrularak iskeleden ayrıldı, gidiyor, gitti... Mıhlanıp kaldınız; dünya başınıza zindan kesildi, afal afal bakıyorsunuz ve o derece müteessirsiniz ki âdeta gözleriniz dolu dolu oldu, dokunsalar ağlıyacaksınız. Evvelâ saate, sonra

vapura, daha sonra kendinize, hayata lânet okuyorsunuz. Geri mi döneceksiniz? Yoksa iskele üstünde mi bekliyeceksiniz? Her hangisini yapsanız artık sizin için, muvakkaten, hayatın kıymeti, zevki yoktur. Gelip geçenler, dükkânlar, ahbaplar, aile halkı, san'atiniz, her şey nazarınızda letafetini, eğlencesini, kıymetini kaybetmiştir. O esnada en sevdiğiniz ne varsa, şayet antika meraklısı iseniz, meselâ bir çift «Çeşmi bülbül», yok kitaba düşkünseniz bir hafız hattı kelâmı kadim, şikemperverseniz bir tepsi tel kadayıfı yahut havaî meşrepseniz bir çift yeşil göz, hepsi o sırada değersiz, zevksiz ve kıymetsizdir.

Fakat hiçten felâketlerin daha ehemmiyetsizleri, lâkin daha tesirlileri vardır : Tramvaya atlarsınız, her taraf dolu, Bebeğe kadar gideceksiniz... Ayakta bu ne güç iş... O esnada bakarsınız ki oturanlardan biri ikide birde kalkacak gibi bir tavır alıyor, paltosunu ilikliyor, sağını, solunu gözetliyor, sık sık kımıldanıyor; hah, muhakkak, Beşiktaşta inecek, açık gözlülük eder, onun yerini hayalinizde peyliyerek arkasına geçersiniz... Lâkin tam siz orada gözcülük ederken o dakikaya kadar yanında beklediğiniz zat kalkıverir ve yerini bir başkasına bırakıverir! Derhal kan başınıza fırlar, fakat bir müddet daha Beşiktaşa inecek tesellisile sabretmeğe çabalarsınız... Çabalarsınız amma tramvay arabasının yarısı boşanır, Ortaköy, Kuruçeşme geçilir, yine o adam kımıldana kımıldana yerinde oturur. Bebeğe beraber inersiniz! İşte bu ufak muvaffakıyetsizlik, bu hiçten iş bütün neş'enizi altüst eder; evinize abus girersiniz; aile yuvanız ise size bir han odası kadar garip, ıssız ve zevksiz görünür.

Birkaç saat için hayatınız zehirlenmiş, yaşamanın keyfi kaçmşıtır!

Hoş, daha ufak, lâkin daha nâhoş felâketler de mevcuttur : Meselâ bir paket sigara alırsınız, hepsi de koçan gibidir; öyle sıkı doldurulmuştur ki ciğerlerinizi patlata-

cak kadar çeker, emersiniz de yine bir nefes tütün çekemezsiniz; bir yenisini almak ta işinize gelmez. Bütün gün paketinizi çıkarttıkça beşer dakika azap geçirirsiniz; sinirlenir, üzülürsünüz. İşte o gün neş'enizden muhakkak bir parçası ziyan olmuş, yaşamaktan duyacağınız keyfe biraz olsun acılık karışmıştır.

Ya farkında olmadan aldığınız eski, parçalanmış, yırtık bir beş liralık, kurtuluncıya kadar size sıkıntı vermez, canınızı sıkmaz mı? Tütüncüye uzatırsınız, almaz... Biletçiye verirsiniz, geri verir... Bakkal beğenmez, kasap kabul etmez. Bu her red, âsabınızda bir tahavvül hasıl eder, hayata karşı ufacık olsa da yine bir nefret beslenir... Nihayet su, gaz veya elektrik tahsildarına sokarsınız alır, siz de (Oooh!) dersiniz. Lâkin bunu deyinceye kadar iki gününüz az çok üzüntülü, sevimsiz geçmiştir!

İşte hayatta böyle ufak tefek sebepler vardır ki âdeta küçük birer felâket gibi yüreğe zehir bırakır, çehrenize gam verir, keyfinizi kaçırır. Hem sade maddî değil hiçten manevî felâketler de vardır: Meselâ bir dilenci sesi öyle gamlı, öyle kasavetli bir âhenkle ilâhi okur ki bütün zevkiniz kaçar, gider; içinize keder dolar; zihninizde bir sürü acı hatıralar uyanır, Allah korkusu, sefalet korkusu, ahiret korkusu gibi muhtelif korkular içinde hayatın mes'ud kısımlarını unutur, endişeye düşersiniz. Mektepte leylî iken, sokaktan bir nevi ince sesli düdük öttürerek geçen bir Rum dilenci bilirim; ağzındaki kamışa öyle acıklı, ıstıraplı, ezâlı bir nağme verirdi ki yüreğim ney gibi delik deşik olur, gözlerim yaşarırdı. Bu sesi dinliyerek oraya, çekmecemin üzerine kapanmak, hüngür hüngür, saatlerce ağlamak isterdim. Şimdi pek iyi hatırlıyamıyorum amma galiba ağladığım da olurdu...

Menfâ akşamlarımda davarlar dönerken işittiğim çıngrak sesleri; dağ başlarındaki münzevî telgraf direklerinin tannan uğultusu; büyük vapurların kalkma düdükleri, bütün bu hüzünlü sesler birer ufak, hiçten felâket gibi yüreği-

mi dertle doldurmaz mıydı? O sesler kulaklarımda iken hayat nazarımda zevkinden, neş'esinden büyük bir kısmını kaybetmez miydi? Bu kadar tecrübeler gördükten, yüreğim sertleştikten sonra el'an hiçten sebeplerle gönlümün garipleştiğini hissetmiyor muyum? El'an ufak bir ârıza beni hayattan iğrendiriyor, canımdan bezdirmiyor mu?

Evet, muhakkak hiçten saadetlerle dolu olan hayatımız ayni zamanda hiçten felâketlerle de dopdoludur ve marifet bu ikisi arasında bir muvazene hasıl ederek kâh mes'ud, kâh gamlı bu acayip ömrü sonuna kadar sürüklemektedir.

Çay Belâsı

Makalenin unvanına bakıp ta benim çay aleyhdarı olduğumu veya çayın âsap ve bünye üzerindeki tesirlerinden, zararlarından bahsedeceğimi zannetmeyiniz. Bilâkis çay meftunlarından biri de benim. Fakat alafranga pişmiş renksiz ve çeşnisiz çaya değil, semaverde demlenmiş, koyu ve kızıl çaya bayılırım; hem de kendi elimle yapmak ve kıvamına gelinceye kadar karşısında kaynar suyun höpürtüsünü dinliyerek yutkunmak şartile...

Semaveri kaynıyan sıcak bir oda, ruhumun en fazla samimîliğini temin eden bir odadır; öyle bir odada, buğulara gömüldüğüm ve fincanın lezzetine kavuştuğum zaman natıkam açılır, neş'em taşar, hoşsohbet, mültefit, nikbin, hulâsa iyi bir adam olurum, yaşamaktan zevk duyarım, ille dışarıda şıpırtılı, puslu veya fırtınalı, keskin bir hava varsa zevkim büsbütün artar, keyfime payan olmaz!

Çay ihtimamla pişmezse, ağır ağır, rahat rahat içilmezse hiç bir kıymeti kalmaz. Çay, bol elbiseler içinde, rahat minderlerde, gayet lâübalî bir tarzda içilmek şartile dünyanın en lezzetli içkisidir, fakat suyu berrak, rengi âteşîn, fincanı billûr, şekeri az, rayihası hafif olmalıdır. yazık ki çay içen milyonlarca halktan pek azı bu esaslara riayet eder. Çay pişirmeyi basit görenler aldanırlar ve aldandıkları içindir ki iyi çay içmeğe muvaffak olamazlar. Suyu ılık bir âdi porselen ibriğe haşlanıvermiş olan çay- yani alelûmum içtiğimiz çay ne taamsız, ne fena bir çaydır; bunu çay namına yutanlara acımalı ve çay gibi nefis bir nesneyi o hale sokanlara da kızmalıdır.

Görüyorsunuz a; çay bahsinde oldukça ihtisasım, ma-

lûmatım ve muhabbetim var. O halde «Çay belâsı» ndan maksadım nedir?

Benim belâ addettiğim çay, çay ziyafeti, çay günü, çay davetidir!

Bir yazımda komşudaki çay ziyafetinden bahsetmem üzerine iki ahbap bana koştular, dert yandılar. Bunlardan birisi çay daveti yapan bir zatti; diğeri ise davete giden bir zat... Birincisi dedi ki:

— Hakikaten bu bir belâ ! Nereden bir defa başlamış bulunduk... O tarihtenberi hesabın iki ucunu bir araya getirmek kabil değil !

— Neden? O kadar pahalıya mı mal oluyor?

« — Hayır, çay davetinin çaya müteallik kısmında büyük bir masraf yok! Kek, pasta, şekerleme, sandoviç ve teferruatı yirmi liranın içinde... Fakat hani bir «Balık tetümmatile yenir» hikâyesi vardır, adamın biri yeni aldığı işgüzar bir uşağa : «Akşam balık isterim!» demiş te uşak kendi kendisine : «Balık yalnız yenmez, şarap ister, şarap olunca tatlı da lâzım, tatlı olduktan sonra misafir de çağırmalı, misafir gelince saz da bulundurmalı, fakat saz da çengisiz olmaz!..» diye uzun ve karışık bir hüküm yürütmüş ve bey akşama bakmış ki evinde bir kına gecesi kurulmuş... İşte bu iş te öyle : çay vermeğe kalkıştın mı, evinin her tarafı yerinde olmalı, köşe bucak bile ısınmalı; hizmetçiler iyisinden seçilmeli. Üst baş, kılık kıyafet noksansız bulunmalı...

Hanımefendinin bir hafta giydiğini öbür hafta giymesi caiz değildir; binaenaleyh terzilerde hesap muttasıl kabarmalı... Beyefendi için öyledir, iki vestonla idare edilemez, arasına yenisini ister işte bütün bunlar bütçeyi temelinden sarsar... Yorgunluğu da caba !

Hem, asıl garibi gelenleri memnun etmek te kabil olamıyor... Herkes her hafta âdeta gelecek defaya gelmiyecek gibi gidiyorlar, fakat yine geliyorlar. Biz, ev sahipleri ise her davet akşamı, misafirleri savdıktan sonra perişan bir halde koltuklara düşüyoruz: «Artık bu sonuncu olsun!»

diyoruz. O gece bizde yorgunluktan ne yeme, ne içme... Lâkin haftasına yine hazırlanıyor, yine o belâya katlanıyoruz. Eh, insan hali, bazı haftalar ay sonuna isabet ediyor; ödünç para alıp yine çay davetimizden geri kalmıyoruz, buna ne dersin?

«— Allah akıllar versin derim!»

O sustu, öteki başladı :

« — Ya çay davetine gitmek, çay vermekten daha mı az külfetli zannedersiniz?.. Anlatayım da bak: Malûm a, ben öyle pek hödük, pek görgüsüz bir adam değilim; hayli salonlar, ziyafetler, âlemler gördüm, fakat bu bizdeki çay davetleri kadar mânasızını, müşkülünü, tatsızını görmedim.

Geçen gün bir aile nezaketen beni de günlerinde davet ettiler. Gitmemeğe azmetmiştim; nedense kararımda duramadım, gittim. Aman yarabbi, her taraf o derece ısınmış, öyle bir cehenneme dönmüştü ki gömlekle otursak terliyecektik... Birçok tanımadığım zevat, kimi asker, kimi doktor, kimi ecnebi, kimi yerli... Ev sahibesi bütün bu halka, bu otuz beş derecei hararette, muttasıl pervane gibi dolaşarak çay ve yiyecek yetiştiriyordu. Bir aralık bana da bir fincan uzattı; ayakta yeni takdim ettikleri bir ehemmiyetli zat ile görüşüyordum; henüz bir yudum almamıştım, önüme bir tabak uzattılar, fincanımı sol elime geçirdim, sağ elime - hiç sevmediğim halde - bir tane sandoviç aldım, almıya mecbur oldum; derhal üçüncü bir tabak daha uzattı: Kızardım, ondan da aldım... Fakat ne müşkülâtla... Ellerim dopdolu idi. Aksi gibi tam sırtıma da kalorifer boruları isabet etmişti, kaynar fincanın buğusu ise yüzümü haşlıyordu. Karşımdaki ne diyordu? Anlıyacak halde değildim ki... Tam o esnada bu zat :

— Kerimem !..

Diye beni kızına takdim etmesin mi? Hangi elimi uzatacaktım, ne yapacak, nasıl nezaket gösterecektim? Fincancı katırı gibi yüklü, terli, yorgun, şaşkın bir halde idim, yerlere kadar eğildim, etrafımda fincanımı olsun koyacak

bir yer aradım.

Bütün masalar süslü püslü eşya ile dopdolu idi. Öyle, uzatılan ele bön bön çaresiz bakarak kalakaldım. Ter taneleri alnıma dizilip duruyordu; mendilimi bile çıkaramıyordum. Kapılardan ise mütemadiyen yeni davetliler bir teviye doluyordu. Boğulacak gibi olmuştum. Kendimi dışarıda keskin ayazın ortasında, eli boş bulmak için cebimdekini, bütün mevcudumu derhal fedaya hazırdım.

Bu ne azaplı bir toplantı idi!

Zaten sade ben değil, hemen herkes aşağı yukarı bu halde bulunuyordu. Yapma bir nezaket, bir açgözlülük, bir iştahlı görünmek arzusu içinde obur gibi muttasıl yiyorlar ve saçma sapan mütemadiyen konuşuyorlardı. Kimlerle, ne kıratta adamlarla tanışmadım, ne mânasız sohbetlere, ne münakaşalara girişmedim ki... Hulâsa öyle bir sıkıldım, bunaldım, bezdim ki kendimi sokağa dar attım. Fakat bu derece azap çekmeme rağmen dün tekrar yine oraya, o belâlı çay davetine gittim dersem ne dersin?

«— Allah akıllar versin derim!»

Hürmet Görenler

Kim ne derse desin, aksini söylesin, ben şunu iddia ediyorum: İnsanlar arasında katillerin hemen hemen daima bir mevkii mahsusu, mümtaz ve müstesna bir mevkii vardır! Geçen gün, iş için, bir çayhaneye girmiştim, mahalle muhtarile konuşurken içeri iri bir adam girdi; müşterilerin yarısı ayağa kalktılar ve «Buyurun, bizim masaya, Allahaşkına!» diye seslendiler, yalvardılar, ısrar ettiler. O, azametle, merhabalar yağdırarak, yürüdü, baş köşede kendisine gösterilen yere geçti, kuruldu; şimdi her tarafa :

— Nasılsın çelebi? Keyifler yerinde mi evlât? İncirler bitti mi Hacı Efendi?

Gibi bazı iltifatlarda, hoşa gidecek istifsarlarda bulunuyor ve «Allah ömürler versin, iyiyiz...», «Duacıyız!», «Sizin için bir ağaç ayırdım!» gibi mukabeleler görüyordu. Ne kadar ehemmiyetli, ne mühim, mahalleli nezdinde ne sevgili ve ne muhterem bir zatti... Merak ettim, muhtara sordum :

— Kimdir bu gelen? dedim... O, tanımadığıma hayret ederek, usulca kulağıma eğildi :

— Bilmiyor musunuz, dedi katil Kenan Bey... Meşhur katil Kenan Bey bu zattır !

Katil Kenan Bey mi? Katil, hem bey, hem meşhur, hem de zat... Şu lâkap, şu unvan, şu hürmet ve şu hal karşısında zihnime bir durgunluk çöktü, dilim tutuldu, insanlığın tefessuhuna, Fikret'in dediği gibi :

Birdenbire bir tâbişi bürkânla inandım !

Gel de bu delil, bu şuhut, bu hakikatler ve bu alâmet-

ler karşısında inanma!.. Katil Kenan Beyi ben de tanırdım: Yirmi yaşında iken bir genç mektepliyi, fena bir maksat uğrunda ikiye bölmüş... Fakat mahkemece kanaat hasıl olamıyarak beraet etmiş! Yirmi dördünde iken bir arkadaşını vurmuş... Fakat mesele, müdafaai nefs şekline dökülerek ademi mes'uliyetini intaç etmiş; otuzunda karısını öldürmüş... İntihar addolunarak yine kurtulmuş. Tevkifhaneden çıktığının ertesi günü, aleyhinde şahadet eden bir ihtiyarın yüreğine bir hançer saplamış... Müebbed hapse mahkûm olmuş, fakat meşrutiyetteki umumî afta kurtulmuş... Otuz bir martta yine adam vurmuş, lâkin vurdukları mürteci ve âsi oldukları cihetle yakasını yine kurtarmış... Şimdilik bu kadar... Yani altı cana kıymış, topu topu altı baş yemiş! Çayhane halkı işte bu zatı, hem de katil sıfatını izafe ede ede alkışlıyorlar, ağırlamak için ayak türabı oluyorlar, hürmet ve muhabbetten paylaşamıyorlardı !

Bunun üzerine ne söyliyeyim, «İnnallahı maassabirin...» den başka...

(İttihat ve Terakki) yi methü senâ eden bir iz'ansız adam, Mahmut Şevket Paşa vak'asından evvel bana demişti ki :

— Canım, bu (Hürriyet ve İtilâf) gibi fırka mı olur? Hani eli silâhlı, kanlı katil, cesur, yiğit fedailer? Bak ittihatçılara... İçlerinde ne gözü pek adamlar var, bir öksürük için ortaya beş leş seriverirler; indlerinde insanın sinek kadar değeri yok! Cemiyet bunları kuş sütile besliyor, baş tacı ediyor, hani Hüsmen pehlivan vardır, şu bir zaman sarhoşlukla Sarıyerde altı kişiyi vurmuştu... Dayi Mehmedi öldüren Hüsmen...

— Eeey?..

— İşte onu kendilerine bir bend ettiler ki... Geçen gün Meserret kıraathanesinde kulağımla işittim, «Talât bana bir haydi desin, babamı vururum!» diyordu; gece gündüz yanında... Bir sofrada yemek yiyorlarmış! Sonra Serfiçeli

Şükrü, Kandıralı Osman, Pomak Ali, Onikilerden Yusuf Bey... Safa Paşayı vuran Yusuf...

— Evet... Bildim!

— Bütün bunlar Merkezi Umumiden ayrılmıyorlar... Sizde ise hep çıtkırıldım, eftepetâ bir sürü tiryakiler!

Bunu söyliyen irfansız adam, Mahmut Şevket Paşa hâdisesi akşamı bana rastgeldi:

— Bravo be, dedi, amma seçme fedaileriniz varmış, işte fırka dediğin böyle olur, gözüme girdiniz!

Bunun üzerine ne denir, ne söylenir «lâhavle...» çekmekten başka...

Sinopta kahveci Yorgi, bir harap kayık kaburgası üstünde sigaramı yakmış, sahilden gurubu seyrederken yanıma geldi:

— Akşamlar hayırolsun paşam, dedi, yine bugün menfiler gelmiş...

— Evet, öyle diyorlar acaba kimlermiş?

— Çok büyük adamlar varmış amma zorlu, kıyak adamlar!

Ben zannettim ki yine mesned ashabından, rütbe sahibi birkaç kişi daha gönderilmiş... Halbuki öyle değilmiş:

— Biri dediler amma adı hatırımda kalmadı, Mustafa imiş, yok Ahmet, bir pehlivan amma... Vaktile İzmirde eşkiya imiş, otuz, kırk adam öldürmüş, kıyak bir adam!

— Ya!..

İşte bu eski haydut, menfasında hepimizden fazla, kıydığı can nisbetinde hürmet gördü, polisler selâmına durdu, jandarmalar hizmetine koştu, müslüman mahallesindeki berber, o dükkânın önünden geçerken ağzı kulaklarında, usturayı yüzümden çekti, bana dedi ki:

— Şu giden pos bıyıklıyı dün gece kahvede anlatıyorlardı, at üstünde koşarken yumurtayı vururmuş, bugüne kadar kimi öldürdüyse kurşunu hep yüreğinden işletmiş, amma zorlu adam ha!

Berberin elinde ustura, takdirden âdeta titriyordu,

ben de herif heyecana gelip te gırtlağımı kesmesin diye titriyordum, bir müddet ikimize de sükûnet gelinceye kadar, dinlendik!

Bunun üzerine ne diyebilir, ne söyliyebilirdim, «Aman Allahım...» demekten gayri...

Anadolunun göbeğinde bir kasabada pazar yerini dolaşıyordum... Polis komiserinden mahkeme reisine kadar devlet memurları bir satıcının önünde birikmişler, hepsi ondan alışveriş ediyorlardı; hem de ne nezaket, ne hürmet göstererek... Fazlı çavuş aşağı, Fazlı çavuş yukarı ! Fazlı çavuş ise - sırım gibi dik, uzun zayıf bir köylü - azametle oturmuş, önünde yağ kapları, elinde terazi, ağır ağır işine bakıyor, müşterisine âdeta ters, lânet muameleler ediyordu. Merakımı çekti. Memleketi eskiden tanıyan bir İstanbulluya sordum :

— Bu Fazlı çavuş ta kim? dedim.

— Ha, dedi, buranın alikıran başkeseni... Yaman, müthiş bir haydut... Eşkiyalığında otuz jandarma öldürmüş, senelerce ele geçmemiş, sonra teslim olmuş, affetmişler, nedense, korkudan mı, hürmetten mi, herkes ondan alışveriş eder, hattâ jandarma bölüğünün müteahhidi odur, hükûmet dairesine odunu, kömürü de o verir; çok para yaptı !..

Bunun üzerine bana artık ne söz düşerdi, ne söyliyebilirdim, «Ve minelgaraip!» demekten gayri...

Bir zamanlar Çakırcalı bir Gazi Osmanpaşadan daha namdardı; Kabakçı Mustafayı ise halk Sokulludan daha fazla tanır ve beğenir; ekseriyet bir Namık Kemal olmağa bir Çerkes Hasan olmağı tercih eder; ittihatçı mahafilinde bir Mehmet Efe her halde bir Emrullah Efendiden daha ziyade hürmete lâyık görülürdü ve bir gün keramet ibraz etmek kabiliyetinde biri çıksa da Cemiyete sorsa:

— Size kimi tekrar canlandırayım : Mustafa Necibi mi, yoksa Manyasi zadeyi mi?

Dese muhakkak:

— Mustafa Necibi!

Cevabını alırdı, zira Ziya Gökalpın Nazım paşa katlini işaret ederek dediği gibi, o inkılâbın:

Oldu ilk gazisi ve ilk şehidi!

İş, mühim cihet, asıl mesele vurucu olmakta, yapıcı olmakta değil!

Makalenin başında söylediğim çayhaneye şayet nice binaullahı bilâsebep yıkan Katil Kenan bey yerine Süleymaniye camiini yapan Mimar Sinan girse idi her halde o hürmeti bulmaz ve elbette içimizden ona bir muarız çıkarak hiç olmazsa:

— Hay mürtekip hay, cami parasından neler aşırmışındır!

Demeden durmazdı!

Bunlar üzerine artık ne ilâve edeyim, «Allah cümlemizi islâh etsin» duasından gayri...

Canlı Vesikalar

Ne hale geldik, farkında değiliz!

Filvaki hasbıhal arasında:

— Bittik! Mahvolduk! diye söyleniyoruz, çıkmaz bir sokağa düştüğümüzü anlıyoruz, üzülüyoruz, eziliyoruz, lâkin hâlâ zannediyoruz ki bir felâkete girmek üzereyiz, girdiğimizin ve yarısından fazlasını geçtiğimizin farkında olmuyoruz. Diyoruz ki:

— Hey koca Rusya hey! Dünkü Grandükler, prensler ve generaller bugün bir dilim ekmek için birbirinin gözünü oyuyor ve açlıktan ölüyor. Şaşılacak, acınacak hal!

Evet, şaşılacak ve acınacak hal! Fakat kendi halimizi teselli yoluna sapmadan merhametsizce tetkik ettiğimiz ve bir geçit üzerinde durup tanıdıklarımızın Umumî harptenberi nasıl bir tahavvüle uğradıklarına baktığımız var mı? Rusya ile farkımız bir sür'at ve zaman farkı... Orası bizden daha çabuk, çarçabuk, bir kasırga ile değişiverdi, gözünü bir kapadı, bir açtı, baktı ki tanınacak hali kalmamış... Biz ise içimize işliye işliye, yüreğimizi aheste ateşte kavura kavura, ağır, fakat muntazam bir tarzda değişiyor, ihtiyarlar gibi sene besene biraz daha düşerek gittikçe zaafa, fakre, sefalete giriyoruz. Bu gidişle âhir ömrümüz pek gecikeceğe benzemiyor!

Bu hakikati geçen gün pek yakından, çok canlı, çok sağlam misaller ve vesikalarla, âdeta bir sinema perdesinde seyreder gibi apaçık gördüm ve şu hükmü verdim:

— Biteceğiz diye korkuyoruz, halbuki çoktan yarı yarıya bitmişiz!

Kadıköy vapuruna, yanaşır yanaşmaz binmiş ve iske-

leden girenleri tâ karşıdan görecek bir yere oturmuştum. Elimde gazete ve kitap yoktu, zaten olsa da okuyacak halde değildim; gözlerimde yorgunluk, başımda ağırlık duyuyordum.

— En iyisi yolcuları seyrederim!

Dedim ve sigaramı yaktım, temaşaya koyuldum. Bir tanıdık söktü, elli beşlik bir zat... On sene içinde ne kadar değişmiş, ne tanınmaz bir hale girmişti... Elinde örme bir erzak kesesi, sırtında bolluk zamanında artakalmış bir redengot, boynunda yumuşak yaka ve başında kirli bir fes, gümüş saplı yadigâr bastonunu kakarak, bezgin ve düşünceli, geliyordu. Ona İrfan bey derlerdi, zarif, vakur, hoşsohbet bir adamdı, ekseriya Fenerde çift atlı kupasında kibarane gezerken ve vapurlarda önü ipekli pardesüsü sırtında, uşağı ardında ağır ağır, mütebessim ve mültefit memuriyetine giderken veya dönerken rastgelirdim. Ne sakin, ne kaygusuz ve ne kibar bir hayat geçirirdi....

Belliydi ki varidatını masrafına uydurmuş, ailesinin refahını temin etmiş, küçücük zevklerini de hesaba dahil ederek borçsuz, düşüncesiz, dertlerden uzak, huzur içinde yaşıyordu. Onu, o tertemiz giyinen, o vakarını biran terk etmiyen, azametle uyuşmuş bir nezaket içinde tepeden tırnağa kadar kibarane ömür süren bu zatı bir gün, bir kısa müddet sonra, arkasındaki uşağından daha berbad, daha şerefsiz bir halde, sırtında liyme liyme elbiseler, ikinci mevkie doğru itişe kakışa giderken göreceğimi aklımdan geçiremezdim. Şimdi selâmlaşırken biçarenin halinde bir utanma, beni görmemezlikten gelmek arzusu hissediyordum ve yanyana tesadüf edersek:

— Nasılsınız efendim, iyisiniz inşaallah!

Demekten, hal ve hatır sormaktan çekiniyor, nezaketen istifsarı hatırdan vazgeçiyordum. Bu adam, şu vaziyetile, ödünç para bulmak, borç verebilmek, ekmeğini tedarik edebilmek zorluğu içinde yarı yarıya, hattâ yarıdan fazlası bitmiş değil miydi?

Arkasından ikinci bir tanıdık söktü. Bir mektep arka-

daşım... Göztepede bir mahalle mektebine giderdim, adı da avam lisanında Taşmektepti, oraya gelirdi, fakat ne geliş? Bir midilliye biner, lalası yanında, hocaların iltifatlarile karşılanarak küçük bir şehzade gibi... Cebinden her zaman bizi hayretlere, gıptalara düşüren ufak tefek şeyler, mürekkepli kalemler, lâvanta sıkacak kutular, boya takımları çıkarır, hava biraz serin veya yağmurlu olsa evinde kalır, hoca ayağına gider ve biraz başı ağrısa araba buldurulur ve hemen geri gönderilirdi. Biraz daha büyüyünce bisiklette gezerken, daha sonra süvarilik ederken görürdüm. Bir aralık gözden kaybettim. Mütarekeyi müteakipti, karşılaştık: Karakışta, sırtında ceket, lâstik yakası ve ip boyunbağısile, zıpçıktı bir halde... Ağzı boram boram ispirto kokuyor ve gözleri cam gibi parlıyordu. İşte bu gelen o idi, galiba sıtmalar içinde titriyordu ki bu açık ve güneşli sonbahar havasına rağmen havı dökük bir paltoya sarınmış, sapsarı; öyle geziyordu. Artık bu gencin bitmemiş nesi kalmıştı ki....

Üçüncü tanıdık bir meşrutiyet zengini oldu. Bir aralıktı, bu adam avuç avuç lira sarfederdi; dünyaya metelik vermezdi, güldüğü zaman kahkahası tavanları inletir, etrafı tahkir eder gibi bir mâna ile burnunu öttürerek sildiği vakit kulaklarımızı çınlatırdı; Boğaziçinde mükellef bir yalı satın almış, ömrünü ziyafetler ve seyahatlerle geçiriyordu, ona baktıkça zannederdik ki artık düşmesi, kalkması olmıyacak, hayatının sonuna kadar böyle, refah, bolluk, servet ve sâman içinde yaşıyacaktı... Meğerse bulduğunu yer, kazandığını tüketirmiş; işler durunca, borç içinde iflâs ediverdi. Şimdi beş, on lira ile zoru zoruna geçiniyor ve o kahkahalarla burun silmeler yerine kötü kötü öksürüyor! Zavallının iler tutar tarafı kalmamıştı...

Dördüncü tanıdık bana hayatımın en güzel devirlerinden birini hatırlattı; Fenerbahçesine tenha günlerde dadandığım bir gençlik, âdeta çocukluk devri... İşte bu dördüncü tanıdığı orada görürdüm, at meraklısıydı, üç, dört çift araba beygiri ve müteaddit arabaları vardı; tozu du-

mana katarak uzaktan bir sökün eder, bir döner, bir durur, bir atlar, bir binerdi ki seyri halka eğlence olurdu. Ömrü orada, at, araba koşturmakla mirasyedice geçerdi. Sanki Fenerbahçe onun malikânesi, senedi hakanile malı, mülkü idi. Haddine mi kimse yolunda dursun, koşusuna engel olsun... Vurur, kırar, geçerdi; bu sebepten bütün kira arabaları sağa sola kaçışırlar, bu türediye yolları serbest bırakırlardı.

Güzel, dinç bir delikanlıydı da... Hanımların gözü bu zengin ve yakışıklı at cambazının üzerinde kalır, hülâsa Fenerbahçe onun hükmüne ramolurdu. İşte şimdi koltuğunun altında bir otomobil borusu, ayağında çizmeler, sırtında şoför ceketi, gelen o idi... Sezai beyefendi bir sıhhiye bölüğünde kamyon kullanıyordu ve tesadüfe bakınız ki o bölük Fenerbahçede çadır kurmuştu!

Ben bu eski hatırata dalmışken gözüm bir hanıma ilişti... Acaba o muydu, benim debdebe ve şaşaasına şahit olduğum Dürdane hanımefendi? Daha yedi, sekiz sene evvel Erenköy istasyonuna trenden bir inişini hatırlıyorum... Yanında kâhya kadını, başı dimdik, yürüyüşü vakarlı, şöyle göründü mü önünden ister istemez çekilir, yol açardık.. Güzelliğini hayret verici bir derecede muhafaza eden bu oldukça yaşlı hanımın şöhreti kulakları doldururdu; israf ve sefahatine rağmen parasını bitmiyecek kadar çok zannederdik. Meğerse bitermiş, bitmiş... Öyle çökmüş, öyle geçkin bir hale düşmüş ve kıyafeti öyle fakirleşmişti ki bir zamanlar önünde yol açtığımız biçare kadını şimdi halk ezerek, iterek yürüyor ve kimse artık lâkırdısını etmiyordu. Beşinci tanıdık da bu oldu!

Onların arkasından hal ve vaziyetlerini muhafaza etmeğe çalışan bildiklerim geliyordu. Düşkünlükleri henüz daha farkedilecek dereceye gelmemekle beraber haberimiz vardı ki işte şu öndeki köşkünü rehin etmişti, gelecek sene onu satıp kira evlerine düşecekti.. Diğeri iradının son parçasını yiyordu, gizliden gizliye evinin üst katını boşaltmış, fazla eşya ve halılarını satmıştı... Öbürü ise be-

deline tamaen canım köşkünü kiraya vermiş, çukur bir semtte dar bir eve çekilmişti. Seneler vardı ki sırtları yeni birer elbise görmüyor, hesap lâfından başları kurtulmuyordu; için için yeniyorlar, eriyorlardı. Bu kafile arasında filvaki henüz yokluğa düşmemiş, müzayekanın acısını tatmamış, büyük bir tahavvüle uğramamış olduğunu zannettiğimiz adamlar dahi geçiyordu, geçiyordu amma bunların da içyüzünü bilmiyorduk, bir gün, böyle kıyas ettiklerimizden ne kadarları birdenbire göçüvermişler, bakkaldan yüz dirhem sabun ve yağ almak mevkiine düşüvermişlerdi!

Haydi biz, İstanbuldakiler böyle idik, ya şu Anadolu eşrafından olan zat... Bizzat görmüştüm, ahırında yirmi, otuz at bağlı idi ve konağı gelen geçene açık bulunurdu; ziraat yapar, ticarete de yetişir, gırtlağına kadar bolluk içinde ne keyifli yaşardı... Son muharebeler onu da yıkmıştı, evi yanmış, arazisi istilâya uğramış, ticareti durmuş, biriktirdiği paralar ise ianeye, iaşeye, vergiye gitmişti. Canını İstanbula dar atmıştı; Bugün (Ah!) çektiği vakit ateşi karşısındakine tesir ediyor ve bir hemşeri evinde yarı aç, yarı tok yaşadığından çöktükçe çöküyor, düştükçe düşüyordu.

İşte vapur güvertesinde oturup geçen gün bu canlı vesikaları tetkik etmiş ve o kanaatledir ki sonunda :

— Çoktan yarı yarıya bitmişiz, hâlâ farkında değiliz !

Diye şaşmış, acımış ve matem etmiştim.

Metampsikoz

Vaktile bir kitapta mı okumuştum, bir sinemada mı görmüştüm, yoksa âlim bir adam mı anlatmıştı, şimdi hatırlıyamıyorum. (Metanpsikoz) denen nazariye, yani ruhun bir vücutten diğerine intikali keyfiyeti beni bugünlerde hayli meşgul ediyor... Bittabi bu ağır bahis ile, ilmi bir surette, cihan filozoflarını tetkik ederek değil, havaî ve hayalî bir tarzda, kendime, fitretime göre meşgul oluyorum. Herkes derecesini, idrak ve ferasetinin hududunu keşke benim kadar bilse... Mademki ilim ve fen adamı değilim, İbranî ve Yunanî kitaplar bana bu hususta hiç bir şey anlatamaz, Fisagor felsefesi kulağıma giremezdi, en iyisi hayal kuvvetime güvenmek ve ruhumun eski kalıplarını birer birer, tahminen, gözümün önünden geçirmekti. Bu, hem beni, hem karilerimi avutur, eğlendirirdi ya... Bana lâzım olan da bu idi... İşte, onun için, dün gece evde vakit geçirecek bir iş aradım ve bulamayınca, kalktım, mindere uzandım, ağzımda cigara, loşluk ve dumanlara gömülmüş, eski benliklerimi, ruhumun geçmiş zamanlardaki kalıplarını ve yaşayışlarını tahayyüle koyuldum.

Hiç şüphe yok ki benim ruhum bütün müddeti mevcudiyetince çetin, muarız ve muhalif bir ruh olmuştu... Her devirde mücadele ve muarazayı huzur ve refaha tercih etmiş, yaşadığı devrin nüfuzlularile, bir fikirde ve bir mecliste olacağına muhalif kalarak binbir azap, binbir belâ görmüştü. Mazi için böyle olmuştu, istikbal için de öyle olacak, ben şu kalıbımı, herhangi bir vesile ile, hastalık, kaza, ip veya ihtiyarlık, dinlendirince çetin huylu ve dik başlı, kavgacı ruhum da ayni program ve ayni sebat ile bir

başkasında, bende olduğu gibi, didişe uğraşa yaşıyacaktı! Evet, ruhum böyle bir ruhtu!.

Meselâ kat'iyyen eminim ki dünyanın ilk kurulduğu zamanlarda, Adem'le Havva devrinde bile ben, yani benim ruhum, dilini kullanacak hale gelir gelmez tutup o cennetten ihraç keyfiyetini tenkide başlamış ve öz babası olan Adem aleyhisselâmın karşısına geçip :

— Niçin zaaf gösterdin? Neden Şeytana kapıldın? Memnu meyvadan başka koca cennette yiyecek bir nesne bulamadın mı?

Diye ileri geri lâkırdı söylemeğe cür'et etmiştir. Bu dil uzatmamın cezasını çekmemiş midir? Kimbilir nasıl şamarlar yemiş, ne korkunç taş kovuklarına hapsolmuş, ne kadar zaman aç, susuz bırakılarak terbiye ve ıslah edilmek, bu tenkid ve münakaşa huyundan vazgeçirtilmek istenmiştir. Belki bu uğurda, bir gün, kafasına bir çene kemiği yiyerek cisim ve cesedini terk bile etmiştir. Acaba Hâbil ve Kabil vak'asında ben Hâbil değil miydim? Ve ağabeyim Kabil beni öyle, zannolunduğu gibi bir kıskançlık yüzünden değil, cebir ve kuvvetine karşı âciz vücudümle yaptığım itiraz ve muhalefetim neticesinde, hiddete gelerek vurmamış mıydı? Muhakkak böyle olmuştu ve ruhum ilk kalıbını böyle, bu hâdise esnasında kaybetmişti !

Sonra ikinci cisme intikalinde, belki de Hazreti Nuhun gemi inşasile istihza edenlerden biri olmuştu. İkide birde Bahri Lût'un kenarına, gemi tezgâhına gider ve :

— Allah akıl versin, nedir bu yaptığın çarpuk çurpuk şeyler, emeğine yazık değil mi?

Derdi. Fakat tufan başlayınca o hiciv ve zemmettiği tahtaların yüzdüğünü görünce kim bilir nasıl pişman olmuş, nasıl saçını sakalını yolmuş ve tenkit ve itiraz huyunun cezasını taşkın sular içinde boğulmak suretile ne feci çekmiştir !..

Daha sonraları, hangi diyarda bir ruha intikal ettiyse orada da suya sabuna karışmaktan, azılı müstebitlere sataşmaktan ve zemâne ricalini hiciv ve tenkitten geri kal-

mamıştır. Meselâ Mısırda ise Yusuf'un muarızı kesilmiş :

— Firavunlar tahtında bu çöllerden gelmiş esirin ne hakkı var?

Diye bar bar bağırmış ve bu muhalefeti yüzünden ya sürülmek, yahut ta zindana atılmak suretile belâdan belâya düşmüştür. Güldanîler arasında yaşadı ise muhakkak Nemrud'un da muarızı ve muhalifi idi :

— Nedir bu avcıdan memleketin çektiği, havada kuş, çölde ceylân bırakmıyor! Gibi mütemadî şikâyetleri yüzünden nihayet bir gün onun da hışmına uğramış ve tâ yüreğinden bir zehirli ok yiyerek adem diyarını boylamıştı!

Yok, Babilde yaşamayıp ta Beni İsrail arasında, Filistinde hayat sürdü ise, hiç şüphesiz, en şevketli ve en heybetli ricalin muarızı olarak kahırdan kahra sürüklenmişti. Halbuki böyle yapacağına, meselâ nüfuzlu zevatın suyuna gitse ve dilini zem hususunda sıkı tutup methe hasretse idi mermer sütunlu, havuzlar ve fıskiyelerle süslü, altın ve ipeklere müstağrak koca saraylarda :

İç bâde güzel sev, var ise aklü şuurun

Mısraını kendisine düstur ittihaz eder, ömrünü mey ve nigâr içinde mes'ud geçirirdi. Düşününüz, meselâ, Salome zamanı Suriye saraylarını... Saz, içki, rakıs, hayat bundan ibaret! Valinin sohbet arkadaşısınız, kasideler söylüyor, methiyeler yazıyor ve çıplak rakkaselerle sırma kablı sedirlerde, sarhoş ve bitkin, doyulmaz zevkler, lezzetler topluyorsunuz! Esireler başınız üstünde deve tüyünden uzun yelpazeler sallıyor ve yorgun dizlerinizi bembeyaz bedenli ve kızıl saçlı Yahudi kızları oğup uyuşturuyor. Böyle yaşamak kabil iken siz valilere, krallara muarız kesiliyor, hicviyeler yapıyor ve tutulup loş zindanlarda yaş topraklara serilmiş, kuru ekmek yiyerek muhalefette karar kılıyorsunuz!..

Ah, benim iz'ansız ve haşin ruhum neden böyle yaptın, neden hâlâ böyle yapıyorsun, zaman sana uymayınca sen zamana uysan ve her girdiğin cismi her asırda ezâya

sokmasan ne olurdu?

Muhakkak sen eski Yunanda yaşamış isen, orada da kalıplarına rahat yüzü göstermemişindir. Meselâ Büyük İskender'in de aleyhdarı idin:

— Genç bir oğlanın ardına düşüp muhafazasına imkân olmıyan hudutlarda işimiz ne? Bunun sonu gelmez, yok yere insan telef ediyoruz, yahu, sizde hiç akıl yok mu?

Diye haykırmış, nihayet cihangirin kulağına kadar kinini işittirerek zehirli nebat matbuhu içirilmek suretile yine cismiyetini değiştirmeğe mecbur edilmişsindir... Halbuki Diyojen gibi:

Gölge etme başka ihsan istemem!

Der, geçebilirdin. Hattâ, en âlâsı, Aristo gibi İskenderin peşine takılmak ve muzaffer ordusile tâ Hinde kadar gidip ona, müsahiplik ve nedimlik etmekti.

Romalılarla yaşadı isen, benden evvelki cisimlerini kim bilir ne mahuf zulümlere hedef etmişindir! Mariyüs ve Sillâ vukuatı esnasında, bu o zamanki İttihat ve Terakki ve Hürriyet ve İtilâf mücadelelerinde, eminim ki en âciz tarafı tutmuş ve diğer tarafa ta'n ve teşni yağdırmış ve sonunda ismin mücrimler listesine geçerek Tibr nehrinin dibini boylamışındır. Karışmasan olmaz mıydı? Bir köşede, bizim bitaraflar gibi, oturup seyretmek ve eyyam reisi olmak, bu kanlı işlere gırtlağına kadar girmekten elbette daha faydalı idi.

Jül Sezar'ı deviren hükûmet darbesinde muhakkak senin de dahlin vardı :

— Zulüm kâfi! İstibdat yeter! Diktatörlük istemiyoruz !..

Diye senatoda haykırmış ve yazdığın eserlerle onu pervâsız zemmetmişsindir. Belki de sukutuna yetişemeden, emir ve fermanile, daha evvel sivri kayalardan aşağı yuvarlanmış, belde âdeti üzere idam olunmuşsundur! Fakat düşünmeli idin ki Sezar o derece fena bir adam değildi ve - her zaman olduğu gibi - sonra gelecekler onu pek çok

aratacaktı !..

Neron, Kaligulâ, Klod devirlerinde ağzının tadını aldın mı? Haydi Filistin saraylarında, Davutlar saltanatında muarızdın, zindanlarda vücutler çürüttün, Neron zamanı yine neden debdebe ve refaha yanaşmadın? Sen, pekâlâ Kovadis'teki Petron gibi Neron'a müsahip ve refik olabilir, ipek entariler içinde, vücudün ılık sularla yıkanmış, misk ve amberli yağlarla oğulmuş, tertemiz, bir zevk ve saadet hengâmı geçirirdin. Hayır, muhakkak gezdiğin yerde:

— Bu mecnunu öldürmelidir, nedir o yazdığı şiirler, ne berbat şey onlar, ya çaldığı musiki parçaları, o maskaralıklar, bunlar nedir? Bu ne haldir?

Demişsindir. Belki de, Neron'a aleyhdarlık olsun diye yeni türeyen hıristiyanlara dahil olmuş, yakalanmış ve vücudünü aç aslanlara parçalattırıp çarmıhlara gerdirmişsindir... Hem sen sade erkekleri değil, kadınları hicvedersin, bilirim... Nasıl, acaba Mesalin'in de aleyhinde bulundun, fuhş ve ihtirasını diline dolayıp bu yüzden de ezâ gördün mü? Acaba Kleopatra da düşmanın mı idi? Bu tarihî hüsünlere hulûl edeceğine kin ve nefretlerini kazanmaktan ne kazandın?Ateşli dildadelerinin kamasile bir gece izbe Roma ve İskenderiye sokaklarında vurulup son nefesini verdin, böyle bir âkıbete uğradın değil mi?

Acaba Harunürreşit devrinde Bağdatta kendine nasıl bir cisim seçtin... Muhakkak muhalif bir sima di, bir «Suk» heccâvı... Arapça hicivler söyliyerek şehri dolaşır, ricali devleti zem, hükûmet siyasetini tenkit ederdin... Öyle yapacağına, keşke halifeye nedim olsaydın ve her medhiyene mukabil dört cariye ve yüz bin kese akça ihsan alsa idin!. Düşün, dört terü taze esire, biri habeşî, biri zenci, biri Rumî, biri İranî... Yüz bin kese akça, çil çil, şakrak ve halisül'ayar ! Bu ihsana bedel, zindanı boyladın veyahut ta darağacına yükseldin...

Venedik dokları zamanında, gözümle görmüş gibi hükmedebilirim, yine muarızdın ve :

— Şanlı cümhuriyet mahvü müzmahil oluyor!..

Diye bağırdın. Bu feryadın seni o meşhur İç çekenler köprüsü'ne kadar götürmüş ve ayağına bağlanan külçe demir bedenini denizin dibine kadar sürüklemiştir. Siyasete karışmanda ne mâna vardı? Dört gemi sahibi olup ticaretine baksan ve safayı hatırla yaşasan olmaz mıydı?

Fransa ihtilâlinde bu muteriz, fakat icraatsız ruhum Jirondenlerden birinde yaşıyordu. Dokuz Termidordan evvel giyotine çıkmış olmalıydı... Yok bizim tarihimizde, Osmanlı tarihinde ömür sürdü ise, eminim, evvelâ Patrona Halil'in, sonra da Kabakçı Mustafa'nın muarız ve aleyhdarı olmuş:

— Bre ne söyletirsiniz şu müfsidi, kemend atıp susturun!..

Gibi bir emri mahsusla öteki dünyaya bir defa daha boylamıştır...

Zannediyorum ki ruhum beni seçmeden, bende yerleşmeden evvel Alemdar Paşa ile beraber bir Yeniçeri düşmanıydı; ya Üçüncü Selim'in şehadeti, yahut ta, Alemdarın vefatı hengâmında üzerine kılıç üşüştürülüp cisminden ayrıldı ve bu defa da benim başıma belâ oldu, beni İttihat ve Terakkiye muhalif etti! Bu yüzden azil, hapis, nefy, çekmediğim kalmadı.

Şayet (Metampsikoz) nazariyesi doğru ise benden sonra gelecek vücutleri hemen Allah bu didişken ruhtan sıyanet etsin!..

Akrabayı Ziyaret

On sene evvel ne idik, on sene sonra ne olduk?

Bunu bir iyice anlamak için bana müdekkik ve meraklı bir arkadaşım uzak akrabamı ziyaret teklif etti:

— Çoktanberi nasıl, nerede ne ile yaşadıklarından haberdar olmadığın uzak, yakın elbette birkaç akraban vardır, dedi, sen onların eski hallerini, eski maişet ve vaziyetlerini bilirsin; bir defa da şimdi git gör ve iki hayatı mukayese et... İşte o zaman ne idik, ne olduk, bize bu harp ve darp, bu cenk ve cidal, bu yakma, yıkma siyaseti ne pahalıya mal oldu, anlarsın!

Teklif zevkime gitti. Zira bir defa yaşlı başlı akrabamın gönüllerini almış, hatırlarını hoş etmiş olacaktım; bu bir vicdanî vazife idi. Saniyen bir tetkik sahası bulmuş, bir makale ve mütalea zemini hazırlamış olacaktım, bu da bir hayatî vazife idi.

İşte bu iki vazifeyi de ifa için geçen gün yola düştüm. Fakat, evvelâ, akrabamızın bugünkü vaziyetinden haberi olan bir eski dadıya müracaat ederek ikamet mahalleri hakkında malûmat almak lâzımgeldi. Biri, bir tekke şeyhi müstesna olmak üzere, hepsi de yerlerini, meskenlerini değiştirmişler, uzak, aykırı semtlere, bulunması güç, gidilmesi zor mahallelere dağılmışlardı. Not defterimi birçok sokak isimleri, bakkal, aktar, bekçi, hamam, çeşme, kahve tariflerile doldurdum ve şehri tanımıyan bir seyyah gibi, rehberime bakarak, şaşkın şaşkın yangın yerlerine daldım.

İşte bugün de size bu meraklı ve acıklı, hakikî ve facialı ziyaret ve seyahatimden bahsedeceğim.

Çizdiğim harita mucibince ilk uğrıyacağım akrabamı şöyle hatırlıyorum: Kanlıcada körfez üstünde kızılcık ve fıstık ağaçlarına gömülü kocaman bahçeli bir evde otururlardı; saza, söze düşkün eski terbiye görmüş asil bir aile idi. Zannederim ki ayda bu eve on, on beş liradan fazla girmezdi, fakat ne eksikti ki... Bir kahvaltı çıkarırlardı, çilek reçeline kadar mevcut! Denizde bir sandalları vardı, bununla kâh balığa, kâh mehtaba çıkarlar ve haftada iki gece saz yaparlardı; hem de öyle sarhoş eğlencesi bayağı saz değil... Adamakıllı musiki! Ney, tambur ve keman zevkini ve eski bestelerin kıymetini ilk defa ben orada, fıstık ve kızılcıklar altında, mehtaplı denize karşı bir bembeyaz gecede tatmış ve anlamıştım. Yarının masrafını ve ay başı borçlarının tesviye suretini düşünmeksizin, az para ile refah içinde san'atkârane yaşıyabilen bu aileye hürmet ve gıpta etmemek kabil miydi? Dudakları daima mütebessim ve gözlerinin içi her zaman endişesiz yeni bir beste hazırlamak, oltaları temizlemek ve mutfakta mevsime göre en nefis ve seçme yemekleri kotarmakla meşgul olan evin hanımları, tatlı dilli ve güler yüzlü bu sıhhatte kadınlar hayatın zorluklarından hemen hemen habersiz, bu cennetten bir parça olan yemyeşil dağ sırtında ne emin, ne âsude yaşıyorlardı... Gözleri kimsenin malında değildi; kalbleri tertemiz ve hayatları saf ve sade öyle bir ömür sürüyorlardı ki cihanın binbir türlü tehlikeleri sanki oraya, onlara yetişmeğe kıyamıyacaktı...

Halbuki nerede? Aksaray yangın yerini geçtim, Valde camiinin yanından saptım ve kocaman harabathanenin kapısını ittim. Burası, her odası ayda on liraya kiraya verilen bir acayip mesken, bir loş, kasvetli bina idi. Dışarıda güneş ve sıcak vardı; bu binada ise dizlere,derhal bir yılan gibi sarılan bir rutubet ve bir alacakaranlık... Bir oda kapısı açıldı, aralıktan baktım, kınalı saçlı bir ihtiyar kadın ıspanak ayıklıyor ve ortada, maltız üzerinde bir tencere dumanlar salıvererek kaynıyordu. Kenarında yataklar yığılıydı. Ben hangi odaya girecektim? O sırada karşıma

sofadan entarili bir kız çıktı, on üçünü geçmiş, artık çocukluktan kurtulmuş bir kız...

— A! Dedi ve içeri kaçtı. Beni tanımıştı, aradığım oda, onun girdiği oda idi. İki, üç yaşında iken fıstıkların altında top oynayıp dizlerime tırmanan ve körfezden geçen Şirket vapurlarının taklidini yapan sarı saçlı bebek, demek, işte bu idi, burada, bu tek odada, sıtma rengi ve verem vücudile... Acaba Kanlıcanın bahar gelince pembe erguvanlar, mor zambaklar ve sapsarı kızılcıklarla donanan mis kokulu dağlarını hatırlıyor muydu? O kayık gezmelerini ve saz gecelerini... İçeri girdim, öpüştük, ağlaştık. Yangın, tensikat, harp, tifüs ve ispanyol o şen, o refahlı sakin aileyi sata sava, kıra vura, öldüre göme bu hale getirmişti. Üç kişi kalmışlardı, üç kederli baş, üç hasta vücut, üç aç! Her âfet içlerinden birini götürmüş, baba ispanyoldan, evlât kurşundan, hemşire tifüsten ölmüş, damat Vlâdivostokta esir kalmıştı. Karşılıklı bir nakarat gibi:

— Ah, ne idi o Kanlıcadaki zamanlar, nerede?

Dedik, dedik, gözyaşı döktük.

İkinci ziyaretim tekkeye düştü. Fakat tekkenin tanılır yeri kalmamıştı ki... Ben onu, dokuz on sene evvel yeşile boyalı tahta parmaklıkları, şakır şakır akan şadırvanı, bembeyaz badanalı duvarları ve sapsarı döşeli hasırlarile ne temiz, ne şerefli bırakmıştım. Şimdi parmaklıklar yerinde yoktu. Su kesilmiş, havuz boştu. Duvarlar yer yer yıkılmış, hasırlar parçalanmış ve en yazığı, kapıdan girince bahçeye gölge, mehabet ve dindarlık veren o kocaman kırmızı dut ağacı kesilmiş, tekke dımdızlak, çırçıplak kalmıştı. Âyin geceleri geldiğim olurdu. Tertemiz kıyafetli, bembeyaz arakiyeli dervişlerin zikri etrafı inletir, bina avizeler, şamdanlar, kandiller içinde pırıl pırıl yanar, mahalleye şeref salardı. Şeyh efendi ne terbiyeli, ne zarif ve ne hoşsohbet zatti. İşi gücü her lâkırdıya bir nükte yetiştirmek, bir telmih yapmak ve sonra çilehanesine kapanıp zikir ve ibadet etmekti. Ailesi yirmiyi aşkındı ve orada çıkan

yemeğin bolluğu, nefaseti hemen hemen değme vezir, vükelâ konağında nadirdi. Beni görünce göğsüne bastıran şeyh şimdi nükte, telmih nerede, basbayağı sözün ikisini bir araya getirmekten âciz, bin zorlukla derdini yanıyor:

— Evlâdım, gün oluyor ki maaile katıksız ekmekle kifafı nefse mecbur oluyoruz!

Diyordu. Büyük oğlu Çanakkalede şehit düşmüştü, tam Hukuku ikmal edeceği sene... Küçüğü vefat etmişti, İspanyoldan... Büyük kızı damadile ayrı çıkmışlardı. Doktor değil miydi ya, harpte hayli vurmuştu; şimdi halleri vakitleri iyi idi, fakat babalarına bir hayırları dokunmuyordu. Artık ne zikreden vardı, ne aş günü, ne derviş.... Burada bekçilik ediyorlardı.

— Ya küçük kerime ne oldu?..

Şeyh efendi kaşlarını çattı :

— Bizim için öldü! Dedi, anladım ve ötesini sormadım, karşı karşı, zikreder gibi:

— Amma ne idi o âyin geceleri, o aş günleri, nerede?

Diyor, diyor, inliyorduk.

Üçüncü kapıyı helecan içinde çaldım. Çıkmaz bir sokak sonunda üç odalı bir dam altı, Yedikule burçlarından birine gömülmüş, sırsıklam ve incir dallarile loş... Vaktile oturdukları konak gözümün önüne geldi. Mermer avlular, çifte merdivenler, hamamlar ve ahırlar, tam bir devlethane ! Eski usul, erkân minderleri ile döşenmişti; yazın bu minderlere gergin kar gibi beyaz patiska örtüler örterlerdi, kışın çuhalar... Ortalarda kubbeli mangallar durur ve akşam olunca odalara gaz iskemleleri konurdu. Uzunçarşıda çektirilmiş, yeşil ve kırmızı yaldız boyalı, geniş, uzun ve oymalı bir nevi iskemleler... Yemek yerde, ayna gibi parlıyan bakır sinilerde yenirdi. Sonra yangın o konağı ve mahdum beyin sefaheti de arsa vesair malları yedi; sekiz sene evvel yine halleri bir derece iyi idi, maaşlarile geçiniyorlar, Gedikpaşada zarif bir evde oturuyorlardı. Harp, pahalılık ve mazuliyet nihayet onları, bir ana, bir büyük

ana ve bir oğul, buraya kadar atmıştı. Oğul dediğim şimdi kırk beşinde vardı, ne kelli felli, ne vakarlı, âdeta ne muhteşem bir adamdı. Kürklü paltolar, pardesüler içinde görmeğe alıştığımız kehirbartesbihli, fotin kunduralı bir devlet adamı siması... Kapıyı bana ufak tefek, avurdu avurduna çökmüş, entarili biri açtı; ne garip mânalı gözleri vardı !..

— Fehmi Beyin evi burası mı?

— Evet, buyurunz, safa geldiniz !..

Aman yarabbi o adam bu adamdı, o muhteşem sima, bu sefil çehre!.. Bir aralık annesi onun yanımızdan çıkmasından istifade ederek:

— Evlâdım bitti, dedi, doktorlar darüşşifaya sokmamızı tavsiye ediyorlar; para nerede? Toptaşına gidecek!

Fillıakika Fehmi Bey, o ağır vakarlı adam zirzop bir deli olmuştu; gözlerini gözüme dikerek anlatıyordu :

— Beyefendi birader, kâğıttan para olur mu? Bari kâğıt helvasından yapsaydılar, ağzımız tatlılanırdı... Ben kullanmıyorum, tâ sarı sarı liralar, çil çil paralar çıkıncıya kadar... Onun için evi, barkı sattık, bedelini, deste deste kâğıt, bankaya yatırdık, hem öyle mukavele yaptık ki maden para çıkıncıya kadar bize on para vermiyecek, biz de o zamana kadar burada dişimizi sıkacağız! Birden ferahlık! Gel, yoğurtçu! Okkası kaça? Yüz para mı? Hele hele, iki çil kuruşa olmaz mı? Peki ver, elli okka... Al şu sarı lirayı, geriye sekiz kuruş isterim, malûm a lira yüz sekizden !..

Bu tarzda maden para ile alışveriş taklidi yaparak mütemadiyen konuşuyordu. Beni kapıya kadar da teşyi etti. Son sözü şu oldu :

— Aman, beyefendi birader, siz gazete muharririsiniz, daha çabuk haber alırsınız, lira yüz sekize çıkınca bana bir kart yazıverin!

Zavallı adam para ile bozmuştu... Ekserimizin, bu gidişle, olacağı gibi! Yürürken kendi kendime :

— Ah, ne idi o konağın şaşaası, o iftarlar, nerede?

Diyor, yıkık kaleler arasından melûl, mahzun gidiyordum

İşte bu minval üzere üç kapıya daha başvurdum, hepsinde o hali, zamanın keskin tırnaklarını, kanlı izlerini buldum. İstanbulun bir zamanlar en neş'eli, en refahlı yaşıyan ve geçinen bu mes'ut fanilerini on senelik cidal yerden yere vurmuş, çamurlara bulamış, dertlere sokmuş, kendi memleketlerinde bir muhacır ve bir gurbetzede gibi aç, mahrum, yoksul bırakmıştı. Kimin kime imdat etmeğe mecali vardı? Kelden köseye muavenet mi olurdu? Hepimiz muhtacı himmet bir dede idik, nerede kaldı ki gayriye himmet edecektik? Bacaklarım yorgunluktan dermansız ve yüreğim hicran içinde şişkin evime düşkün ve dertli döndüğüm zaman bu altı ailenin her ferdine ayrı ayrı acıyordum. Yalnız birine gıpta etmiştim: Liranın yüz sekize geçeceğini bekliyen deliye !..

İçimizde istikbalden ümit eden bir o vardı!

Eski Yaz Aşkları

İnsan bu ilk sıcaklarla beraber, ister istemez İstanbulun eski yazlarını, yaz eğlencelerini, sayfiye ve seyran âlemlerini yâdediyor; hem bir asır evvelki, Sultan Mecit devirlerini değil, on iki sene evvelki, yani dünkü, geçenki yazları... O zaman yazların ayrı bir kıymeti, bir ehemmiyeti ve bir fevkalâdeliği vardı.

Ancak yaz mevsimi idi ki erkekler hayatına biraz kadın, biraz şiir ve biraz sevda karışabilirdi. Kışı şehir içinde, dar sokaklı ve sık kafesli evlerde, ancak kalın peçe ve uzun çarşaf örtünerek dükkânlara alışverişe gitmek suretile kapalı geçiren hanımlar, o zamanki haremli selâmlıklı, örtülü aileler, yazla beraber ince başörtüler, geniş maşlâhlar ve bol yeldirmeler giyebilmeğe hak kazanırlar ve kırlarda, tenezzühlerde, uzaktan olsun bu kıyafetle erkek içine çıkmıya mezun olurlardı. Binaenaleyh erkekler kadınları yazdan yaza, bir çiçek ve meyva mevsimi gibi, ancak senede sayılı bir müddet seyre imkân bulurlardı. Onun için yaz herkes, her cins için pek kıymetli, pek fevkalâde heyecanlar ve serencamlarla dolu bir mevsim olurdu.

Şimdi yazların ne kıymeti olabilir ki, hemen hemen yazlık ve kışlık ev âdetleri kalktı, kadınlar yüzlerini her mevsim için açtı ve İstanbul içinin en kalabalık caddeleri, yağmur ve kar altında bile her iki cinsin yanyana, pervasızca dolaştığı birer mesire halini aldı... Artık yazı beklemeğe lüzum kalmadı, artık piyanolarda:

Kış geldi firak açmadadır sineme yâre

Şarkısını içli içli, derin bir hicran ve bir hasretle çalmıya ihtiyaç yok... Şimdi hiç bir mevsim, sineler firak ne-

dir bilmiyor ve hiç bir mevsim sineleri sızlatmıyor... O zamanlar, on iki yıl evvel, yazla beraber mesireler açılır, genç yürekleri sergüzeşt ve macera ihtimalleri devamlı ve hoş bir sızı gibi kaplardı. Aşkın memnu olduğu bu devirde aşkla münasebattar her keyfiyetin şimdikile kıyas kabil olmıyacak bir şiddetle tesiri, nüfuzu, heyecanı vardı. Mesirelerdeki o bakışlar, uzaklı yakınlı nazarlar, şimdiki kolay buluşmalardan daha fazla heyecanlı, daha fazla tesirliydi. Ve bütün bir yazı yalnız bakışla geçiren, bununla iktifa eden, bununla mest ve mahmur olan sevdalar, sevdazedeler görülürdü.

İki kelime konuşmak, iki adım beraber yürümek, hattâ iki tebessüm ve iki el işareti büyük bir muvaffakıyet sayılır, bütün kış, vak'a, hâdise, macera şeklinde bunlar hatırlanır, bunlarla teselli ve kuvvet bulunurdu. Aşklar olurdu ki, bu tarzda, bakış ve tebessümle, senelerce sürerdi! O zamanlar herkes, her hususta aza kani, azla mes'ud, az için çalışırdı.

Meselâ o zamanın bir gencini, on iki yıl evvelki yazda kendimizi düşünelim: Bahardan sonra İstanbuldaki evimizden köylerden birindeki sayfiyemize göç ederdik... O asırda kışı yazdan tamamen ayrı bir hayat içinde geçirmek mecburiyeti vardı. Yaz arkadaşları, yaz ahbapları, yaz meşguliyetleri kışınkilerden hemen hemen büsbütün farklıydı, Sonbahar ile ilkbahar, sinemadaki kısımları ayıran perde araları gibiydi; göçle beraber manzara, muhit, vak'a hepsi değişiverirdi....

Bakardınız ki o loş sokaktan o köhne konaktan birden ayrılmış ve Boğaziçinin, yahut Çamlıcanın bir güneşli bahçesine, bir taze boyalı binasına girmişsiniz... Seyahatların haram olduğu bu devirde sayfiye ve şıtaiye tebeddülleri yarım sefer yerine geçerdi; yeni bir kuvvet, bir yaşama arzusu, bir zevk içinizi kaplar, bu ev nakli keyfiyeti bir seyahat gibi ruhunuzu avutmağa başlardı. O zaman etrafınızdaki esaslı komşularla kiralık köşk ve yalıları tetkik ve tecessüs merakına kapılırdınız...

Bir de bakardınız ki, tıpkı sinemalardaki gibi, geçen yaz henüz çocuk olarak bıraktığınız bir kız, çarşaflı ve yeldirmeli bir hanım olmuş; artık siz geçerken bahçesinde çamlarla taflanları kendisine siper ediyor ve yolda dantelalı şemsiyesini yüzüne doğru eğiyor... Sonra bir gün, bir öğle üzeri, uykuya varmak için pancurlarınızı kaparken kiralık yan köşkün penceresinde bir kadın hayalinin şimşek gibi parlayıp çekildiğini ve patiska iğreti yaz perdesini derhal kapattığını görürdünüz... Daha sonra da arka yolda dalgın yürürken bir kaç taze, şakrak kahkaha duyar, başınızı kaldırır ve seddin üzerinde o seneye kadar görmediğiniz bir kaç genç kızın aralarında gülüşüp konuştuklarını farkederdiniz...

Bu tesadüflerin üçü de sonsuz bir hülya zemini olurdu. Muhakkak birinci köşkün önünden her geçişinizde gözleriniz taflanların arkasını ve dantel şemsiyenin kenarını arar ve öğle uykusu zamanı nazarlarınız patiska perdeli odaya takılır ve yolunuz arka sokağa düştükçe kulaklarınız sed üzerinde o şakrak kahkahaları beklerdi... Acaba bütün bir yaz, uzun günlü o koca bir yaz, bu üç tesadüf kaç kere daha tekerrür ederdi? Üç nihayet dört defa... Fakat altı ayı heyecan, lezzet ve ümit içinde geçirtirdi, buna kâfi gelirdi. Hemen hemen yarı âşık olurdunuz... Kime, hangisine? Onu siz de pek iyi bilmezdiniz... Zaten hiç birini yakından görmeğe, saçlarının rengini bile fark etmeğe muvaffak olamamıştınız ki...

Lâkin bu kadarcığı bir hayal, bir kahkaha, bir dantel şemsiye bile bazan bir izdivaca kadar varmağa kifayet ederdi! Siz hülyanızda o hayalete renkler, arzular, fikirler ve hususiyetler verir, süsler, onu kendinize göre bir vücut şekline sokardınız! Bir pancur oynayışı, bir uzunca bakış, bir masum tebessüm aranızda muvafakat işareti olur. bu hiçten yaz macerası bir düğünle nihayet bulurdu.

O zamanlar bir bakışın uzunluğu bile, bir günah gibi, endişe ve azaba sebep olurdu!

Sonra mesire günleri vardı; meselâ Fener veya Gök-

su, Kalender gezmesi... Bin itina ile giyinir, arabanızın veya sandalınızın sol tarafına kibarane yaslanır, ikinciden sonra gezmeğe giderdiniz... O ne ağır, ciddî bir dolaşıştı. Kadınlar gayet temkinli otururlar, aralarında bile konuşmazlar, sade bakışırlardı... Gözler buluşur, gözler konuşur, herşey gözlerde okunur ve gözlerle de halledilirdi. Gözlerin o vakitler ne kibar ve ne beliğ bir ifade tarzı, bir vazıh manâsı vardı... Şimdi ekserisininki yılışık, küstah ve aç! Malâyâni ifade ediyor, çapkınlık saçıyor ve afif bir mâna ile mahcubane kapatmak, çevrilmek, düşüncesini içine sindirmek nedir, bilmiyor!

İşte bu mesirelerde de rabıta peyda olunurdu. Bir gün, bakardınız ki, iki yağız atın uçurup götürdüğü simsiyah bir faytonda iki hoş çehre.. etrafı âdeta dargın gibi, tedkik ediyorlar. Bir lâhza dikkatli bakmaktan ürküyorsunuz, istiyorsunuz ki, bu derece haysiyetli iki kadını ürküten ve inciten siz olmıyasınız... Fakat farkına varıyorsunuz ki sağdaki veya soldaki sizi biraz dikkatle, herkese baktığından uzun seyrediyor ve eğilip yanındakine iki kelime söylüyor O da bakıyor, fakat sezildiklerini anlayınca başlarını kayıtsızlıkla çeviriyorlar. Acaba? olur mu? Belki... Gelecek cuma seyre ufak bir heyecanla geliyorsunuz. Bir haftadır, sık sık onu düşünmüştünüz!

Bu bakışlar artıp eksilmemek şartile aylarca devam ediyor. Öyle, derhal, ilk önünüze gelenden kimler olduğunu sormağa, işi sezdirmeğe cesaret edemiyorsunuz ve için için taşmakla beraber zahiren gayet temkinli bulunmaktan geri kalmıyorsunuz, nihayet bir gün, bir mes'ut gün o gözler derinleşerek, itiraf ile, mest bakıyor ve dudaklar tatlı, pürarzu bir tebessümle yarı açılıyor.... İşte bu kadar... Bu kadar ama dünyalar sizin oluyor, duyduğunuz saadet o kadar geniş, şümullü ve coşkun ki bir çılgın gibi yerinizden atlamak, gidip bu lûtufkâr sevgilinin ayaklarına kapanmak, ağlamak, gülmek ve halka:

— Mes'udum! Mes'udum! Mes'udum!

Diye haykırmak ihtiyacına pek zorlukla mukavemet

ediyorsunuz:

— Arabacı, sür, çabuk, eve!

Emrini veriyor, biran evvel odanıza kapanmak, düşünmek, bol bol, geniş geniş, tek ve tenha sevgilinize hülyanızı vakfetmek için kanatlanmak, uçmak istiyorsunuz!

O aşklar böyle, bir tebessümü bir hazine kıymetinde idi. Şimdi visal vâadleri bile yürekte heyecan uyandırmıyor:

— Başka güne, başka vakte, daha sonraya kalsın!

Bile diyorlar, sanki:

— Bir kahvemizi için!

Teklifinde bulunmuşlar gibi... Zaten bugünün muaşakalarında bir kahve ikramı ibtizalı var:

— Şurada bir fincan kahve içelim!

Gibi iki taraf için ehemmiyetsiz, kıymetsiz eğlencelerden...

Halbuki eskiden o biricik tebessüm gençleri, bizleri şair ederdi. Öyle bir hâdisenin gecesini La Dam O Kamelyadan bir bab, Grazielladen bir sahife okumadan, dört mısra yazmadan geçiremezdik.

Derken sıra mektuba gelirdi. Mektup göndermesi ne güçtü yarabbi! Ne post restantı vardı, ne bu kadar çok vasıtacı.... İş eski halayıkların, bacıların, hizmetçi ve bohçacıların dirayetine bin istirhamla, hakipay olarak tevdi edilirdi. Tam o esnada yağmur mevsimi başlar, göç sırası da gelirdi. Bir de bakardınız ki o cuma hava bulutlu... Yağıp yağmıyacağı helecanı ikindiye kadar sizi helâk ederdi. Bazan güneş çıkıverirdi, sevincinizden o güneşe tapmanıza ramak kalırdı; yahut yağmur dökülmeğe başladı, hiddetiniz sizi dinden çıkarırdı!

Artık bahçelerde kasımpatları açılır ve gökten sular boşanır, deniz fırtınalarla çalkanırdı. Sevgiliniz sizi, siz onu göremeden taşınırdınız; siz Aksaraya, o Cihangire... Tesadüf olacak ta bir gün, bir lâhza bonmarşede veya caddede göz göze gelebileceksiniz!

Kış geldi firak açmadadır sineme yare

Şarkısı işte o kışlarda, böyle yazlardan sonra, bu vaziyette söylenir ve çalınırdı!

O zamanlar, yazın böyle muaşaka edilir, yazlar böyle bin tatlı heyecanla, günahsız ve lekesiz, ne çocukcasına, ne temiz geçirilirdi!

Şimdi ise... Ne ben söyliyeyim, ne siz dinleyin!

Zavallı Boğaziçi

Geçen gün, uzun bir fasıladan sonra, Boğaziçinin karşılıklı iki sahilini uzun uzun dolaştım ve görür bir gözle her tarafını derin derin seyrettim. Bu ziyaret ve bu temaşanın üzerimde yaptığı tesir şu oldu:

— Boğaziçi bitmiş!

Evet, Boğaziçi bitmiş... Boğaziçi viran yalıları, yanmış sarayları, kesilmiş ormanları, susuz çeşmeleri, çökük rıhtımları, parasız ahalisi ile tamamen bitmiş, hazin ve boş bir «harab abad» olup kalmış. Dönüşte kendimi, bir mezar ziyaretinden döner gibi, yüreğim uhrevî melâllerle dolu, dilim tutuk, gözlerim dalgın buluyordum ve:

— Nen var? Ne oldun?

Diye soran tanıdıklara:

— Hiç, diyordum, Boğaziçinden geliyorum da...

Evvelleri Boğaziçinden böyle mi dönülür, böyle mi gelinirdi? Bu kadar az zamanda bu derece güzel bir yere ne olmuş, ne büyük bir dert, ne derin bir sefalet çökmüştü? Hani gençliğini, şuhluğunu, güzelliğini bildiğimiz ve senelerce peşinde koştuğumuz ve biraz da tanıştığımız kadınlar olur, zaman yıllarca sizi ondan ayrı düşürür, nihayet bir gün, karşılaşıverirsiniz ve:

— A!

Diye haykırmaktan nefsinizi menedemezsiniz; bakarsınız ki hayali sizi pencere önünde sabahlara kadar bekleten o ince endamlı şuh kadın bir yaşlı ve dertli valide olmuş, yüzünde çektiği çilelerin, sefaletin, evlât acılarının izleri, yanaklarında melâl verici bir çizgi, dudaklarda ke-

derli bir kıvrım.... Siz «Bunu mu sevdim? Sevdiğim bu muydu?» diye kendi kendinize sorar, hayretten hayrete düşersiniz; fakat birden gözleriniz gözlerine ilişir:

— O, tâ kendisi, ayni şuh ve genç gözler!

Diye söylenirsiniz ve eski muhabbetin o değişikliklere rağmen yüreğinizin içinde uyanmağa başladığını duyarsınız. İşte Boğaziçi de insanda bu tesiri yapıyor, evvelâ:

— A!

Diye haykırıryorsunuz, kendi kendinize kızıyorsunuz, «Burası mıydı? Bu yerler miydi?» diyerek soruyor, etrafınıza, o viran damlara, o çökmüş kayıkhanelere, o kütük olmuş ağaçlara, o tamir görmemiş saraylara hayretle, yeisle bakıyorsunuz... Fakat birden gözleriniz denize ve göğe ilişiyor?

— O! diyorsunuz, ayni oynak deniz ve ayni şuh gök!

Ve eski muhabbetinizin o derin tahavvüllere rağmen tekrar uyandığını anlıyorsunuz....

Anlıyorsunuz amma, bu yeni muhabbetin esasını merhamet ve rikkat teşkil ediyor. Evvelce onu üzerinizde bir hâkime olarak, aczinizi duya duya severdiniz, şimdi hatırasına hürmeten, acıya acıya... Binaenaleyh her buluşmadan avdetinizde, daima bir hüzün, bir nedamet duymaktan kendinizi alamıyorsunuz?

Şiirden, edebiyattan sarfınazar, Boğaziçini biraz da maddîce görelim: Rumeli sahilinde tâ Kavaklara kadar, her ciheti tamam, yani boyası parlak, bahçesi tarhlı, rıhtımı yeni, ormanı sağlam ve görünüşü refahlı ancak yirmi büyük yalı kalmıştı... Bu yirmi yalının ise ancak yedisi birinci derecede bir refah, bir servet tesiri yapıyordu; diğerleri alelâde gösterişlerini muhafaza etmişlerdi. Öbürleri ise harabe ile virane arası süflî, feci binalardı.. Rıhtımları çökmüştür; kayıkhaneleri yıkılmış, demir parmaklıkları devrilmiş, kaplamaları dökülmüş, çerçeveleri parçalanmış, baca külâhları kopmuş ve soba boruları tellere takılıp boşluklarda kalmıştı. Ya perdelerin delik deşikliği, ya kafeslerin eğri büğrülüğü, ya cumbaların yampüriliği,

Bunlar, bütün bu ayrı ayrı kusurlar birleşerek ortaya bir sefalethane kuruyordu ve insan oraya bakarken:

— Yazık içindekilere... Kim bilir ne kadar kederli, hasta, gıdasız ve parasızdırlar! demeğe, böyle bir rikkate kapılmıya mecbur oluyordu.

Halbuki bu binalar bakımsızlıktan bu derece çökmeden, hepimize içinde yaşamak için gıptalar verir, gözümüz üzerlerinde kalırdı. Oralardan musiki sesleri, çocuk ve kadın kahkahaları taşar; haremağalarının, kayıkçıların, aşçı yamaklarının faaliyeti göze çarpar, sandalların, kayıkların, kiklerin yanaşıp bekleyişleri o servet ve debdebe manzarasına ayrı birer çeşni katardı.

Bugün ne haremağaları kalmış, ne mutfaklar önünde hareket var, ne rıhtımlara kayıklar yanaşmış... Camlar ardında, soluk simalı genç kadınların el çenede düşündükleri ve dertli dertli denizi seyrettikleri görünüyor; mütekait vüzera ve ricalin uyuklayıp tesbih çektikleri farkolunuyor ve mini mini çocukların hüzün ve elem sinmiş ruhlarında gülmek, neş'elenmek fırsatını bulamadıkları anlaşılıyor. Eskiden vapur yanaştığı zaman iskelelere, bol yeyip, bol gezip, bol para elde ettikleri renkli yanaklarından, yeni elbiselerinden, pençe vurulmamış ayakkaplarından anlaşılan bir halk, gülüşe söyleşe, mes'ud ve kaygısız ne keyifli inerdi... Ben onları seyrederken şöyle düşünürdüm:

— Bu adamlar ceplerinde ailelerini sevince düşürecek ufak tefek birhayli hediyeler götürüyorlar... Sonra ya birlikte sandal ile gezmeğe, yahut ta balığa çıkacaklar. Her halde sohbetlerinin sermayesini kahkaha teşkil edecek... Yemeklerini düşüncesiz, iştahları nisbetinde yiyecekler ve sonra tekrar dağa, denize ve mehtaba çıkacaklar. Bu eğlenceli, keyifli hayattan sonra rahat bir uyku ve ertesi gün şen bir sabah... Ne mes'ud adamlar!

Şimdi ise iskelelere vapur, ekseriyeti itibarile bir yığın kadit, bir yığın palâspâre, bir yığın dilsiz çıkarıyor; ayakkapları pençeli, elbiseleri çevrik, dudakları bükük, kadleri eğik ve gözleri fersiz bu ahaliye bakarken böyle

düşünüyorum :

— Onlar için ecdad hatırası olan bu yalıların her harap ciheti ayrı bir acı olsa gerek... «Ah, paramız olsa da şu rıhtımı şöyle tamir edebilsek, şu damı şöyle aktarsak, şu kaplamaları tamir edip şu renkte boyatsak... Buraya eskisi gibi tarhlar yapsak, şu havuzu doldursak, şu kuruyan manulya ile erguvanın yerine tazelerini diksek, bir sandal alsak ve balık takımlarını düzsek...» Diye dimağları daimî bir ezâ ve bir tahayyülle meşguldür. Kapıları kapanıp camları örümceklenmiş o büyük mutfaklarla uşak odalarının manzarası ne kadar can sıkar ve yemek masasındaki yoksulluk ne üzüntülüdür... Bu şartlar altında o harap yurtlarda neş'e, keyif beklenir mi?

Kalender bomboş... Yeniköy ile Büyükdere arası tenha... Gazinolar uykuda... Rumeli kıyısı eski Anadolu yakasına dönmüş! Artık Anadolu sahilini kıyas ediniz... O tarafta umran eli, umumî harptenberi, belki de daha evvelinden, bir çivi kakmamış, bir taş koymamış bir fırça sürmemiş! Kendini ayakta tutabilen yalılar nadirattan... Vapur düdükleri, akşamın hüznü ve kasveti içinde dağları, koruları ne feci inletiyor ve ruha bu vahşet diyarında ne nüfuzlu bir yas, ne kemirici bir pas sarılıyor...

Boğaziçi, o şahillere boğulmuş cesetler gibi vurmuş dağınık yalıları, dağlarında yarasalar gibi asılmış köşkleri ve baykuşlar gibi gâh bu tarafta, gâh karşıda öten vapurları ile bir hüzün ülkesi olmuş... Boğaziçi bitmiş, harp Boğaziçini bitirmiş!

Zavallı Boğaziçi!

Kendime Dair...

Şimdiye kadar, gazetelerde ismim çok geçti, resmim, çok basıldı, leh ve aleyhimde çok söz söylendi, fakat, bakıyorum ki hakikat bir türlü meydana çıkamadı, künh ve mahiyetim bir türlü ortaya konamadı, bir türlü anlatılamadım, anlaşılamadım, bir türlü içyüzüm görülemedi, hassalarım gösterilemedi, kusurlarım bilinemedi; hulâsa amber gibi dillerde destan oldum, lâkin mahiyetimi kimse bilemedi, kimse tahlil edemedi, benim kendimi bildiğim gibi kimse beni tanıyamadı, tanıtamadı...

Ben ki her nesneye, her keyfiyete dair ulu orta yazdım, eşyaya bile dil verdim, hayvanatı bile söylettim, karilerimi avuttum, gönlümü eğlendirdim, yaşıma nisbeten çok maceralar geçirdim, yaşıma nazaran çok işler gördüm, medhü senaya da, zemmü itaba da, takdire de, tehdide de lâkayt, dünyaya omuz silktim, alayına baktım, keyfime gittim, niçin, bir defa da kendime dair yazmıyayım, kendimden bizzat bahsetmiyeyim, kendi kendimi tasvir etmiyeyim, icap ediyorsa neden biraz da kendime gülmiyeyim, kendimle eğlenmiyeyim, bu cesareti, bu istisnayı göstermiyeyim ? Evet, niçin bunu yapmıyayım ? Neden kendimi yazmıyayım ?

İşte bu fikirle kalemi elime ve kendimi karşıma alıp bervechiati hitaba başladım :

— Rica ederim, dedim, bana sakın ilminden bahsetme, en hiçten iki sual sorsam cevabını veremiyeceğini bilirim, meselâ : Rüzgâr neden hasıl olur ? Çinko nasıl yapılır ? Yavuz Sultan Selim hangi şehirde vefat etti ? desem, şaşırır kalırsın... Bereket ukalâlığı sevmezsin, allâmelik taslamazsın, öyle güdük ve çürük bir tahsile gü-

venip te eski, yeni bir çok muharrir arkadaşlarının yaptığı gibi içtimaiyat, felsefiyat bahislerine dalmaz, falso yapıp ikide bir kan ter içinde kalmazsın ... İlimsizliğine uyar muvafık bir yol tutmuşsun, velev ki yanlış dahi yazsan : «Mizahtır, kasten yapıldı, ne anlamaz adamlarsınız !» der ve itap edenleri mahçup eder, geçersin ... Halbuki diğerlerine bak, emin ol ki sana sorduğum suallere onların içinde de cevap verecek okumuşlar nadirdir, Yavuzun vefat ettiği şehri bilmiyen[şu satırları yazdığım anda karşılıklı ikimiz de bilmiyoruz a, bir hamamlı şehirde, şirpençedendi amma İstanbul mu desem, Edirne mi, Bursa mı, her ne ise, bir makale yazmadığımız bir boş günde Kamusu Âlâm'a bakar, şüphemizi defeyleriz] evet bunu bilmiyen nice meşhur muharrirler vardır ki (Heredot) gibi ebuttarih addedilirler. (Bir falso yapmadık a, Herodot tarihnevisti, Homer şair, amma ötesini pek bilemeyiz. Kendimizi şu halimizde ilmî makale yazan muharrirlere benzetiyorum) Kafamızı sersem eden rüzgârın ne gibi sebeplerden başımıza belâ olduğunu fehm ve idrâk edememiş bîçareler (seninle ben, rüzgârların hava tabakalarının ısınıp soğumasından hasıl olduğu hakkında derme çatma bir şey biliyorsak ta, doğrusu, pek te anlıyarak değil ha!) evet, böyle en iptidaî tahsilden mahrum ne güzide gençler tanırız ki kalemlerinden ilim ve fen oluktan yağmur boşanır gibi taşa taşa, köpüre köpüre kâğıtlara dökülür, yeni yeni fen ve ilim nazariyeleri bile vazederler, kürsülere geçer, üstat bile olurlar. Çinkonun neden yapıldığı bahsine gelince, bunu geçelim, ne sen, ne ben, bu hususta en ufak malûmata vakıf değiliz, bütün tanıdıkların da öyle ya !... Binaenaleyh, azizim, zekânı tebrik ederim, ayağını yorganına göre uzatıyor, gülünç olacağına gülünç ediyorsun, işte meziyetlerinden en mühimmi bu ! Meksika idare usulü hakkında siyasî bir başmakale yazan muharrire birden :

— Meksikanın payıtahtı nedir?

Diyiversen şaşalar ve emin ol ki Şimalî Amerikada

mı, yoksa Cenubîde mi pek te emniyetle cevabını veremez... Veremez amma işbu makalesinde: «Bizim noktai nazarımızca Meksika derhal şu tehlikeli siyaseti terkederek komşuluk münasebetlerine riayeti kendisine düstur ittihaz etmeli ve ırk, cinsiyet mesailini itibara alarak sulh ve salâh yolundan zerre kadar inhina göstermemelidir!» Der, diyiverir, amma o komşuluk münasebetlerinden maksadı nedir ve hangi Devletlerdir, o ırk, cinsiyet mesaili ne nesnedir, neyi ifade eder, bunları kendisi de bilmez... Bu kabil muharrirlerden olmadığına bir yaz, bin şükret!

Lehülhamd şair de değilsin, zira şair olsaydın geçinmek için mütemadiyen para, bir de üstelik şiirin için de mütemadiyen kafiye aramak mecburiyetinde idin. Düşün ne püsküllü belâ ! Gündüzleri kapı kapı para, geceleri satır satır kafiye aramaktan bîçarelerde bak bet beniz kül gibi ... Sonra, bari bu sâiye, bu didişmeye bedel yazdığını okutabilsen veya düşündüğünü anlatabilsen ... Meselâ bir yaz gurubunu tasvir etmek niyetindesin, fakat üçüncü kafiye hazır mı ? (Uful) vezninde daha ne var ? (Duhul) var amma burada uymaz. (Hulûl) fena değil, fakat (fusul) daha muvafık, hah en iyisi (eylûl) ... O halde yaz gurubunu tasvirden vaz geçelim, sonbaharınkini terennüm edelim ! Bu minval üzere haydi bakalım beş dakikada yazdan güze vusul... Bu senin yapacağın akıllıca bir iş değil, kafiyeye esir ol, hem de bir dilim ekmeğe ... Dört kıta için bu eza, azap çekilir mi? Uzun saç ta cabası... Bizim memlekette şairler, nedense halk arasında mecnun ile ebleh arasında bir acaip mevkide dururlar, ayni zamanda ne pek erkek ne pek kadın, ikisi ortası gibi de telâkki olunurlar, hulasa hoş gözle görülmezler ! Binaenaleyh şair olmadığına da isabet ettin !

Gelelim şimdi çehre meselesine:

Bilirim, herkes, çaresiz, kendi şekil ve çehresinin bir tesellisini bulur, kimi «Çirkinim amma sevimliyim !», kimi «Ağzım büyük amma bıyıklarım örtüyor!», kimi

«Boyum pek küçük amma yürüyüşüm şanlı!» Gibi bir aldatışla üzüntüsünü azaltmanın çaresine bakar! Sen de kendin için «Burnum büyük amma simama yakışıyor!, atta karın, yiğitte burun aranır, burun asalete miyardır, işte Burbonlar!» diyorsun... Üzülmemekte hakkın var, fakat bu bulduğun saçma sebeplerden dolayı değil, vücuttaki bazı çıkıntı, kabarık, cesamet veya ufaklığın şöhreti kolaylaştırmak hususundaki faydalarından dolayı! Biraz da eski sadrazamlardan Sait Paşayı boyundaki küçüklük, Kâmil Paşayı çenesindeki düşüklük, Ahmet Rıza Beyi kametindeki uzunluk maruf etmiştir. Amma hususiyet başka, kusur gene başkadır, Kör Mustafa Paşa, Topal Ahmet Bey, Köse İsmail Efendi veya Kambur Mehmet, Kel Hasan, Pepe Ali olmak istenmez; sahiplerine böyle muayyen bir sıfat ve lâkap vermiyecek derecede ehven olan hususiyetler hoştur... Zamana da karikatüre uygun gelecek çehreye malik olamıyan meşhurlar bedbahttırlar; çehresi çıkıntılı bir diğer meşhurdan şöhretleri muhakkak iki, üç derece aşağı kalır. Ahali arasındaki marufiyetlerini Halil Bey koca karnına, Emrullah Efendi torba sakalına, Mahmut Şevket Paşa dik bıyıklarına medyundur; sen de burnuna... Enver Paşa ile Hüseyin Cahit Beyin simalarını biri seyfen, biri kalemen o azîm gazalara, mücahedelere rağmen bu derece sönük bırakan nedir? Çehrelerinin düzenliği değil mi? Meşhur olmuş bazı mütenasip çehreli şahsiyetlere bakın: Ya saç uzatmışlardır, Celâl Sahir Bey gibi, ya mantoya bürünüp kalpak giyerler, Rıza Tevfik bey gibi! Binaenaleyh marufiyetini tezyit ve teshil eden uzvundan dolayı iki kere şükret, zira halk uzun boylular için ahmak, kısa boylular için müfsit, şişmanlar için obur der, zahirden batına hükmeder, fakat senin hususiyetin için bu vaki değildir, ne ahmak diyebilirler, ne müfsit! Aynaya bir bakıp Allaha bin hamdetsen yeri var! Olabilir ki onu büyülteceğine kulaklarını upuzun ederdi, artık o zaman zihinlerde merkep şeklindeki karikatürlerin fotoğraflarından daha fazla iz bı-

rakır, resimlerinden daha fazla karikatürlerinle tanılırdın!

Huylarına gelince:

Böbürlenmeğe hacet yok birbirimizi biliriz. Ne evliyalık tasla, ne de nefsini levm et... Hattâ zaman icabı, etrafındakileri gördükçe ekseriya «Ben daha iyi imişim!» de... Senin düsturun: «Ne şaşkın ol basıl, ne taşkın ol asıl!» Değil mi? En âlâsı da budur. Devir pek fazla safiyet götürmüyor; ahlâk sütüne su katmak zaruretindesin, fakat sen insaflı davranıyorsun: Ne tadını kaçıracak kadar fazla katıyorsun, ne de bu suyu bulaşık kabından boşaltıyorsun... Çeşme suyundan bir bardak döküp, safiyetine, halisiyetine yemin etmeden halka satıyorsun! Bu kadarına dünya razı... Halbuki şu vicdandan, hamiyetten, ihlâstan ve vatandan bahseden, sözüne, özüne andlar, kassemler eden adam yok mu? Sakın gönül güğümüne bakayım deme: İçine menfaat faresi düşmüş, o kirli sütü sunuyor! Biliyorum ki bazı defalar, bazı ahvalinden dolayı:

— Keşki şu işi yapmasam!

Diyorsun, üzülüyorsun... Neden? Haysiyetine dokunur bir ciheti olursa diye, değil mi? Hah, işte bu huyunla sen ne pek ileri gidersin, ne pek geri kalırsın... Haysiyet korkusu yok mu? Başına dikilmiş eli sopalı, gözü açık, bazusu metin bir ahlâk bekçisidir: Hemen yakandan sarılır, eteğinden tutar, sana hududu aşırtmaz... Bazan bu bekçinin pek müteassıbına düşersin, insana nefes aldırmaz, oh dedirtmez, yerinde saydırır. Bereket ki seninki böyle değil... Arasıra göz yumuyor, dalgınlığa vuruyor, o zaman komşunun bahçesine girmezsen de hiç olmazsa duvarına çıkıyorsun! Halbuki sendeki bu serbestliği tenkid eden şu adam, bekçisini dört pula satmıştır, şimdi başı boş, korucusuz, korkusuz, zevk ve safa içinde ferih fuhur gezip tozuyor. Sen, onun yanında, lalası elinden tutmuş bir mektep çocuğu gibisin. Ne zıp zıp ortada oynayıp koşuyorsun, fakat ne de köşe başlarında dayak yiyip arabalar altında da çiğneniyorsun... Uzaktan etrafı seyir ve temaşa edip gidiyorsun! Olsa olsa bu sıradan üzerine niha-

yet çamur sıçrar... «Yüksek yerde yatamam yel alır, alçak yerde yatamam sel alır!» diye fazla düşünür, fazla üzülür, bir parça çamurdan çekinirsen dünyada ne dursun, bu yola ne girdin? Fakat bir defa girmiş bulundum diye de batağa manda gibi gömülmeğe, çamurlandıkça keyiflenip geviş getirmeğe lüzum yok! Sen, ikisi ortası duruyorsun: Bu ahlâkla ne fazla rahat edersin, ne fazla eziyet çekersin! Ne servet ve saman bekle, ne de sefalet ve perişanlık!

Çok zeki misin, korkak veya cesur musun, ne iş yapabilir, ne sever, neden hâz eder, neden nefret duyarsın, ne olmak ister, hayatta ne beklersin; onları da sırasile söyliyeceğim... Ta ki başkasına söz kalmasın!

Şimdi sana sorsam,

— Kendini zeki mi addedersin?

Bana derhal büyük bir emniyetle:

— Şüphesiz, evet?

Dersin değil mi? Öyle ya, bak, bazan hayli yazıyor, taltifler, takdirler görüyor, geçerken etrafında isminin söylendiğini duyuyor, şunun, bunun senden bahisle:

— Zeki çocuk, zeki genç!

Dediklerini de işitiyorsun... O halde, artık zekândan şüpheye mahal var mı? O cinaslar, o telmihler, o fıkralar elbette bir zekâ mahsulüdür, zekinin kârıdır doğru... Fakat beni dinle: Zekâ iddia etmekte haklısın, lâkin bu zekândan dolayı böbürlenmekte mânâ yok... Şimdiye kadar sana kaç para kazandırdı ve ne kadar rahat ettirdi? Bundan yedi sene evvel (Bahricedid) vapurundaki menfiler kafilesi arasında sen de var mıydın? Sinoba sen de sürüldün miydi? Anadoluyu jandarma önünde diyar diyar gezen o inatçı ve hırçın çocuk sen değil miydin! Bütün bu ezalara, cezalara rağmen, ne parana, ne vücudüne güvenmeden hâlâ cemiyete dil uzatıp el atan o uslanmaz adam gene sen değil misin? Geç azizim, sen bu zekâyı rafa koy! Buna zekâ değil âdeta belâ derler, başına musallat

olmuş, ömründe tam bir rahat, üzüntüsüz bir devir görmiyesin diye... Hani herkesin şeytanı içindedir derler, seninki de kafanda! Bu zekâya ben ne diyeyim ki yaptığı hayır ürküttüğü kurbağaya değmiyor; mum dibine ışık vermez demişler, senin zekânın da sana faydası yok...

Halbuki ahmak görünen nice gizli zekiler vardır ki zekâlarını öyle deniz kızı gibi sağa, sola uzatıp göstermezler, hırsız feneri gibi, usulcacık, menfaat gördükleri yerde kullanırlar; onlar bilirler ki zeki diye şöhret kazanmak hayatta faydalı değil, bilâkis zararlı olur. İnsanlar zeki diye şöhret bulmuş hem cinslerinden bihakkın uzak kaçarlar: Bizi halile, kalile, nerede bulunuyorsak, bir cemiyet veya bir memuriyette, üçüncü derecede bırakırlar, tefeyyüz ve terakkimize mâni olurlar diye... Bir nazırın veya bir âmirin etrafına topladığı ricale, müsteşarlarına, müdürlerine bak: Muhakkak zekâ cihetinden aşağı, kendinden çok aşağı adamlardır... Her ne vesile ile adı bir defa zekiye çıkan adama hiç bir mevki sahibi güler yüz ve itibar göstermez. Zeki ona denir ki zekâsını üretmek lüzumunu anlamış olsun! Hem sen, zekânı sade göstermekle kalmıyorsun, alaya, lâtifeye dökmüş, boşuna yere tüketip gidiyorsun... Hani bazı zenginler paralarını dalkavuklara yedirirler, biraz tebessüm uğurunda... Sen de zekâ hazineni lâtife ve nükte uğurunda hiçten israf ediyorsun! Bari, senden evvel bunun bir faydasını gören olsaydı!

Bir nükte, bir fıkra bulmak için sarfettiğin zekânı elbette daha faydalı işlere hasredebilirdin: Bir adama tesadüf etsek ki kurbağalı derenin başına geçmiş balıklara deste deste kâğıd helvası atıyor ve parasını böyle tüketiyor, buna divane demez misin? Sen de işte bunu yapıyorsun mirim! Gazete kâğıdlarına zekânın şekerinden ve balından karıştırıp Babıâli caddesinden atıyorsun... Zeki, zekâsının kıymetini, ehemmiyetini bilmeli, onu senin gibi oyun ve eğlencede değil, kâr ve menfaat yolunda kullanmalı... Binaenaleyh sen ne dersen de, mademki bir maka-

le yazmakla vazifem bitti diyorsun ve bedelini alıp kâfi görüyorsun ve halkın teveccühüne ehemmiyet verip bununla memnun oluyorsun ve bu uğurda da, bu derece az kâra mukabil, başını ortaya koyuyorsun, azizim ben sana nasıl zeki diyebilirim! Bütün bu esbab, bu şuhud ve delâil senin âdeta hacrini icab eder. Sen zekânın hesabını bilmiyor, neye bedel ne aldığını anlamıyorsun!

Bazılarını tanırım ki isimlerinin öyle pek şaşaası yoktur, kimse onlar için:

— Zeki adam!

Demez amma hakikî zekiler bunlardır, karınları tok, sırtları pek, canları emin olduğu halde senin gibi zekâ müsriflerini hayretle uzaktan seyrederler. Meselâ sen cidden zeki olsaydın ne yapardın bilir misin? Evvelâ şöyle bir düşünürdün:

— Yahu, anlaşıldı ki bu memlekette ocaktan kuvvetli, ocaktan devamlı, ocak kadar metin, ölmez ve ezilmez hiç bir teşkilât yok, bugün, yarın, her zaman için mensuplarının dört yanını mamur ediyor, refah, ikbal hep onlar için... Dostlarını uçuruyor, düşmanlarını yerin dibine sokuyor, o halde neden dolayı hâlâ muhalefette dursun? Ne bekliyor, ne yapacağını ümid ediyorsun?

İşte şunu ciddî olarak bir defa böyle düşünsen ve bu çıkmaz, tehlikeli yoldan dönsen, başlasan ittihatçılarla düşüp kalkmağa, ittihatçı gazetelere yazmağa, o zaman o azgın ve haşarı zekânı hayatının arabasına koşulacak, işine yarıyacak bir hale soktuğuna inanır, Nasreddin hocanın katırı gibi artık sen onun istediği yere değil, o senin istediğin yere gittiğini görerek o zaman zekâna itimad ederdim. Yarın, yakandan tutmak isteseler ve muhalefetinin cezasını vermeğe kalkışsalar ne yapacaksın?

— Adam bu sefer öyle şey olmaz! Yağma mı var?

Yahut:

— Onu geldikleri zaman düşünür, elbette bir çaresini bulurum!

Diyorsan zekâna şaşayım... Sen bu akıl ile daha çok

çile çekersin! Hulâsa, azizim, dediğim gibi zekândan dolayı böbürlenme, sana zararından başka nesi dokundu?

Bu ağır bahsi bu kadarla kapatıyorum bilirim ki hiç bir işte, velevki lehine bile olsa, fazla derinleşmek istemezsin...

Şimdi biraz da zevklerini tetkik edelim: Zevk hususunda ne pek kibar sayılırsın, ne de pek bayağı... Hiç şüphe yok ki ne züppesin, ne türedi, ne de sahte vekar... Hayatı kendine «aman dik yürüyeyim, ütülü gezeyim, boyunbağımın kıvrımını düzelteyim!» gibi düşüncelerle zehir etmezsin; baş köşeye kurulmak, arabaya yaslanmak, halka zengin görünmek gibi saçma sapan itiyad ve merakların yoktur. Kocaman paketleri eline alır taşırsın; tuzlu bademyiyerek vapura girersin; bazan kebapçıda karnını doyurursun, bazan lokantada; avam ile avamlaşır, havas ile havaslaşırsın ve gülünç olmamak için ne lâzımsa, nasıl yaşamak lâzımsa öyle yaşarsın... İşte sana bir sürü meziyet... Kumarbaz mısın? Hayır... Fakat eline kâğıd da sürmez değilsin, ayda, yılda bir şöyle birkaç parti poker yapıverir, ya beş, on lira, alır, ya beş on lira verirsin. Ömür billâh büyük kazanç veya büyük zarar nedir, bilemiyeceksin! Ayyaş mısın? Hayır... Fakat eline kadeh de almaz değilsin, arasıra içer, ya neşelenir, yahut da bir gevşeklik duyar, yatarsın... Ömür billâh büyük sarhoşluk nedir anlıyamıyacaksın! Gözün, bazı kimselerin zannı hilâfında, hiç de büyüklükte değildir. Milyonlarım olsun, kâşaneler kurdurayım, otomobillerde gezeyim, Avrupaya mekik dokuyayım, debdebe, darat içinde yaşayayım demiyorsun, siyasî ihtirasların da yoktur, ez kaza bir aralık nasılsa bir mevkie geçtin, bin pişmansın, hattâ daha yükseği elinde iken yanaşmadın...

Bak senin istediğin nedir: Ufak bir ev, fakat sağlam ve muntazam... İçinde küçük bir ailenin rahat etmesi için de eksilmez, artmaz, gayet muayyen bir irad, yani şu bulunduğun halin bir gömlek iyisi! Ne meclis riyasetine namzetsin, ne kahramanlık davasındasın, ne de hayatta

başka bir takım büyük roller oynamak fikrindesin! Nafile korkmasınlar, hiç bir siyasî şahsın rakibi değilsin ve hiç bir şahıstan intikam almak niyetinde bulunmuyorsun.

Bazan bakarım da ne az şey seni memnun eder ve ne hiçten şeylerle sevinirsin; güzel pişmiş bir kuzu kapaması ve yanar gibi kızarmış bir sarma, sana âdeta iksir gibi tesir eder, karşısında natıkan açılır, neşen taşar hem hayatı sen böyle ufak tefek sebepler için, güzel bir yemek, bir güneşli bahar günü, bir mehtaplı gece için seversin, sadarete geçmek, saraylarda oturmak ve fermanını tanıtmak için değil.. Allah sana eğlenceli bir muhayyile vermiş, iki elin kızıl kanda olsa bile yoktan yere gönlünü avutabilirsin; hoş şeyler düşünmekten fenalık ve ihtiras düşünmeğe vaktin olmaz ki... Sabahleyin kalkıp pencereye otursan ve şöyle zerzavat satanlara bir baksan, en mühim, en hayatî meseleleri, derdlerini unutur, başlarsın sebzelerin bile şekillerile, isimlerile eğlenmeğe... Kimini zeki yüzlü bulursun, kimini aptal; kimi kibar görünür, kimi âdi; kimi sevimlidir, kimi sakil... Meselâ pırasa uzun boylu, ahmak bir sebzedir, sahte bir azameti de var; halbuki lâhana neşeli şişman karınlı, mahviyetkâr adamlara benzer; mercimek zeki yüzlüdür, börülce ahmak; fasulye terbiyesiz tesirini yapar, nohut ise gayet ciddî ve vekarlı görünür; işte bu minval üzere bir defa tahayyülâta daldın mı ne kârını, ne ziyanını düşünür, vaktini böyle havaiyatta memnun geçirirsin! Sana fazla ehemmiyet vermeğe değmez amma bunu kime anlatırsın...

Maamafih düşün ki Allah sana şu yazı yazma hassasını, şu muhayyile ve şu kudreti de vermemiş olsaydı ne yapardın? Ne değersiz, ne hiçten, ne basbayağı bir adam olurdun, sana o zaman kim ehemmiyet verirdi ki... Sokaklarda kös kös, şanssız, şerefsiz döner, dolaşırdın, bazan birinin merakını celbederdin:

— Şu acaib adam da kimdir?

Diye yanındakine sorardı; o da:

— Vallahi ben de bilmiyorum, arasıra gördüm amma...

Diye cevap verirdi. Derken bir başkası:

— Ha, tanırım amma adı hatırıma gelmiyor!

Derdi, hulâsa adı, sanı gayrimalûm, orduda sarı çizmeli Mehmet ağa gibi meçhul, fakat azade ser yaşardın. Yaşardın amma, yüreğinin içi öyle demiyor, sen bunu tercih ediyorsun: Biraz şöhret ve bir hayli tehlike!

1920

Ayrılık , Gayrılık

- O zamanki hükûmetin bir yasağı üzerine -

Her nerede ve ne için olursa olsun ben kadını erkeğinden ayırmanın aleyhindeyim; alelhusus gezme ve eğlence yerlerinde...

Bu yaz günlerinde işinden dönen bir erkek üstünü başını değiştirdikten veya yüzünü yıkayıp bir iyice fırçalandıktan sonra ailesine:

— Haydi biraz dolaşalım!

Demeli ve onlar yanyana çocukları önlerinde şöyle kırlara, çayırlara, deniz kenarlarına doğru yürümelidirler, yoruldular mı ilk tesadüf eden bir kahve, bir umumî bahçe veya bir muzıkalı seyir yerine de girebilmeli, beraberce bir kenara oturarak halka ve manzaraya baka baka, saz, söz dinliyerek beraberce eğlenmelidirler. Yahut, gece, yemekten sonra, bu aile bir sinema, bir variyete, bir tiyatro yerine de böyle beraberce gidebilmeli, gördükleri ve işittiklerini beraberce konuşabilmelidir. Hulâsa karı koca, baba kız beraber oldukça onların zevklerini ve eğlencelerini tahdid edecek hiç bir sebep ve bir mania bulunmamalıdır.

Bir senedenberi böyle yaşıyan İstanbulda tenkid ve itiraza mahal verecek hiç bir büyük hâdise vuku bulmadı. Zabıta bir ailenin haysiyetini elbette bir baba veya bir zevc kadar salâhiyet ve dikkatle muhafaza ve himaye edemez, zevci veya babasile beraber bulunan kadın muhakkak ki yalnız başına bırakılan kadından daha fazla himaye ve nezaret altındadır. Ona bakan yabancı gözler yanındaki gözcüsünü dahili hesap etmeğe mecburdur. Bu

vaziyetteki bir kadına ne hamhalat bakmak, ne saçma sapan söz atmak kabildir. İster istemez nazarlar ölçülür ve vaziyetler düzeltilir. Kadınla erkeğin beraberce gezinmesi ve eğlenmesi bir zabıta memurunun nezareti altında gezinmesinden ve eğlenmesinden daha emniyetlidir. Zaten böyle yerlerde kadın kocasının, zevc zevcesinin gayet hassas, gayet müdekkik birer müfettişidir. Erkek yan masadaki bir madama biraz fazla baksa kadın derhal alınır:

— Canım, der, ne var o tarafta? Şöyle denize doğru baksana... Ne güzel!

Kadın bir tarafa gözlerini atfetse erkek:

— Şu karşıki dağlar ne hoş morlaştı, öte beriye dalacağına o tarafları seyretsene...

Der... Haricden bir yabancı göz bulundukları yere lüzumundan ziyade çevrilse erkeğin bir nazarı o mütecaviz gözlere haddini tanıtmağa kifayet eder. Arabacı, kayıkçı, garson ve saire erkeğile gezen kadınlara karşı umumiyetle daha hürmetkâr, daha terbiyeli muamele ederler; bunlar sözünü, gözünü hesaplamak mecburiyetindedirler. Velhasıl kadınlı erkekli gezişlerde kendiliğinden hasıl olan bir nezaret, bir vikaye, bir tahaffuz vardır.

Sonra manen de bunda ben bir çok faydalar görüyorum: Çoluk çocuk beraber gezinen ve eğlenen aileler kıymetli bir manzara teşkil ederler. Gözler bu seyirden zevk alır ve bekârlarda bu tablo bir izdivac arzusu uyandırır: Bakarsınız ki karı koca yanyana konuşarak ne tatlı geziniyorlar; önlerinde koşan çocuk ne hoştur, bu üç vücudün teşkil ettiği levhadan etrafa ne cazibeler dağılıyor. Velevki bir müddet evvel bu çift evlerinde didişmeler ve küsüşmüşler olsunlar, sokakta ve umumî yerlerde cepheyi resanetli göstermek isterler, bir tuzak gibi gülüşürler, söyleşirler ve bu sahte iltifatlar biraz sonra hakikî muhabbet ve iltifata yol açar.

Gezmeğe yarı kızgın ve hayli kızgın olarak çıkan evliler ve aileler ekseriyetle evlerine candan dost ve gönülden muhabbetli olarak dönerler. Açık hava, musiki, ak-

şamın ve gecenin sükûneti nihayet sinirleri sakinleştirir, yürekleri yumuşatır ve zihinleri durgunlaştırır, sonra kadınla erkeğin umumî yerlerde bir arada bulunmalarında şu fayda da vardır: Uzaktan, gizli ve korkak gördüğümüz çehre ve vücudlarda ekseriya olduğundan fazla, meziyetler ve letafetler tevehhüm ederiz. Zannederiz ki şu evin hanımı veya şu beyin kerime veya zevcesi ve yahut da şu bey ve şu efendi pek güzel, pek kibar, pek şık veya pek mümtazdır. Halbuki bir gün yanımızdaki masaya tesadüf ediverirler. Anlarız ki galeti rüyete aldanmışız. O hanım ve o bey ne öyle kibar, ne de öyle mümtaz imiş... O zaman kendi zevce ve kendi zevcimiz nazarımızda kesbi kıymet ve kesbi ehemmiyet eder; bu yakından temaşa bizi muzır tahayyüller ve muzır temennilerden kurtarır.

Çift gezinmelerin bir faydası da nefsine ihtimam etmek lüzumunu meydana çıkarmasındadır. Erkek ister ki refikasının yanında bir karış traşile dolaşmasın, yakalığı sararmış ve pantalonu buruşmuş olmasın... Kadın arzu eder ki çorapları sarkık ve başörtüsü dağınık durmasın... Sonra karşılıklı birbirlerini tetebbü ve ıslah ederler. Erkek der ki:

— Fazla pudra sürme!

Kadın der ki:

— Etrafına öyle çiy çiy bakma!

Bilmediklerini de bu yerlerde öğrenmiş olurlar. Meselâ erkek durgun, sükûtî bir adamdır farzedelim; görür ki karşı masadaki zevc, zevcesine ne hoş sözler bulup söylüyor ve onu nasıl kendisine alâkadar ediyor, derhal onda da bir intibah hasıl olur; aile rabıtalarını kuvvetleştiren o hiçten, fakat tatlı, zevkli hasbihallere o da revac verir. Yahut kadın biraz dağınıktır veya giyinme hususunda ihtimamsız... Zevcile gezerken - diğer kadınlara bakarak - kusurlarını görmeğe başlar ve her yeni çıkışta biraz daha ihtimamlı davranır!

Asıl mühim, büyük faydaya gelince: Kadmla erkek bu beraber gezişler ve beraber eğlenişler sayesinde ayrı

zevklere ve ayrı muhitlere düşmemiş olurlar. Bir arada gezmeğe ve eğlenmeğe bir defa alışıldı ve bu itiyad haline geldi mi artık erkek kahvehaneden, klübden ve kumardan kendisini kurtarmış olur; kadın ise sırf kadınlardan ibaret bir dedikodu ve mânasızlık muhitinden sıyrıldı demektir.

Zabıta kadın erkek gezintilerini ve eğlencelerini men etse o zaman erkekler kolkola ayrı mesirelerde, gazino ve kahvelerde takım takım dolaşmağa başlıyacaklar, bu gezintiler bir sürü fenalıklara yol açacak. Biri diyecek ki:

— Şurada iki kadeh içelim!

Girecekler ve on iki kadeh içecekler. Halbuki kadınla gezerken bu ihtimal hatırdan geçmez. Kadehinizi saymağa ve insafınızı ele almağa mecbursunuzdur. Sonra siz evinize dönmek için ayağa kalkınca ısrarlar başlıyacak:

— Daha erken, diyecekler, yarım saat daha...

Bir saat daha kalmış olacaksınız. Halbuki yanınızda kadın olsa idi ne böyle içebilir, ne böyle gecikebilir, ne de böyle arkadaşlarla düşüp kalkabilirdiniz. Hem bu kadar içkiden ve gecikmeden sonra daha muzır, daha çirkin eğlencelere kapılmıyacağınız ne malûm... Mademki başınız dumanlıdır, gene o arkadaşlara uyarak, şöyle, yarı karanlık bir sokağa doğru dalmıyacağınızı ve bazı kapıları çalmıyacağınızı kim temin edebilir? Maazallah...

Kadın kısmına gelince: Kimbilir o zevce kimlerle, hangi liyakatsiz komşular ve hangi münasebetsiz ahbablarla tiyatro ve sinemalara, parklara ve çayırlara gidecektir... Zabıta, filvaki, erkekleri o taraflara sokmıyacaktır, fakat zihinleri de murakabede tutamıyacaktır a... Size:

— Yasak! diyecekler, zevcenin yanında gidemezsin!

Bu memnuiyet kadının eğlencelerinde sizinkilerden büsbütün ayrı bir âlemin husulüne sebep olacak, sizin muhitiniz dahi onunkinden büsbütün başkalaşacak...

İşte zevklerde bir ayrılık, bir gayrılık ki böyle her sinemada muaşıka manzaraları ve her tiyatroda sevda sahneleri gösterildiği bir sırada kat'î bir ayrılığa, ebedî

bir gayrılığa kadar varabilir!

Her nerede ve ne için olursa olsun ben kadını erkeğinden ayırmanın işte bu sebeplerden dolayı şiddetle aleyhindeyim; alelhusus gezme ve eğlence yerlerinde... Dediğim gibi kadın erkeğinin ve erkek kadınının bir murakıbı, bir muhafızıdır.

Zabıta umumî yerlerde insanların kadınını erkeğinden ayırmakla değil insanlar arasında münasebetsizleri münasebetlilerinden, uygunsuzları uygunlarından seçmekle mükelleftir.

1920

Üzüm ve İpek

Son muharebeler Bilecik ve havalisini zirüzeber etmiş... Oralardan gelen yerliler bana:

— Ne kasabada ev kaldı, ne civarda bağ... Güzelim memleket altüst oldu!

Dediler; nereyi, hangi binayı ve hangi bahçeyi sorsam:

— Yandı! Çiğnendi!

Den başka cevap alamadım. Hanları, hamamları, fabrikaları ve kozalıklarile koca Bilecik hâk ile yeksan olmuş... Halbuki ne şirin, ne sevimli bir şehirceğizdi. Anadolu içerilerinden kurtulup da şıkır şıkır mehtaplı bir gecede istasyondan Bilecik kasabasına, bembeyaz, mamur bir şoseden döne döne çıktığım zaman duyduğum keyfi ömrüm oldukça unutamam. Zannediyordum ki Ankaradan ötelerde senelerce geniş bir nefes alamadan, hep boğula tıkana yaşamıştım, o zamandanberi ilk defa şimdi göğsümün olanca kudretile açıldığını ve teneffüs ettiğim havadan canıma canlar katıldığını duyuyordum.

Bileciğe indiğim sabah halk bayram yapıyordu; benim de menfada ilk ferahlı bayramım o gün, o bayram oldu. Bazı aydınlık çehreler, aydınlık ağızlar olduğu gibi aydınlık şehirler de vardır; yollar yüze güler, gök şaşaalı görünür ve ay ışığının eşyadaki kusurları örtmesi gibi o şehirlerde fena manzaralar nedense, hangi hikmete mebni ise, göze batmaz bir halde, zararsız durur... İşte Bilecik bazı kara evleri, harap damları ve bozuk kaldırımları hilâfına temiz, yeni, aydınlık görünen şirin kasabalardan biriydi. Bu saatte kânunlarını, karakışını bile hatırladığım zaman gözümde güneşli bir kar manzarası canlanı-

yor ve camdan akseden keskin bir ışıkla kendimi köşe penceresinde ısınmış ve lezzetle uyuşmuş bir halde tahayyül ediyorum.

Herhalde, daha böyle nice şirin ve sevimli kasabalar gibi Bileciğe de yazık oldu. Zannetmem ki onu ayni şirinliğile ve ucu bucağı bulunmaz bağları, dutlukları ve bahçelerile bir daha yapabilelim, yapılmış görelim!

Bilecikte belli başlı iki iş, iki ticaret vardı: Birisi üzüm, diğeri ipek... Dünyada ipekçilikle bağcılıktan güzel, bundan temiz, bundan zevkli ve bundan kârlı ne iş, ne ticaret olabilir ki. İşsizlik beni orada, ufak mikyasta, yalnız evimin ihtiyacına yetecek ve eğlendirecek tarzda bu yeni sanate de soktu. Biraz koza yaptım ve biraz da bağcılık ettim.

İpek işleri ilkbahar işidir; üzüm sonbahar... Şimdi, şayet Bilecik yanmasa ve bağlar çiğnenip harap olmasa idi orada hummali bir faaliyetle üzüm mahsulü toplanmağa, şaraphanelere yığılmağa, pekmez ocakları yanıp rakı inbikleri kurulmağa başlamış olurdu. Her ev bugünlerde tıka basa üzümle dolacak ve dünyanın en nüfuzlu, en hâkim ve en kudret sahibi meyvası olan üzüm orada muhtelif şekiller alarak küplere ve şişelere girecekti. Onlar ne pişkin, ne yaldızlı, ne ballı üzümlerdir ve bağ denilen yerlerin Bilecik'te nasıl gözlerin alamıyacağı bir genişliği vardır. Saatlerce yürümekle sonu bulunmaz ve içerisine daldıkça uzanır, derinleşir de çıkmak için bir kenarı görünmez. İşte böyle arşını, dönümü belli olmıyan bağların dört bir taraftan kasabaya döktüğü üzümler bu mevsimde işlenmeğe başlar.

Ne tatlı, ne keyifli iştir bu... Pekmez oluncıya kadar ezilişi, süzülüşü. kaynayışı, duruluşu, soğuyuşu, hepsi insanın gözlerini avutur, iştihasını açar, yüreğini ferahlatır ve neşesini arttırır. Nedense, sonradan içinden alınacak alkolün bir zihnî tesiri mi, nedir, üzümcülük daima neşe ister, neşeli olur; kadın, erkek gülüşe tepişe, türküler çağırıp hikâyeler anlatarak ferih ve fuhur çalışırlar ve bu

işi kendilerine bir zevk addederler.

Kazanda koyulaşmış pekmezin köpüklenerek kaynamasını ve imbikten rakının, inci dizisi gibi, parıl parıl, birbir arkasına damlamasını keyifle seyretmemeğe ve bundan hoşlanmamağa imkân yoktur! Şayet Bilecik bu âkibete uğramamış olsaydı şimdi en mesut ve eğlenceli bir demini geçirmekte bulunacaktı... Lâkin bugün orası, geniş bir enkaz yığını üstünde karga sürülerinin haykırıştığı yere batmış bir memleketten ibaret! Bundan tam dört sene evvel, şu tarihte pekmez kazanının başında kepçeyi karıştırırken veya imbiğin önüne eğilmiş çifte çekilmiş rakının kendi elimle çeşnisine bakarken hiç hatırımdan bu âkibeti geçirebilir, Bileciğin Yunan ordusile çarpışılırken yanıp harabeye dönebileceğini düşünebilir miydim ?

İpek işi büsbütün temiz, meraklı ve nazik bir iştir. Zamanı gelince, galiba nisan başlangıcında, tohumlar açılır. Avcı barutuna benziyen bu siyah yumurtacıklardan bir sabah bakarsınız ki mini mini kurtcağızlar çıkmış, dut yaprağını uzattınız mı hemen sarılıp üzerine toplanıyorlar ve kemirmeğe çabalıyorlar... O zaman temiz bıçaklarla taze, serin dut yaprakları tütün gibi kıyılır ve üzerlerine serpilir. Mütemadiyen yerler ve büyürler. Artık bildiğimiz tırtıllara benzemişlerdir ve tel kafeslerin üzerlerine yayılmışlardır ve iri dut dalları arasına sokulmuşlardır. Odaya girdiniz mi bu binlerce böceğin yaprak kemirmesinden çıkan sada hayretinizi çeker; deniz gibi sonu gelmiyen bir hışıltı...

İpek böceği kokuya gelmez, sıcak götürmez, serine dayanmaz. Şayet zamanında pencereler açılarak odanın havasına serinlik verilmezse sıcaktan eriyiverirler, her tırtıl bir damla su olur, ölür, fena kokulardan ise büzülüp iki büklüm derhal, kuruyuverirler. Soğuktan da kıyrılıp kalırlar. Onun için ipekçilik büyük bir itina ister, âdeta kumar gibi, yarı talih işitir de... Termometre, dayanacağından fazla birdenbire düşüverirse veya çıkıverirse bütün emekleriniz heba olur ve tam koza saracakla-

rı zamana kadar hergün bu korku, bu feci ihtimal daima mevcuttur. Şayet böyle bir arızaya uğramadan, üç devrini, üç uykusunu ikmal ederek tırtıllar irileşip kemâle erebilirse böcekhanelere meşe dalları dikilir, kurtlar bunlara tırmanırlar ve ağızlarından çıkınca ipek olan tükrüklerini başlarını sallıya sallıya sarmağa koyulur. Evvelâ yaptığı şey kozanın asgılarıdır. Sonra örmeğe başlar ve içine tıkanıp kalır.

Her parçasında yüzlerce kozanın sarkup durduğu bu bina dahilindeki meşe dalı ormanının manzarası hakikaten acaiptir. O bir servet manzarasıdır... Zira artık, hiç bir tehlike kalmamış, mahsul elde edilmiştir. Son ameliyat bu kozaların toplanıp buhara tutularak fırınlanması, yani tırtılların - ki içinde kaşlı gözlü birer kelebek olmuşlardır - kozayı delmeden sıcak havada boğulmalarıdır. Bunu koza hanına götürüp müzayede ile satmak ve paraları dercep etmek takip eder.

Fabrikalarda yüzlerce amele kızların kozaları sağması ve ipek turreleri yapıp bunların Avrupaya sevkedilmek üzere istif edilmesi de ayrı ayrı, büsbütün eğlenceli işler, keyifli ticaretlerdir. Bu milyonlarca ipek böceğini besliyebilmek için ne kadar dutluğa ihtiyaç vardır, bir düşününüz... Bileciğin etrafı bir dut ormanıydı. İlkbaharda pazar yeri ipekten hiç farksız olan teması lâtif ve rengi güzel dut dallarile dolar, sonbaharda dağ taş üzüm kesilirdi ve bu iki bodur fidan, asma ile dut dalı o havaliye servet, refah ve saadet yağdırırdı. Geçen ilkbaharda hiç şüphesiz ki oralarda beş kutu tohum açılamadı ve bu son baharda da muhakkak ki beş denk üzüm kesilemedi ! Bir zamanlar, Umumî Harpte boş durduğuna yandığımız ipek fabrikalarının bugün yerlerinde yeller esiyor, iyi bakılamadığına acıdığımız asmalar şimdi köklerinden kesik ve ziyan edildiğini zannettiğimiz dutlardan eser yok !

Zavallı şirin ve sevimli Bilecik, zavallı üzüm ve ipek beldesi ! Artık ne sen kaldın, ne bir salkım üzümün, ne de bir turra ipeğin...

1920

Bir Keyif te Budur...

Bu günlerde, neden bilmem, (öyle denecek amma, sebebi malûm) hatırıma hep eski günler geliyor, acı ve tatlı menfa ve mahpes hatıraları... Politika mücadelelerinin keyfini sakın inkâr etmeyiniz, işret etmemiş, kumar oynamamış, kadın tanımamış adamların bütün bu keyif verici zehirleri inkâr etmeleri gibi sizin de politikacılık keyfini, tiryakliğini inkâr edişiniz mânasız düşer, saçma olur. Politikacılığın verdiği heyecan, muhakkak ki, bütün heyecanların fevkindedir; ille bizim diyarda... Zira bizim diyarda siyasî mücadeleler daha iptidaî safhalardadır, bîamandır, müthiştir, mühliktir; insanı tâ çardağa kadar çıkarır, bodruma kadar indirir, adama heyecanın en keskinini, en taşkınını tattırır. Halbuki Avrupa politikacılığında bu kuvvet, bu dehşet, binaenaleyh verdiği heyecanda da bu kudret, bu şiddet yoktur. Bizimkinin gradosu hepsinden yüksektir, sarhoşluğu da, bittabi, hepsinden baş döndürücü olur.

Bu zevki tatmamış olan karilerim beni anlıyamazlar; afyonun zevkini afyonu tatmamış olanlara nasıl anlatmalı... İmkânsızdır. Fakat, emin olunuz ki, şimdi ben, sigaramı yakıp köpüklü kahve fincanı önümde maziyi yadettiğim zaman geçmiş siyasî sarhoşluğumun hatırasından bile keyif duyuyorum. Meselâ ilk tevkifimi, bütün tafsilâtile gözümün önüne getiriyorum... Hey gidi günler hey, ne heyecandı o... Vallahi, ister inanınız, ister inanmayınız, ben öyle bir heyecanı hayatın başka hiç bir safhasında hissetmedim, o zevki başka hiç bir işte duymadım.

O zamanlar büsbütün müstakil fikirli idim amma yazılarımla İttihat cemiyetinin gün görmemiş türedî erkâ-

nını kızdırmış, düşmanlıklarına uğramıştım. Derken muhalifler mahalle mahalle toplanmağa başlamıştı, sıra bana da geliyordu, biliyordum, bekliyordum... Ah, işte bu intizar devrindeki heyecan, o heyecandaki neşe, bayıltıcı, korkunç, keskin neşe yok mu, bu harikulâde hoş bir şeydi... Ha geliyorlar, ha geldiler, daimî bir teheyyüç, yolda, evde, gece, sabah, her yerde ve her saat! Vapurdasınız; köprüye geldiniz, indiniz, parmaklıkları geçiyorsunuz, biri seslendi... Acaba? Hayır, size değilmiş, fakat yüreğiniz bir atmıştı, bir şidetli vurmuştu ki bayılacak gibi olmuştunuz. Galatayı geçtiniz, işte, tamam, bir polis size doğru geliyor. Muhakkak:

— Buyurunuz karakola! Diyecek. Tekrar yüreğiniz kalktı, (tok! tok!) atıyor, polis yaklaştı, baktı... Fakat geçip gitti.

Acaba kaçsanız mı?

Nasıl?

Bunu düşüne düşüne, korka çekine, sarı, solgun yürüyorsunuz bir el omuzunuza vurdu. Hah, haydi bakalım, artık hürriyetinize sahip değilsiniz. Dönüp baktınız, bir arkadaş «Nereye?» diyor, bir arkadaş ki heyecanı yok, sakin... Siz de sakin görünmeğe çalışarak koşuyorsunuz, fakat istiyorsunuz ki bir dert dinliyecek olsun da yüreğinizdekileri döküp biraz hafifliyesiniz.

Akşam, evinize girerken köşede iki şüpheli gölge görüyorsunuz... Demek bekliyorlarmış, biraz sonra, çat kapı soracaklar ve alıp götürecekler. Heyecan artıyor, sarhoş gibisiniz. İlk sualiniz:

— Beni arayan oldu mu? Demek... Aramışlar... Kim?... İsim vermemişler, iki kişi imiş amma, bildik çehre değil! Artık şüpheye mahal yok, muhakkak bunlar, onlardır, taharrî memurları... Odanıza girdiniz, belki son girişiniz... Yatağınıza uzanıyorsunuz, acaba ne kadar zaman, belki de müebbeden, böyle rahat, temiz bir yataktan mahrum kalacaksınız? Biraz uyusanız... Uyumak üzeresiniz... Kapının zili ötüyor, fırlıyorsunuz... Kulağınız

aşağıda : Bir kalın ses... Hayır, değil, bakkal veya sütçü imiş... Lâkin ne idi o heyecan ?

İşte, efendim, bu minval üzere geçirdiğim iki uzun günden sonra bir sabah, kalkmış, bol soğuk su ile yıkanmış, havlu elimde pencere önünde idim, bahçe kapısından içeri bir polis, bir sivil, bir de mahalle imamı girdi, göz göze geldik.

— Biraz aşağı teşrif eder misiniz?

Dayan yüreğim dayan... Fakat, belki, bir şey sorup giderler, olur a... İndim :

— Ne o imam Efendi ?

— Giyinir misiniz.. merkeze kadar gideceksiniz!

Artık, bu sefer, tamam... Muhakkak tevkif ! Sarhoşluğum âzamî haddi bulmuştur ve heyecanım, öyle eskisi gibi taşkın değildir, derin, derin, bayıltıcı bir şekildedir, çarçabuk giyindim, ev halkının bakışları... Ah, bu merhametkâr bakışlar.. öyle ya, nereye gidiyorsunuz, malûm mu ? Gidip gelmemek var, gelip bulmamak var...

Mevsim mayıs olmasına rağmen soğuktu, arabada titriyordum, gece ayaz mı yapmıştı, ne... Yahut heyecandan mı üşüyordum ? Öyle olmalı, bütün kanım, muhakkak, kalbime toplanmıştı. Polis susuyordu; ben yollara bakıyordum; vaziyet müthişti; fakat bu halin garip bir keyfi vardı, bu emsalsiz bir heyecandı; heyecanların en uzunu, tatlısı, acısı, hulasa en zorlusu idi.

Bunu ne içki, ne kumar, ne kadın, ne de eterler, kokainler, esrarlar verebilirdi. Meçhulâta doğru bir gidiş, bir kayış, bir uçuş ki hem bedenî, hem ruhî âzabına, ıztırabına, maamafih neşvesine pâyan yok !

İkide bir, her yaşta ben bu heyecanı tatmak taraftarı değilim, lâkin bütün ömrümde bir kere, bir kerecik siyasî tevkif, hapis veya menfa keyfini duymıyanlar, alelhusus gençler, heyecan nedir, bunu, tam mânasile anlamış addolunamazlar.

Ben tam sırasında, gençliğimde fazlasile tattım; inşallah nöbetimi savmışımdır.

1922

Gideceklere Tavsiyelerim

Şu esnada muhalefet ricalinden olup ta dar ve diyarı terge herdem hazır bir vaziyette aleste durmak hoş bir şey olmasa gerektir. Öyle ya, biliyorsunuz ki memleketinizde bugün varsınız, yarın yok... Hem, kaç ay, kaç yıl için ? Orasını Allahtan gayri kimse bilmez. İçinize bir garipliktir çöker, fakat, ayni zamanda, zahiren, tesellisi de hazırdır:

— Adam sen de, dersiniz, vatan sağ olsun... Benim ehemmiyetim mi olur? Bir gün, sağ kalırsam, gene gelirim!

Gelirsiniz, belki, amma kim bilir ne acınacak halde... Binaenaleyh hesabı, ihtiyaten, uzun tutmak iktiza eder. Şayet ben de seyahate karar vermiş rical arasında olsaydım şu son günlerimi iyi idareye çalışır ve memleketten çokça istifademe bakardım. İnsan, ne olsa, vatanını az zamanda özler... Madem ki yolculuk için henüz vakit vardır, o halde özliyeceğimiz cihetleri ayrı ayrı tedkik etmek ve gözümüzü, gönlümüzü bunlarla doldurmak imkânı da mevcuttur.

Meselâ, en basitlerinden başlıyalım, patlıcan dolmasını sever misiniz ? Hazır mevsimidir, evde ahçı kadına, yahut, daha âlâsını yaparsa bacınıza söylersiniz, önünüze, bugünlerde, sık sık dolma koyar. Yarın frenk ellerinde bu nefîs İstanbul taamını nerede bulacaksınız ? Patlıcanın ezme salatasından gayrisini, zannetmem ki, tadabilesiniz. Bütün sebze yemeklerine hasret kalacağınız şüphesizdir. Bu itibarla yemek faslından umum arzularınızı derhal yapmak basirete muvafık olur. Hiç olmazsa, gittiğiniz yerde:

— Ne iyi etmiş te bol bol yemişim...

Diye tesellisini bulursunuz.

Döner kebap, aşure, su böreği gibilerini imkânı yok tedarik edemezsiniz... İlle Karakulak, Taşdelen suları rüyanıza girecektir. Şıra, boza vesaire, hakeza...

Sonra İstanbulun sevdiğiniz yerlerini de ziyareti bu esnada ihmal etmemelidir. Olur a, meselâ, Fenerbahçeye, yahut, göksuya bir incizabınız vardır, o yerlerde bir takım tatlı hâtıralar toplamışsınız; biliyorsunuz ki gurbette, muhakkak, gözlerinizi kapayıp bu mesireleri canlandırmağa çalışacaksınız. O halde, haydi, bir arabaya veya sandala atlayınız, mevsim müsait... Sakin, tatlı, melâl verici bir sonbahar her tarafı güzelleştirdi. Sigaranız ağzınızda, yüreğiniz şişkin, dalgın ve durgun, oraları aşağı yukarı, saatlerce geziniz; bir ağaca dayanıp düşününüz ve akşamın hüznü içinde vakarlı ve gamlı dönünüz... Ruhunuz, bu seyranlardan acı bir lezzet duyar ve bu son seyranlarınız gurbette sizi teselli eder.

Hattâ, bana kalırsa, beğenip beğenmemenize bakmayınız, İstanbulun en temaşaya değer mahallerini, vaktiniz müsaitken birer defa dolaşınız. Meselâ Yedikuleye gidip Osmanlı tarihinin bazı korkunç sahifelerini yeniden yaşayınız, surlar üstünden Marmaranın kızıl gurubunu seyrediniz. Ertesi günü Eyübü ziyaret ediniz, Halice nazır mezarlıklar arasına çömelip, servilerin gıcırtıları arasında, uzaktaki fabrikaların vinç ve kalafat sadalarını dinleyiniz. Sonra Boğaziçi tenezzühünü sakın ihmal etmeyiniz. Anadolu sahilini takiben gidip Rumeli kıyısı dönünüz ve yaprakları kızaran serin, hazin ve loş korularda dolaşabilmek için de behemehal bir zaman ayırınız. Ah-Emirgân sırtları ne hoştur... Filvaki Baltalimanı vadisi de enfestir, enfestir amma merakınızı arttıracağından bu ciheti tavsiye edemiyeceğim... Yan taraftan geçip gidiniz, uğramayınız!

Daha sonra şayet genç, rint ve zevk ehli iseniz, Kadıköyünün bir vapuruna binmek vazifenizdir. Zira frenkistanda, olabilir ki, çarşaflı kadın şekillerini de özliyeceği-

niz tutar. O halde bir vapurda doya doya şık ve zarif çarşaflı kadın şekilleri seyrediniz. Hulasa vaktiniz hazır müsaitken durup dinlenmeyiniz, bütün bu dediklerimi harfiyyen yapınız. Emin olunuz ki sizi buna teşvik eden kimse, Tecrübe görmüş bir gurbetzededir. O, hayli demler, iğtirap derdini çekti ve bu ne acıdır, bildi.

Tecrübeme itimat buyurunuz. Beyler! Efendiler! İstanbulu geziniz! İstanbulun, gider ayak, bütün lezzetlerinden birer kere daha tatınız!

1922

Velinimetim, Sebebl Hayatım Cemiyetl

(İttihat ve Terakki) nin hakkımdaki en büyük lûtfunu, bazı cahiller, bahriyeden verilen bir miktar erzaka münhasır sanırlar; hoş ben bunu da az görüyorum sanmayınız, bir kahvenin kırk yıllık hatırı vardır, artık düşününüz bir teneke Halep yağının hatırı, alelhusus Harbi Umumî hengâmında kaç yıl, kaç asır sürmelidir. Halbuki Cemiyet bana bundan, yağdan, baldan da daha büyük, pek büyük bir iyilik, bir lûtuf, bir efendilik daha etmiştir. Cemiyet, sözün kısası, iki kere benim hayatımı kurtarmıştır... Evet, hayatımı kurtarmıştır. Zahirde canıma kasteden «Merkezi Umumî» batında bana canımı bağışlamış, tam iki defa aziz ve tatlı canımı Azrailin hain ve merhametsiz elinden o kurtarmıştır. Binaenaleyh, şimdi, kin ve husumetlerimden tecerrüt ederek bîtarafane düşündüğüm şu sakin zamanımda kendi kendime diyorum ki:

Behey nan ve nimet bilmiyen nankör mahlûk! İttihat ve Terakkiye karşı nasıl oldu da sende âr etmeden el kaldırdın, bu hain kalemini senin iki defa hayatına hayat katan lûtufkâr ve halâskâr bir cemiyete karşı kullandın? Düşün, o imdadına yetişmese, seni bir kenara çekip kurtarmasa, yakandan yakalayıp tehlikeden uzaklaştırmasa idi sen şimdi bir avuç toprak ve bir torba kemikten, hattâ belki de bir tutam veya bir kök ebegümecinden ibarettin... Yani cemadata ve nebatata karışmış, dünyadan elini, eteğini çekmiştin! Sana ömründe iki defa canını bağışlamış bir fırkayı nerede bulursun? Ölümden seni başka yerde kim kurtardı ve kurtarabilir? Eğer iz'anın, irfanın ve ah-

lâkın tam olsa idi bugün cemiyeti mukaddeseyi müdafaa ve muhafaza edenlerin başında senin bulunman, ittihatçılara senin baş olman icap ederdi!

Hakikaten öyle... Cemiyet beni iki kere ölümden kurtardı, bana velinimetlik etti, yani iki defa sebebi hayatım, baisi ömrüm oldu.. bakınız nasıl:

Birincisinde: Pek toydum, gazeteci idim, memurdum, bekârdım, cebimde beş, on altınım vardı, kendi havamda gezer, tozar, Beyoğlunda yatar, kalkar, ömrümü eğlence ile yakar, yıkardım. Geceleri iki, üç saat ancak uyuyabilir, gündüzleri de hem işime yetişir, hem keyfime vakit bulurdum. Kadın peşinde koşardım, tutuşurdum. Severdim, sevilirdim, yorardım, yorulurdum; hulâsa gençtim, damlardan aşar, duvarlara tırmanır, karlarda yatar, gözüm camlarda dolaşırdım. Bir hale gelmiştim ki büsbütün iğne ipliğe dönmüş, solmuş sararmış, öksürüklü ve romatizmalı olmuştum; zaaftan boğazımda bezler peyda olmuştu, dizimde sızılar... Bana eş dost:

— Öleceksin!

Diyorlardı; ölecektim... Tam bu esnada üstelik bir de âşık olmıyayım mı? Hem ne aşk, Yarabbi! Tam çocuk aşkı: Ağlamalar, sızlamalar, takipler, tehdidler, iştiyaklar, ihafeler, bir hal bir belâ, bir buhran ki... Mezarın yolunu tutmuştum. Ne nasihat para ediyordu, ne söz... Belki kötekle bile uslanmaklığıma ihtimal yoktu, yanıyordum, eriyordum, gidiyordum; yarı ölmüştüm.

Birden «cemiyeti mukaddese» nin hulûskâr eli yakama yapıştı; beni bu mihnet, meşakkat, israf ve sefahat muhitinden kaldırdı, feryad ve figanıma ehemmiyet vermiyerek ve aşkımı hiçe sayarak tuttu. (Sinob) un yalçın kayasına attı. İnziva, sükûn, gıda, uyku, âb ve hava, hepsi burada mevcuddu. İstersen uyuma, elinde ise dinlenme, mümkünse sefahat et veya kabilse gez! Cemiyet âdeta bana şöyle demiştir:

— Sen memlekete lâzım bir unsursun, seni kurtar-

mak lâzımdır. Fakat mesned ve servet vermekle veya himaye etmekle bu olamaz; büsbütün azıtır, çileden çıkar, mah ve türab olursun. Halâsın için işte bu hileyi, seni tevkif ve teb'id usulünü bulduk. Haydi git, ye, iç, tebdilihava et ve zamanında dön, gel!

Üç ay geçmemişti ki öksürüklerim kesilmiş, sızılarım dinmiş, yanaklarım renklenmiş, iştiham yerine gelmiş, dağ tepelerinde güclü, kuvvetli dolaşıyor, dinç adımlarla ava çıkıyor ve sakin çınar altı kahvelerinde mesud nargilemi höpürdetiyordum.

İşte birinci defasında cemiyet, velinimetim, sebebi hayatım olan cemiyet beni ölümden kiyaset ve siyasetle böyle pek âlicenabane, nazikâne bir surette kurtarmıştı. İkinci defasında lûtfu daha büyük, daha müstesna oldu; onu da anlatayım:

Sinob'da gençleşmiş, dinçleşmiş, karnım tok, sırtım pek, alım al, kanım gürbüz sıhhî bir hayat ile mesudane yaşarken birden Umumî harp ilân edildi, arkasından Seferberlik haberi geldi. Eyvah! Vücudümü demek ki bu müthiş harbin kurşunlarına siper teşkil etmek üzere bu derece mükemmel hazırlamış, sıhhatimi muharebede kaybetmek üzere böyle demir gibi yoluna koymuş, yani, ölümümü nihayet, ancak bir buçuk sene tehir edebilmiştim. Öyle ya, yarın «carb!» bir tahliye emri, arkasından silâh altına celp, muharebe meydanına izam, mecruhiyet, şehadet, hulâsa cefa veya vefat! Beni bu ikinci tehlikeden, bu âfetten, bu ölümden kim kurtaracaktı? İşte bu defa da gene cemiyet imdadıma yetişti:

— Olamaz, dedi, onu harp hattına sevkedemeyiz, kıyamayız, yazıktır!

Filvaki aynen böyle demedi amma netice itibarile iş ona vardı. Menfilerin çoğunu hemen tahliye etti, öyle bir tahliye ki polis emrinden çıktılar, asker emrine girdiler. İki senelik hasretten sonra İstanbula ayak basan her genç derhal, evine uğramağa vakit bulamadan, rıhtımdan ta-

limgâha sevkolunuyordu. Çanakkale müdafaası başlamıştı, vaziyet her zamankinden daha müthiş, ölüm her seferkinden daha muhtemel, hattâ muhakkaktı.

Fakat cemiyeti mukaddese bana ilişilmesine razı olmuyordu.

— Kabil değil, diyordu, imkânı yok... O muhalif, ihtilâlci, nafiz bir adamdır, orduya giremez, askeri bizim aleyhimize çevirir; sakın ha!

Ciheti askeriyeye böyle demekle bana da şöyle söylemiş oluyordu:

— Sevgili çocuğum, seni askerin elinden kurtarmak çok güç olabilirdi, halbuki işte vesileyi bulduk, işe siyaset sokarak hayatını bu defa da kurtardık, var köşende rahat otur, harpten sonra afiyetle, selâmetle, sıhhatle yanımıza gel!

Ben de: «Eh ne yapayım, dedim, zorla değil a, canım indlerinde pek kıymetli, ille yaşamaklığımı istiyorlar; varsın öyle, istedikleri gibi olsun!»

Bir aralık Ruslar Sinobu bombardımana başladılar. Memlekette ölüm tehlikesi baş göstermişti: Buna ben de maruzdum. Cemiyeti mukaddese onu da düşündü:

— Yoo! Dedi, tehlikeli yerde onu tutamam, haydi, içeriye, Anadolunun ortasına! Çocukcağız ikide bir top seslerile üzülüp mermi parçalarına maruz kalmasın!

Beni tâ Çoruma, yani Ana vatanın top sesi gelmez, cenk avazesi işitilmez bir emniyetli merkezine yerleştirdiler, ah Çorum o ne huzurlu yerdi...

«Cemiyeti mukaddese» nin iyiliği bununla da kalmamıştı, elime bir de tecil vesikası vermişti. Hani her vesikada tecil sebebi olarak ya hastalık, ya bedeli nakdî, bir şey kaydedilir, benimkinde sadece «sekiz yüz otuz iki numaralı defter mucibince tecil edilmiştir» diye yazılıydı. Binaenaleyh bir çok memurlar ve zabitler vesikama göz gezdirdikten sonra temenna ediyorlar, hürmetle geri çekiliyorlardı. Öyle değil mi ya, bu defterin sürgün defteri olduğu ne malûm? Belki de başkumandan vekilinin akra-

basına mahsus bir defterdir. Cemiyet beni sade ölümden kurtarmakla kalmıyor, ilâveten haysiyet ve mevkiimi de kurtarıyor, bir paye de ihsan buyuruyordu. Ciheti askeriye, nerede bulunsam evvelâ genç bir asker diye hemen yakama yapışıyor, lâkin sonra yüz metre uzağa kaçıyordu. Böyle bir ihtilâlci ile münasebette bulunmak ha? Allah esirgesin! Binaenaleyh ömrüm koca harp devrinde askerlikten kilometrelerce uzakta geçiyordu. Hattâ «beni askere alınız!» diye bağırdığım zaman «cemiyeti mukaddese» şedid bir emir yollamıştı:

— Asla!

Ben ölmek istiyordum; o bırakmıyordu. Ah, bu iyilik unutulur iyiliklerden midir? İşte bu minval üzere ta mütarekeye kadar velinimetim, sebebi hayatım olan cemiyet canımı ısrar ile, ibram ile, arzuma rağmen kurtarmakta devam etti; yani, bana babalık, analık, kardeşlik gösterdi. Bu ikinci tahlisi olmuştu; ittihad ve terakki tam iki defa beni en muhakkak bir ölümden azimkâr pençesile kurtarmış, bu hayatı bana o kazandırmıştı.

Düşününüz ki muhalefette kalmak ve aleyhlerine yazmak suretile bu misli görülmemiş lûtfa nankörcesine mukabelede bulundum, bana canımı bağışlıyan elleri tel'in ettim. Ben ne nimet bilmez, ne faziletsiz bir adammışım... Ah velinimetim, sebebi hayatım, baisi ömrüm olan cemiyet! Ben sana ihanet ettim.

Beni affet!

Bekçiler Lehinde

Mahalle bekçileri yakında «tanzim ve ıslah» ve «tensik» edileceklermiş... Ne dersiniz, siz de benim gibi:

— Vah, vah!

Mı? Zaten, ben, sade mahalle bekçileri hakkında değil, «tanzim ve ıslah» kelimelerinin takıldığı bilûmum işler hakkında evvelâ, ihtiyaten bir:

— Vah, vah!

Derim. Zira, nedense, bizde ekseriya «tanzim ve ıslah» «eski hayratı tahrip» gibi bir mânaya gelir. Faraza:

— Belediye kavasları ıslah ve tensik edilecekmiş!

Deyiversem bu sözümü işiten yüz kişiden doksan dokuzu, muhakkak, yarınki «tanzim ve ıslah» şeklile bugünkü kavasları da arıyacağımıza hükmeder. İşte şimdi de mahalle bekçilerini tanzim ve tensika ve bu bapta ıslahat icrasına sıra gelmiş... Demek ki İstanbulun bu en hoş, en mahallî ve en faydalı bir unsuru da kayboluyor. Gene tekrar ederim:

— Vah, vah!

Kış geceleri, geç vakit, evine dönenlere köşe başında rasgeldikleri kuzu kürklü, başı sargılı, eli sopalı bekçiler, bu sivil zabıta memurları ne kadar munis görünürler... Onlarla polislerin arasında pek çok fark vardır. Polisler zabıt ve rapta, bir formaya, bir nizama ve bir teşkilâta tâbi oldukları, yani, asker bulundukları için beni, daima, az korkuturlar, düdükleri kalbimi titretir, kaputları ve kalpakları çirkin görünür. Birşey sordunuz mu, ben sormam a, cevapları azametli, tavırları yapma, hareketleri resmîdir; halbuki bekçi, ille sizin mahallenin bekçisi, yani sizin nimetinizle perverde olan ve sizin evinizi muhafaza

ve sizin hizmetinizi ifa ile geçinen bu hoş sohbet, saf, görgüsüz, fakat cesur, halîm, halûk adamlarla hasbihal bir zevktir:

— Merhaba bekçi baba!

Dersiniz; sesinizde âşinalığın verdiği bir muhabbet ve rikkat sezilir; o dahi size cevap verirken velinimeti olduğunuzu düşünerek çok nazik ve çok terbiyelidir.

Bekçiler bir mahallede ne işler görmezler... Mahalle hayatına tâ iç yüzünden vâkıf ve binbir esrara agâhtırlar. Sade su, eşya taşımazlar, mahallenin manevî yükü de sırtlarındadır. İlle fakir semtlerde kavga ve niza hallinden tutunuz da ev bulmak değil, izdivaçlar için kız sağlık vermek, damatlar hakkında irşadatta bulunmak, talâk vak'alarında şahitlik etmek gibi en mahrem, en gizli aile işlerine bile karışırlar.

Mahalle bekçileri bizleri beşiğimizden mezarımıza kadar hayatta takip ve muhafaza ederler. (Bekçi baba) çocukluğumuzun hatıra nakşolan ilk kelimesidir. Kimi bebek «Bekçi baba gelir ha!» diye korkutulur, kimisi «Bekçi baba seni gezdirsin!» diye şımartılır. Bekçi babalar muhakkak mahallenin çocuklarına iltifat ile mükelleftirler:

— Vay paşam! vay sultanım!

Gibi hem yavruların, hem baba ve anlarının zevkini okşıyacak sözlerle hatır ve gönül alırlar. Evde bir ağır hizmet oldu mu hemen bekçilere müracaat edilir. Alım ve satımda, nakil ve iskânda, doğum ve ölümde bekçilerin muhakkak rolleri vardır ve bütün bunları gayet candan, namuskârane ifa ederler. Düğünlerde neşeli, ölümlerde kederlidirler; hiç bir zaman gam veya neş'emize lâkayt kalmazlar. Ağızlarında daima hayırlı temenniler dolaşır:

— Paşamızı inşallah seneye sünnet ederiz!

— Hanım kızımıza Allah iyi bir kısmet versin!

— Beyimize bir gelin bulalım artık...

Gibi ekseriya bu temenniler biraz fazla izdivaç ve ihtiras etrafında dolaşır amma insana batmaz, öyle ya... Bekçi bu, ne yapsın, ya düğünle geçinir, ya ölümle! Sonra

bütün gece, kar, kış, mahallelerini bir dolaşıp gezmeleri, muhafaza etmeleri vardır, hiç de polislerinkine benzemez. Bunlar kendi yurtlarını koruyan adamlardır; işin içinde resmiyet olmadığı için de samimiyet rehberleridir.

Hulâsa bekçiler İstanbulun en faydalı, en gayretli ve kendiliklerinden en muntazam teşkilâtlı bir mühim zümresine mensupturlar. Eski İstanbuldan elimizde millî ve hususî kıyafetlerini olduğu gibi muhafaza eden bir onlar kalmıştı. Yerli ve ecnebi, her nazara bir bekçi şekli hoş görünüyordu. İşte şimdi de onları «Islah ve tensik» edeceklermiş... Yani onlara da bir örnek elbise verecekler, bir tarzda serpuş giydirecekler, bir resmî daireye rapt ederek onları da ayni talimat ve nizama tâbi kılacaklarmış!

— Eyvah!

Bu yeni ve asrî bekçi kıyafeti kimbilir ne sakil bir şey olacak, o serpuşlar ne gülünç görünecek ve ellerine sopa yerine verilecek olan nesneler ne kadar tesirsiz kalacaktır. Bittabi bekçilerin mahallelere de faydası dokunmıyacak, hepsi, bir çeşit elbiseler içinde, sert, samimiyetsiz ve çok resmî bir halde sokaklarda yabancı yabancı dolaşacaklar ve kimseyi benimsemiyeceklerdir... Hattâ belki de «Bekçi» kelimesi bile değişerek o canım ve münis türkçe isim yerine kimbilir «Asayiş memuru» veyahut ta «Kullukçu» gibi bir tabir icat olunacaktır.

Hulâsa bekçiler de bu suretle «Tensik ve ıslah» edilecek ve onlardan da artık beldemize hayır gelmiyecektir. Ah keşke bekçileri olsun «tanzim ve tensik» etmesek...

Bu sefer de onlara kıymasak!

Levhai Mazi

Mahalle aralarına puslu bir kış karanlığının yayılmıya başladığı hazin bir akşam üstü idi. Öyle bir akşam ki insanı ateşli, ışıklı ve kuytu bir odaya can attırıyordu. Sıcak bir oda, sıcak bir çorba ve sıcak bir yatak... Eve yorgun, fakat bunların hasretile telâşlı dönüyordum. İçimde açlara, çıplaklara ve barksızlara karşı derin bir sızı, tükenmez bir merhamet vardı. Tam kapımın önüne gelmiştim, acaip bir gölge, yerden yapma bir cisim, miskin, zebun bir mahlûk koşarak geldi, ayaklarıma kapandı, fotinlerime yüzünü, gözünü sürmiye başladı. Geri geri çekildim, eğildim, baktım. Bu bir mahalle köpeği idi, fakat zamane mahalle köpeği... Yani o eski gürbüz neslin müteredddi bir nümunesi! Belli ki, uzun bir müzayaka, müthiş bir korku devri geçirmiş olan bir neslin nasılsa bir köşede barınabilmiş kadid bir bakiyesi...

— Vah zavallı vah!

Dedim, şefkatle, tahassüsle, merakla bir müddet baktım. Alâkadarlığımı derhal anladı, güdük kuyruğunu salladı, fersiz gözlerini gözlerime dikti, mürüvvet ve merhamet dilendi. Tekrar:

— Vah zavallı vah!

Demiye mecbur oldum. Mahalle köpekleri de nihayet bu hale, bu zaafa, bu bikesliğe, bu perişanlığa mı düşmüştü? Hani benim çocukluğumda ve gençliğimde tanıdığım o muntazam teşkilâtlı, dinç unsurlu, tok ve cihanda meşhur mahlûkattan kala kala böyle kambur bir bel kemiğinden ibaret bir kadit mi kalmıştı?

Şimdi bakarken görüyorum ki, biçare köpek koca şehrin içinde kendisini ne kadar kimsesiz ve bedbaht, ne

kadar tehlikelerle çevrilmiş buluyordu. Halbuki vaktile, evet vaktile, bütün bu sokaklarda onların borusu öterdi, onların âvazesi taşardı.

— Gel, dedim, gel!

Evde ne buldumsa önüne koydum, o çıtırdata kıtırdata, acele acele bunları kırıyor, çiğniyor, üğütüyordu.

— Halbuki, a zavallı köpek, diye başladım, sen bilmezsin, biz gördük, siz bir zaamnlar ne idiniz, ne ehemmiyetli, ne kudret sahibi idiniz... Mahalle mahalle teşkilâtınız, gözcüleriniz, bekçileriniz, muhacimleriniz, hulâsa her türlü müdafaa esbabınız mevcuttu; halk sizi gözü gibi severdi, karnınızı doyurur, yavrularınıza mesken kurar, sakat ve alil kalanlarınızı tedavi ederdi. Av'avanız dünyayı tutardı. Ah, içinizde öyle bahadırları, kıpkızıl tüylü, kalın yeleli, uzun kuyruklu, ateşîn gözlü ne dinç ve ne güzelleri vardı... Islahı hâl etmiş bir sabıkalı gibi dolaşırlar, uzaktan etrafı kollarlar, yahut, birden hiddete gelerek nâra atıp cenk meydanına birer kahraman gibi seyirtirlerdi. Onlar böyle, senin gibi, ürkek değillerdi, kendilerini yalnız hissetmezlerdi, güvendikleri yerlere, avenelere maliktiler. Bizler onlardan hem çekinirdik, hem hoşlanırdık, hem malımızı, canımızı emniyet ederdik! Çocuklarımız, ekseriya mahalle aralarında onlarla altalta, üstüste büyürler, hemen hemen bir kapta yerler, bir çeşmede içerlerdi. Ey, bu mesud neslin bedbaht yavrusu, işitiyor musun, cinsin vaktile böyle nimetler görürdü!

Köpek benim bu nutkuma mukabil bir aralık anlamış gibi, hayretle başını kaldırdı.

— Evet, diye devam ettim, o zamanlar vükelâ, rical konakları vardı ki mutfaklarına günde birer koyun girer, süprüntü tenekelerine sabahları birer tabla yemek dökülürdü. Sizler yer, yer, gürbüzleşir, yerine, sırasına göre muaşıkalar, mülâtıfeler, mücadelelerle vakit geçirir, gönül avutur, gamsız yaşar, işsizlikten etrafı yavruya boğardınız. O zamanlar köpeklere ekmek adamak da âdetti,

Günde bir fırın ekmek de böyle sarfolunurdu.

Sıska yavru taaccüble gözlerini gözlerime dikti.

— Ya, ne zannettin, dedim, sade o değil, size zulüm, eziyet etmek de memnu idi... İçinizden biri kazaen tekerleğin altında kalsa idi ahali arabacıyı dövmeğe kadar varırdı. Hattâ sizi bugün zehirli etlerile idama mahkûm eden şehremaneti yok mu, bu mücrim arabacılardan her köpek çiğneyişinde yirmi altı on para nakdî ceza bile alırdı!

Köpek bunu işitince hayretinden durakaldı.

Ben devam ettim:

— Bedbaht yavru, dedim, o köpeklik değildi, insanlığa yakın bir mazhariyetti, şimdi katır katır adam çiğneyenlere bile aldıran yok, dünya ne imiş, ne oldu, var bu misal ile sen kıyas et! Toraman toraman yavrularınız gözümün önüne geliyor, anneleri onlara neler bulup getirmezlerdi... Önlerinde bir kuş sütü eksikti. Herhalde zamane çocuklarından daha fazla, daha çeşitli, daha gıdalı yerlerdi! Köpek cinsine muhabbetimizin derecesini anla ki kendimize çeşme yaparken sizler için de yalak yapmağı ihmal etmezdik, suyunuza kadar düşünürdük! Maamafih sizler de bizim her sevincimize veya her kederimize iştirâkten geri kalmazdınız: Bayram olur, davulun arkasına katılır, neşeli neşeli havlardınız; yangın olur, mahalle mahalle uyanır, yaslı yaslı ulurdunuz! Ah, beraber ne iyi, ne dost yaşardık! Bize siz uğur, bereket verirdiniz!

Bu tatlı levhai maziyi yâd ederken içime büsbütün hüzün çökmüştü; ille zavallı köpeği bu puslu gecenin yalnızlığı ve tehlikesi içine iade ederken gözlerim dolu dolu olmuştu; arkasından:

— Git, bedbaht yavru, diyordum, on beş, yirmi sene evvel doğmadığından dolayı bir zamanlar cinsin için saadet taşan sokaklarımızdan şimdi hayatın zehrini tatmağa git!

Bunları söylerken gözümün önüne onu ebedî rahata kavuşturacak olan zehirli bir et parçası geliyordu.

Fena Huylarımdan Biri

Bayram münasebetile gittiğiniz evlerde çarpık asılmış bir çerçeve, iğri konmuş bir masa, fena istif edilmiş bir şeker tabağı gördüğünüz zaman acaba sizde de bir ıslâh ve tasnif merakı, daha türkçesi, bu bozuk şeyleri düzeltmek arzusu hasıl olur mu? Bende olur... Hem bu merak ve bu arzu hayli kuvvetlidir de... Hani insanın bir yerinde ufak bir kesik olur, kurur, kabuk bağlar da el onu kendiliğinden koparmak ihtiyacı duyar ve bu koparıştan kaşındırıcı, tatlı bir zevk tâ damağa işler, işte benim düzeltme merakım hemen hemen bunun kadar mukavemetsiz ve lezzetlidir. Ya şakaya vurarak, yahud da odanın adamsızlığından istifade ederek resim çerçevesi, köşe kanepesi, masa örtüsü veya çiçek vazosu düzelttiğim çok defa vakidir. Fakat son zamanlarda bu huy fazla arttı; gittikçe de ittisa ve inkişaf peyda ediyor: Artık sade evlerde, eşyalar üzerinde değil sokaklarda insanlar hakkında da bir tanzim ve ıslâh merakı hasıl oldu. Bu illetle âdeta bîhuzurum.

Meselâ dalgın dalgın yoluma giderken bakıyorum, öteden bir hanım geliyor veya önümden bir genç kız koşuyor, eyvah, çorabının biri, evet, zarif, endamlı ve dolgun bacağını setir namı altında irae eden muselin çorabının bir teki gerginliğini kaybetmiş, cansız cansız gevşemiş, iki hain büklümle, arka tarafından iskarpinin üzerine düşmüş... İçimden o tanzim merakı derhal, uyanan bir yılan gibi kıvrılıyor, esniyor ve başını kaldırıyor; artık gözlerimi bu katmerli çoraptan ayıramıyorum. Terbiye beni:

— Affedersiniz hanımefendi, sağ çorabınızı yukarı çeker misiniz?..

Demekten menediyor; bittabi çerçevelerde ve vazolarda yaptığım gibi, elimle, kendi elimle, yabancı bir elle onu germek, jartiyerine sıkıca raptetmek veya lâstiğinin arasından çekip bükmek de kabil değil... İşte azap o vakit başlıyor; yüreğimde yeni diş çıkaran çocuklardaki gibi, âdeta, kamaşmağa, gidişmeğe benzer bir tatlı sızı duyuyorum ve bu intizamsız nesneyi takibe mecbur kalıyorum, ta ki araya bir otomobil, araba veya tramvay girip te bizi ayırsın! Hoş, çorapların sade gevşekliği veya kıvrımı değil, dikiş yerinin tam bir hizada, arkaya düpedüz gelmemesi de beni iz'ac ediyor. Hani bazı memerri nas mahallerde, vapurlarda veya medhallerde levhalar vardır, (Yatmak memnudur), (Yere tükürmeyiniz), (Yankesicilerden sakınınız!) gibi halisane ihtarat... İşte, onlar gibi, kabil olsa da kadınların tuvalet odalarına ve ayna kenarlarına zarif çerçeveler derununde süslü yazılarla (Çoraplarınızı sıkı çekiniz), (Dikiş yerleri düz gelsin!), (Çarpıklıktan sakınınız!) gibi levhalar asılsa... Maamafih bu üç levha ile iş bitmez: (Sürmelerinizin top top olmamasına dikkat!), (Pudrayı iyi yayınız!), (Çarşafınızın kenarlarını pudralamaktan sakınınız!) gibi mütenevvi bir sürü levha ve ihtar daha ister! Ah o pudralı çarşaflar ve tuvaletler... Boyun ve göğüs yerlerinde ne fena duruyor ve nasıl, içimden, bana hemen yanaşmak, mendilimle silkelemek ve nefesimle üflemek arzusu veriyor! Haydi, kadınlara, alelhusus güzel kadınlara ait bu intizamsızlıkları lezzetle, memnuniyetle ifa edeyim... Ya bir erkek, yaşlı, sakil, mendebur bir erkek düşününüz ki açık kahve rengi, soluk, geniş çorapları tozlu ve yamalı fotinlerinin üzerine düşmüş, daha altından iç çamaşırının beyazımsı bollukları da fırlamış, iğrenç bir manzara... Bunu da elimle düzeltebilir miyim? Hayır, fakat - ne fena huy, Yarabbi! - Gözlerimi aynile kadın çorabında olduğu gibi, ondan da ayıramıyorum, onunla da, iki kat muazzeb ve muztarip oluyorum! Fena bağlanmış fırlak bir boyunbağı, dar yakalığın altından kaymış bol bir gömlek ucu, ibiği kalk-

mış bir fes, çarpık püskül, bütün bu ufak tefek intizamsızlıklar beni yolumda rahatsız etmek için kâfi gelir. Belki benim burnumun da bazı huylu zevatı taciz etmesine imkân vardır: Ben vapurda rasgeldiğim meçhul bir zatın gırtlak kemiğine bakarak her zaman fena halde muazzeb oluyorum da o niçin benim burnumdan muazzeb olmasın! Ah bu gırtlak kemikleri... Onların öyle oynakları, sahibi her kelime telâffuz ettikçe aşağı yukarı, mekik gibi işleyenleri vardır ki... Kendi kendime daima şu korkunç suali sorarım:

— Ya, derim, ben kadın olsaydım da görmeden bir erkekle evlenseydim, o erkeğin de bir gırtlak kemiği bulunsaydı, acaba ne yapardım?

Ayrılamazsam muhakkak çıldırırdım! Hem gözüm orada, o oynak kemikte, heykel gibi sakin, sakit, vakur bir çılgınlıkla...

Yukarıda «tanzim ve ıslah» merakımın bazı safhalarından bahsetmiştim bu defa da diğer safhalarını yazacağım: Meselâ vapurla Kadıköyünden İstanbula geliyorum, güvertedeyim, hava sıcak ve durgun, inbata göğsümü vererek biraz nefes alıp denize karşı başımı dinliyeceğim... Hayır, o mel'un huy beni burada rahat bırakmaz, gözlerim kendiliklerinden, arar, tarar, bulur, Haydarpaşa garının yanık damına veya yıkık fabrikasına dikilir, kalır. [*] Ah o dam... Sivri yerleri hazfedilerek ekleme kap lamalarile ne intizamsız, ne müz'ic bir hale girmiş, arasından fırlıyan duvarlarla bozuk saati o güzel Çamlıca manzarasını nasıl perişan, nasıl berbad etmiştir! Bu bozuk saat zaten her günümün azabıdır: Elimden gelse ve bıraksalar yanmış garın çatlak taşlarına basa, tutuna, bir maymun gibi fırlar, tırmanır, damı geçer, saatin kaidesine atlar, ve elimle o beş senedenberi otuz iki geçe üzerinde duran ölü akrebi koparır, atardım. Ancak bunu yaptıktan sonradır ki kan ter içinde, gömleğim yırtılmış, tırnaklarım

[*] *Bu sütunda şikâyet edilen bir çok arızalar sonradan ıslâh edilmiştir.*

kanlı, fakat bütün halecanına, yorgunluğuna rağmen yüreğim rahat, bir geniş nefes alabilirdim. Zaten o sahilde ikinci bir saat beliyesi daha vardır: Tıp Fakültesinin kuledeki saatleri... Hiç bir gün yoktur ki gözüm onlara ilişmesin ve zihnimden şu düşünce geçmesin:

— Canım, saat dediğin görülmek için konulur... Halbuki bunları ne denizde vapurdan, ne karada uzaktan, ne dibinde ayaktan görmek imkânı yok. Ha cep saatini evde, hani dam köşesinde eski pabuç ve sarmısak asılan yerler vardır, oraya asmışsın, ha bunları yüz elli metrelik kulelerin üstüne takmışsın!

Derken vapur Sarayburnuna yaklaşır, al bir azap daha: Batmış vapurun paslı, yosunlu, ıslak sırtı... Asabım öyle gerilir, adalelerime öyle bir kudret gelir ki hemen Sarayburnundan suya atılmak, koşmak ve bu bir türlü batmak, gömülüp kaybolmak bilmiyen muannid vapurun hantal kıçına bir tekme yerleştirerek ta Kızkulesi açığına kadar onu itip gözden yok etmek arzusuna kapılırım. Vallahi, dinamit kutusunu bana versinler, bu ankaza elimle sokmaz ve patladığı zaman infilâk sadasını bastıracak bir müthiş meserret nârası koparmazsam bana adam demesinler!

Köprüye yanaşmak üzere iken Galata kulesile Beyazıd kulesi, her ikisi birden canımı sıkarlar: Ya apartmanların ikişer katını hazf, yahud da, kuleye iki kat daha ilâve etmedikçe Galata kulesini çömelmiş şişko kocakarı vaziyetinden, beni de azaptan kurtarmak kabil olamaz! Beyazıdınkine gelince o sadece yıkanmağa muhtaç... Baştan aşağı simsiyah kesilmiş olan şarkı cenubî cephesinin tathir ve telvini ile mesele halledilebilir. Acaba niçin, neden, o tarafı, öyle barut yanığı gibi kararmıştır? Ramazan ve bayram toplarının dumanına göğüs verdiğinden mi, nedir ki... Bir mütehassısını bulup ta soramadığım cihetle üzüntüden hâlâ kurtulamadım; içimde derd olup kaldı.

Bunlardan başka Ayasofya minarelerini Sultanahmedinkilerle bir hizada gördüğüm zaman da üzülürüm:

Çerkes belli, Gürcü endamlı, o narin, nazenin Sultanahmed minareleri yanında Ayasofyanınkiler Buhara hacıları gibi bastıbacak ve tıknaz kalırlar. Antikacı camekânındaki çeşmi bülbül zemzem sürahileri arasına Göksu testisi koymuş gibi... Sonra iki derdim daha vardır: Düyunu umumiye binası Postahanenin beline temelini dayamış ve onu yamyassı yere yatırmış gibidir. O tarafa her bakışımda kendimi bir güreşte zannederim ve Posta binası bana bu iri cüsseli, merhametsiz pehlivanın altında nefes alamıyormuş gibi gelir, yüreğimi daraltır. Hani Bahrimuhitte, bazan, kendi kendine sudan sivri kayalar fırlarmış... İşte böyle, bir tanesi de karada fırlasa da, ne olur, Postahaneyi takımile, zedelemeden Düyunu umumiyenin altından kurtarıp biraz yükseltse, biraz nefeslendirse! Ben de bu suretle bir nefes daha alsam!..

Daha bazı büyük binalarda da canımı sıkan hayli münasebetsizlikler mevcuddur; meselâ Taksim kışlasının üzerindeki lâstik şırınga şeklindeki kubbeler... Galiba inkıbaza uğramış leylekler için yapılmış! Sonra Karaköy başındaki sabık Viner Bankın hiç bir işe yaramıyan bomboş tarasasile entari giymiş, sakallı, sevimsiz, esmer heykelleri... Gözüm o kara tarasada hasır koltuklar, mermer masalar, yeşilli kırmızılı şemsiyeler, hulâsa bir gazino manzarası arar ve bunu bulamadıkça muazzeb olur.

Hulâsa, böyle, çeşid çeşid daha ne münasebetsizlikler görür, üzülür, İstanbulda gezmekten ruhen ne kadar yorulur, ne derece bezerim! Fakat beni en çok hiddetlendiren ve en fazla muazzeb eden bir yakalıktır; evet, bir yakalık: Vapurda sık sık rasgeldiğim latalı bir genç hocanın dimdik, kaskatı, boyun bağsız, alanglez yakalığı... Şayet, bir gün vukuatı zabıta kısmında benim bir sarıklı zatın boynuna sarıldığımı okursanız, biliniz ki ne ondan bir tahkir görmüş, ne de onu boğmak istemişimdir: Sadece yakalığını çekip koparmak için gırtlağına sarılmışımdır!

Hem onu bir arızadan, hem kendimi bir azaptan kurtarmak için.

Nasıl Evlenirler?

I

Zevc namzedi sabahleyin erken uyanmıştır.

Filvaki geceyi bol içki, nihayet bulmaz bir çalgı ve çeşid çeşid kadınlarla gizli bir mahalde, eğlenceli ve yorgun geçirmişse de yaklaşan düğün meselesinden dolayı heyecanından sekizde gözlerini açmıştır. Şimdi kulağında muttasıl yağan yağmurların ahengi, tatlı bir neş'e içinde istikbaldeki evlilik hayatını düşünüyor, bu yeni devrenin zevklerini, istifadelerini zihninden geçiriyor.

O böyle, bu halde iken müstakbel zevce de karyolasında evliliğinin ona bahşedeceği saadetleri masumcasına tahayyülle meşguldür.

Müstakbel zevcin tasavvurları:

— Eh, artık bu kötü, içi dışı boyasız, köhne eve, Arap bacıya, ahretlik Emineye elveda! Bizimkinin yalısı da vallahi kanarye kafesi gibi... Şaka değil Büyükderenin en şık binası... İlle o camekânlı medhal enfes... Tam sinemalardaki sayfiyeler gibi... Otomobilden inerek o antreye doğru karım kolumda kürklü mantolarına sarılı, ben alânglez paltomla yürürken kendimi aşk dramı oynıyan bir aktör zannedeceğim... Samih ile Galib hasedlerinden çatlıyacaklar! Hem Perizad da masum mu masum... Hattâ biraz da bön... Hayattan henüz bir şey anlamamış, afal afal bazan bir bakışı var, sinirlerime dokunuyor. Hani, doğrusu pek de kanı kanıma kaynamıyor amma ne yaparsın, bu bir fırsattan istifade meselesi... Âşık rolünü falsosuz oynıyabilirsem kızcağız kanar, gider... Genç kız değil mi? Ona bir erkek, bir koca olsun da... Beş, on kelime

ile gönlünü avlamak mümkündür.

Müstakbel zevcenin tasavvurları:

— Nuri, Nuriciğim de şu dakikada beni düşünüyor mu? Ah yanımda nasıl gözleri gözlerimin içinde, muhabbetle dolu, heyecanlı bir halde duruyor. Belli ki candan bir sevgi ile yüreği taşkın... Kimbilir, akşamları şu lâmbanın altında, yanyana, ne uzun, ne tatlı, ne doyulmaz, ne bıkılmaz bir hayat geçireceğiz! Bu ev bizim bir saadet yuvamız olacak...

Müstakbel zevcin tasavvurları:

— ... Fakat üzerime fazla düşerse felâkettir. Meselâ akşamları «haydi, odamıza» diyor, abajürün altına beni sokuyor, elinde şiir kitabı, oku bire oku... Beş gün, on gün ne ise ne, yenilik, çekilir, fakat uzarsa müthiştir, tahammül edilmez. O zaman şu beğendiğim ve altın kafese benzettiğim yalı bana bir hapishane olacaktır. Eski eğlence yerlerini gizli gizli yâdederek «ah vatanım!» Diye feryad edeceğim. Filvaki Perizad'a çirkin denmez amma biraz yavanlığı var... İpekler içinde, parıl parıl, göze güzel elmasiye gibi görünüyor, lâkin çeşnisiz... Harareti, lezzeti kıt!

Müstakbel zevcenin tasavvurları:

— Onunla başbaşa geçireceğimiz bu hayat isterim ki Faizeninkine, Perranınkine benzemesin, evimize misafirler dolmasın, çaylar, süvarelerle içimize yabancılar sokulmasın... Büsbütün ayrı, eski evliler gibi birbirimize merbut yaşıyalım!

Müstakbel zevcin tasavvurları:

— İşin bir hoş ciheti varsa o dahi Perizad'ın kuzinleri, o çapkın Faize ile o nefis Perran... İlle Perran... Tabiî sık çaylar, verir, davetler yapar, bunları ve bunlar gibilerini çağırırız. O zaman hem gönlüme kasvet basmaz, hem de başbaşa geçecek olan saatler kısalmış, azab azalmış olur...

Hem, ne malûm, belki de Perran ile, şöyle, biraz sonra aramızda bir dostluk da başlayıverir... O zaman hayat tatlılaşır, misk ve anber olur!

Müstakbel zevcenin tasavvurları:

— Eminim ki Nuri sadık bir zevc olacaktır, sadık ve vefakâr... Perran ile Faize ne diller dökseler, ne hoppalıklar, ne hafif meşreplikler yapsalar o aldırmıyacaktır. Hem geçen gün bana «kuzinlerinize hürmet ederim, lâkin meşrebleri bize galiba uymıyacak, münasebetimizi pek genişletemeyiz, değil mi?» Diyordu... Ne ahlâklı bir genç!

Müstakbel zevcin tasavvurları:

— Zaten şimdiden zemini hazırladım, kıskançlığını tahrik etmemek için ona meşreblerimizin uymıyacağını söyledim. Zavallı kız kandı; gözlerinin içi güldü, göğsü memnuniyetinden kabardı... Lâkin bu bebeği ümidimden kolay oynatacağım. İlle, bir de şu arsayı bir okutturabilirsem Avrupa der, arabamızı çektik mi bir sene Parisin göbeğinde vur patlasın, çal oynasın, bir yaşarız ki...

Müstakbel zevcenin tasavvurları:

— Hem Nuri'nin ne kibar cihetleri var: Emlâk, irad meselesinden biraz açar gibi oldum mu kıpkırmızı kesiliyor: «Rica ederim, Perizad, bu maddiyatı bırakalım!» Diyerek hemen başka lâkırdılara geçiyor... Belli ki servetimin sağlam bir hâmisi, bir muhafızı olacak!

Ah, onu ne kadar seviyorum!

Müstakbel zevcin tasavvurları:

— Sade arsa mı?.. Ya koca Karameşe çiftliği... Filvaki canı canıma kaynaşmadan sevgisiz evleniyorum amma zahmete değer... Hiç olmazsa yaşadığım müddet kira evlerinden, sarraf senedlerinden, Arap bacının puf böreklerinden kurtulmuş olacağım!

II

Müstakbel zevce öğleye doğru, uykuya iyice kanmadan, yorgun ve isteksiz uyanmıştır. Zaten daha yatalı ancak beş saat olmuştu; yatağa girdiği vakit şafak söküyordu, Medihanın evinde erkek kadın, saz ve içki sabahlamışlardı. Medihanın evi? Ah, acaba onun buraya gidip geldiğini Şemseddin Bey, müstakbel zevc haber alsaydı ne derdi?.. Dudaklarında, müstakbel kocasının arzu ve emellerine şimdiden itaatsizlik gösterebilmekten doğan bir tebessüm, beklenilen izdivac hayatma dair tahayyüllere dalıyordu.

Müstakbel zevc de, ayni zemin üzerinde, yazıhanesinde işte her ikisinin de düşündüklerini aşağı yukarı şöyle tahmin ediyoruz.

Müstakbel zevcenin tasavvuratı:

— Midem berbad... Rakı, bira, şarab, şampanya hepsi birbirine karıştı, galiba abur cubur, hepsinden yemişim ve içmişim... Farkında mıyım? Billâhi saat üçten sonra ne yaptım, nerede idim, kimlerle ve neler konuştum, hiç hatırlamıyorum. Zaten Kenanın olduğu bir mecliste insan ayık kalamaz ki... Bir bir üstüne:

İç bade, güzel sev, var ise aklı şuurun

Diye diye herkesi sarhoş eder. Şemseddin Bey, bizim müstakbel zevc kabil olsa da şöyle anahtar deliğinden beni, elimde dolu kadehle, Medihanın göğsüne başımı koymuş ve ayaklarımı, iskarpinsiz, Kenanın dizlerine dayamış bir halde iken görüverseydi... Kimbilir o mânasız, ruhsuz, kestane kabuğu gözleri nasıl hayretle açılırdı. Bana geçen gün (Yeşilay) a kaydolunduğunu, alkolün müthiş bir aleyhtarı bulunduğunu söylüyordu. «Siz içmezsiniz, değil mi efendimiz?» Diyordu... Hiç içer miyim? Masumane yüzüne baktım da «bir yerde, dedim, bir düğünde, fazla ısrar etmişlerdi de bir yeşil içki verdilerdi...

Nane kokulu bir şey...» Zavallı adamcağız memnun oldu: «Ha, dedi, ona Alkol dö mant derler... Pek muzır değildir!» Budala, ona Alkol dö mant değil, Piperment derler, Alkol dö mant sancıya, diş ovmağa yarar. Ben içkileri renk renk bir bilirim ki... Ona bir gün bir sayıversem ve lezzetlerini de anlatıversem... Beyaz içkiler: Rakı, Votka, Kuvantro... Kırmızımsılar: Çeri, Küraso, Vermut... Sarıcalar: Gran marnie Krem dananas... Bulanık: Perno... Koyullar: Amer pikon, Rom... Daha sayayım mı?

Müstakbel zevcin tasavvuratı:

— Ahlâkın bu derece bozulduğu bir devirde ağzına içki namına bir kadeh alkol dö mant'dan başka bir şey koymamış bir zevceye nail olmak doğrusu beklenilmez bir saadet... Ne idi o geçen gün, Bedrinin evinde bir de bakayım ki haremi bir kadeh dolusu konyak yuvarlamasın mı? Böyle bir kadınla imkânı yok evlenemezdim... Benimki bu cihetlerden pek görgüsüz, pek tecrübesiz, pek saf!

Müstakbel zevcenin tasavvuratı:

— Dün gece bir şey unuttuk: Eter ve kokain... Bir de onu yapsa idik yüz misli keyif duyacaktık. Geçen hafta Mediha ile bu odada geçirdiğimiz saatleri hatırlıyorum da... Kenana keşki bir kutu Kloridrat dö morfin ısmarlasaydım, bugün telefone edeyim. Maamafih belki de almaz, zira iki aydır bize: «Morfin modası geçti hanımlar, bütün Paris bu sene esrar ve afyon içiyor... İster misiniz size bir akşam esrar nargilemle geleyim... Şöyle yere şilteleri serer, yastıkları dizer, bir de kenara kandil yakarız, o ne keyiftir?.» Diyip duruyor! Bilmem ki evlendikten sonra Şemseddinden içki, eter kokularını nasıl saklıyacağım? Vallahi şu iş de başıma bir derd açtı ki... Fakat, ne yapayım, yirmi günde bir çıkan yarım mazuliyet maaşile babam fazlasını yapamıyacak... Köşkünde bazı zevklerden mahrum olacağım amma hiç olmazsa bir teviye kışın kuru bak-

la ezmesi, yazın patlıcan kızartması yemekten kurtulacağım!

Müstakbel zevcin tasavvuratı:

— Hulâsa henüz inkişaf bulmamış bir bakir ruh... Ona arzu ettiğim şekli verebilirim. Evvelâ elinden o fransızca romanları almalı... Meselâ, baktım, (Madam Bovari) yi okuyor, hiç caiz değil... Ahlâkî eserler vardır, hem eğlenceli, hem faydalı, işte öylelerini seçip getiririm!

Müstakbel zevcenin tasavvuratı:

— Şu genç kız ismini üstümden bir atsam, öyle ferahlıyacağım, öyle serbestleşeceğim ki... Faize ile hâlâ, bir türlü, yolunu bulup da açık saçık bir kaç kitab getirtemedik... Fakat, evlendim mi, kolay; karışmak kimin hakkı, kimin haddi? Şemseddin hele biraz kafa tutsun, billâhi arkadaşlarına maskara ederim!

Müstakbel zevcin tasavvuratı:

— Maamafih sakin, halim ve güzel huylu görünüyor; evine düşkün bir kadın olacak gibi... Pek de sıkmamalı, ara sıra dadımla İstanbula inip alışveriş etmesine, sinemaya gitmesine müsaade etmeli!

Müstakbel zevcenin tasavvuratı:

— İki, üç ay sıkıntı çekeceğim... Mecburî Şemseddinle burun buruna kalacağım. Aptalı bir defa bendettim mi ötesi kolaydır, terzi, dişçi, hekim der, sokağa kendimi atarım... Bu da yetişmezse resim dersi almağa kalkarım. Ha, daha iyisi, mademki beyefendi içki aleyhtarı, ben de Yeşilay Kadınlar şubesini teşkil ederim. Bu her gün inmeğe vesile olur. Adam sen de, işi fazla izam etmemeliyim... Erkek değil mi, böyle yarı aptalını geç, en açık gözlerini bile görüyoruz, hepsi bir kapıya çıkıyor... Hoş, zaten Kenan belki bu ahlâklıyı da az zamanda bize ve kendisine çevirir... Gelecek sene bu saatte Şemseddin Beyle karşı karşıya Apsent içip eter koklamıyacağımızı kim temin edebilir? Belki de «iç bade, güzel sev, var ise aklı şuurun!» diye coşkunluğu o gösterecek!

Müstakbel zevcin tasavvuratı:

— Evet, Ferhundenin halinde bazı şüpheli temayüller hisseder gibi oluyorum, yani fıtraten biraz zevke müstaidce gibi... Lâkin benim ile bir sene beraber yaşasa kadınlık âleminin bir incisi olmıyacağını kimse iddia edemez!

Öyle tahmin ediyorum ki onun, o meleğin imdadına tam zamanında, büsbütün açılmadan yetişiyorum! Bana karşı beslediği muhabbet onu her tehlikeden sıyanet edecek!

İki Ruzname

[*Bir ev kızı ile evlenmiş bir gencin ruznamesinden*]

Sabah, saat dokuz — Oh! Ne rahat, ne tatlı, ne deliksiz bir uyku... Onda yattım, dokuzda uyandım... Ne eder? iki, dokuz daha, on bir... On bir saat uyumuşum,

— Kim var orada?

— Ben!

— Ha, sen misin Şazimend, uyandım da...

Âlâ, kahvem hazır, sıcak, köpüklü, tam kararında bir kahve... Şazimend, yani karım, tepsi elinde içeri girdi, benim uyanmamı gözlüyormuş; cezveyi de ateşe evvelceden sürmüş olacak:

— Aferin iki gözüm, mükemmel bir kahve pişirmişsin!

— Dün taze kavurdum da... Sütünü yatağında mı içersin, yoksa aşağı mı inersin? Soba çoktan yandı.

Arkama hırkamı aldım, oturma odasına indim. Her taraf tertemiz, sımsıcak... Eğer iş hizmetçiye kalsa idi bu intizamı, bu rahatı güç bulurdum.

— Oh, bu ne lezzetli süt...

— Bizim keçilerin sütü, elimle bakıyor, elimle sağıyorum... Lezzetli olmaz mı?

[*Bir küçük hanımefendile evlenmiş bir gencin ruznamesinden*]

Sabah, saat dokuz — Of! Başım bir ağrıyor ki... Dün gece Asımların ziyafetinde çok içmişim... Zaten, gündüz Şükran Hanımefendinin çayında havyarlı sandüviçlerden fazla yemiştim; Portosu da pek âdiydi. Beş saat uyku adama yeter mi? Üçte yattık... Şöyle bir köpüklü kahve olsa...

— Canım, yatakta ne dönüp duruyorsun? Bırak uyuyayım!

— Şey... Karıcığım, bir kahve istiyecektim de...

— Ben hizmetçiyi terziye gönderdim, akşamdan tenbih etmiştim!

Kahveyi pişirmek bana düştü... O ne? Oda buz gibi... Hay hınzır Katina hay, sobayı yakmadan defolmuş; ispirto lâmbası da yerinde yok... Rezalet efendim, rezalet!

Rop dö şambrıma büründüm, köşede titriyorum... İnsan sabahleyin ağız tadile evinde bir kahvesini içemedikten sonra!!

[*Bir ev kızile evlenmiş olan gencin ruznamesinden*]

Saat, on — Şazimend sordu:

— Nasıl, yumurtalar taze değil mi beyciğim?

— O, taze de sözmü? Sıcağı sıcağına...

— Şimdi folluktan aldım, bizim benekli tavuğun yumurtaları... Yakında kuluçkaya yatıracağım.

Şazimend kendi diktiği ve dantelesini kendi ördüğü geceliğinin içinde âdeta nefis... Alelhusus neş'esi yerinde... Ne iyi ettim de onunla evlendim!

— Ben artık giyineceğim!

— Peki, hangi elbiselerini giyeceksin? Dün hepsini birden ütülemiştim...

Gömleğimi başımdan karım geçirdi, ceketimi o tuttu, bastonumu kapıda elime o verdi.

— Öğle yemeğine geleceğim!

Dedim, kalb rahatlığile evden çıktım.

[*Küçük hanımefendile evlenmiş olan gencin ruznamesinden*]

Saat on — Feriha yataktan kalktı, ne kadar suratlı:

— Nen var cicim?

— Vücudüm kırık... Yeni elbiselerim daha gelmedi mi?

Yahu, ne olur, bir kere de bana kahvemi içip içmediğimi sorsa...

Ne gezer! Kendisi çekmeyi açtı, çikolatalı şekerlemelerden ağzına birer birer atıyor hem de söyleniyor:

— Bu Katina ile olmıyacak, çok tembel bir kız, gittiği yerden gelmek bilmiyor. Öğle yemeğine Müjgâna gidecektim, istedim ki yeni elbisemi giyeyim. Zaten hangi istediğim oluyor?

Eyvah, kavga faslı açılıyor, ne zaman az uyusa böyledir, sabahına münakaşa çıkarır; kahveden, kahvaltıdan vazgeçip sokağa fırlamalı...

— Feriha, acaba kız dün benim lâciverd takımı ütüliyebildi mi?

— Tamam, o kaldıydı... Öğleyin misafirler vardı, vakit buldu mu, ne olur, bugün de kahve rengi ceketinle git!

«Peki!» dedik, soğuk odada soğuk su ile traş oldum, ağzıma bir lokma koymağa muvaffak olamıyarak kendimi dışarıya dar attım!

— Öğleye gelirim!

Dedim amma, bilmem ki acaba o zamana kadar biraz bir şey hazırlarlar mı?

[*Bir ev kızile evlenmiş olan gencin ruznamesinden*]

Saat, on iki — Kapıyı Şazimend açtı ve paketi görünce yüreği hopladı, hissetti ki kendisine bir şey aldım:

— Ne güzel, diyordu, yarın işim yok, onu bir dikeyim de gör, bak, ne zarif olacak!

Yemek masası hazır... İspanak üzerine üç yumurta kırılmış, Şazimend «yumurta varken bir de et mi sarfedelim?..» Diyor. Arkasından bir Tatar böreği, hamurunu kendisi açmış, yoğurtunu kendisi yaymış...

— Kahveni nasıl istersin?

Dedi; «az şekerli olsun...» Dedim. Ah, muhakkak hayatta saadet, hakikî saadet bu: Sadelik ve kanaat!

Şazimendi canıma sokacağım geliyor... Öyle mes'udum!

Hülya İle Hakikat

Âşık, sabahleyin, yatağında uyanmış, sokakta, vapurda ve tünelde bir, iki defa tesadüf ederek can ve gönülden meftun olduğu maşukasını düşünür; kendi kendine şöyle konuşur:

— Ah! Ah! Ah! Acaba bu saatte uyanmış mıdır? Hayır, hiç zannetmem... Şimdi pancurları inik loş odasında, yatağının dantelâlarına gömülü, kim bilir melekler gibi nasıl uyur? Hoş melekler, yemezler, içmezler ve uyumazlar bu göktekilere göre... Yerdekiler uyurlar, hem de mışıl mışıl, ne tatlı uyurlar... Ah! Ah! Uyusun, öğleye kadar uyusun!

[Âşık bu tahayyülde iken maşukası çoktan uyanmıştır. Nasıl uyanmasın? Üç yaşındaki çocuğu daha şafak atmadan «Anne! İşim var!» İkazile biçare kadını tatlı uykusundan ayırmış, ondan sonra da zevcin her sabahki inatçı öksürüğü karyolayı zangır zangır sarsmağa başlamıştır. Hem öyle âşıkın farzettiği gibi maşukanın yatağı dantelâlı değildir. Alelâcaib şekilde gül resimli yazma bir yorgan, âdi sarı satinetten başlıklı ezik yastıklar ve üzerinde iki esmer baş yeri...]

— Ah! Ah! Kim bilir, bu rahat uykudan o kadın ne pembe pembe, ne sakin ve lâtif bir çehre ile uyanır... Büyük endam aynasının karşısında krepdöşin ajur geceliğile kendisini yarı çıplak ne gururla seyreder...

[Halbuki kadın gözlerinin uclarında top top olmuş sürmelerle ve pudrası yastıklara sürüne sürüne silindiğinden sap sarı, süzük simasile hiç de pembe pembe, sakin ve lâtif değildir. Alelhusus sırtında öyle krepdöşin, linon gecelik de yoktur: Metresi yirmi beşden pazen taklidi bir

entari... Fakat yumuşacık, hem de sıcak tutuyor: Zira geceleri küçücük çocuğuna süt vermek için sık sık kalkmağa mecburdur...]

— Ah! O ne saçlar... O ne saçlar yaradan Tanrıya kurban olayım... Ben bu kadar tatlı sarısını ömrümde görmedim!

[Maşukanın saçları bilâkis kestane rengindedir. Lâkin bol okzijenle boyar, boyar amma en fazla şakaklarınkine itina eder, yoksa iç taraflarına biraz dikkatli bakılsa yeni sürenlerin koyu rengi farkolunur.]

— Ah! Bütün halinden, zarafetinden belli ki ciddî, mükemmel bir terbiye görmüş; hassas, ince bir ruhu var... Acaba fransızca mı biliyor, yoksa ingilizce mi?.. Sörlerden mi çıkmış, Amerikan Kollejinden mi? Piyanosu da enfes olmalı!

[Mahalle mektebinden bile çıkmamıştır; şöyle, çocukluğunda, bir aralık eve mürebbiye diye bir Yahudi matmazel tutulmuş, ondan sekiz, on kelime frenkçe öğrenmiş mahalle imamından da türkçe okumuş... Piyano namına da bir kaç alaturka peşrev çalabildikten sonra hepsini evlenince terketmiştir. Zahirî bir şekilden ibarettir ve ruhu okadar hassas ve ince değildir ki daha bir akşam, gruba karşı bir hüzün bile duymamış, bir yolcu vapurunun düdüğü ona melâl bile vermemiştir. Cinaî romanlara düşkün, bayağı sinemalara meraklıdır. En sevdiği eser (Favusta)...]

— Ah! Böyle kadınlar sade dışlarına değil, iç çamaşırlarının en ehemmiyetsiz yerlerine bile ne kadar itina ederler... Şöyle gözümün önüne geliyor: Vücudü köpük gibi beyaz dantelli çamaşırların içinden bir çiçek gibi sıyrılırken ne nefis olur!

[Halbuki sık sık öksürük olduğu cihetle göğüsten ilikli, kalın fanilâ giyer... Düşük tire çorapları, yatkın gömleği ve boz fanilâsile çiçeğe benzemesine zerre kadar ihtimal yoktur.]

— Ah! Kim bilir tenine, cildine, temizliğine de nasıl

bakar, nasıl itina eder... Pürüzsüz bir cild, nermin bir ten, muattar bir vücud... Ah! Ah!!

[Âşık böyle söylerken maşuka annesine, ablasına veya kayınvalidesine şöyle söylemekte, derdleşmektedir:

— On gündür yıkanmağa imkân bulamadım, billâhi kendimden iğreniyorum, şu soba ne zaman tamir olacak? Hekim de - halden anlamaz - o vücudümdeki sivilceler için üç günde bir kükürd banyosu tavsiye ediyordu!..]

Süslü Koca

— Bir evli hanımın hatıra defterinden —

Bu sabah gözlerimi açar açmaz Fazılı karşımda yüzü gözü sarılı, korkunç bir halde bulunca:

— A! Diye bir defa haykırmışım. O acı bir tebessümle sakinane izah etti:

— Merak edecek birşey yok, dedi, şu çenemin altındaki fazla sarkıklık için tavsiye ettilerdi de aldım, lâstik bağ... Bakalım faydasını görecek miyim?

Aman Allahım, iki senedir kocamın en büyük derdi budur: Çenesinin altında hasıl olan sarkık parça... Ne malî buhran, ne İzmir işgali, ne Sakarya zaferi, ne İttihatçılık, ne İtilâfçılık, hiç bir mesele onu çenesinin bu fazla şişkinliği kadar işgal etmemiştir. Aklı, fikri hep bunda... Hattâ oğlunu, oğlumuzu daha geçen sene İsviçreye tedaviye gönderirken vapur merdiveninde son sözü:

— Kuzum Cevdet, şu benim çenemin altı için orada çare varsa sor, anla da hemen bana yaz!

Demek oldu. Fakat kocamın hakkı da yok değil: O ne çirkin şey... Hem yüzüne bir aptallık da veriyor, Fazılı, kansızlıktan ibiğinin ateşi sönmüş bir melez baba hindiye benzetiyor. Zaten ona izdivacımızdanberi söylerim: «Canım, derim, biraz kımılda, gül, başını sağa sola çevir, hareket et!» Hayır, kalıp gibi durur, bana der ki:

— Bir çehre için gülmek kadar muzır ne vardır?

— Niçin?

Zira çok gülenlerin çehresi çarçabuk buruşuklarla dolar... Alelhusus benim gibi kırkma yaklaşanların...

Kırkına yaklaşmak mı? Benden karısından bile yaşı-

nı saklamağa çabalıyan bu adamdan soğumamak mümkün mü?

Fazıl giyindi. Bu ameliyat tam bir saat sürdü.

Kendi saçının kendisi meftunudur. Masasının üzerinde dört beş çeşid losyon var: Rom kimisi Melisalı, kimisi de yumurta aklı... Her sabah yarım saat kafasını yıkar, şampuvanlar, tarar, bozar, yeniden fırçalar, nihayet tutup, daha gömleğini giymeden bu ıslak, kokulu, gıcır gıcır başa, eter şişesine uçmasın diye mantar kapıyormuş gibi, bin itina ile fesini geçirir. Haricde kalan kısımları tekrar taraklar, çift aynada arka tarafını da muayene eder, ancak o zaman giyinmeğe başlar. Bu sabah dayanamadım, yatağımdan bu saç ameliyatını sabırla seyrettikten sonra:

— Fazıl, dedim, artık bu tarzda giyinmekten vazgeç... On beş, yirmi sene evvel belki bu usul makbuldü, fakat şîmdi öyle değil... Katı yakalıklı, dik vücutlü, traşı pudralı, podüsüed ayakkablı, süsüne düşkün, saçı kokulu erkeklerin modası çoktan geçti. Seni hanımlar bir zamanlar şu halinle, bembeyaz çehren, pamuk gibi ellerin, küçücük ayakların, kaskatı şeklinle, tebessümsüz, vekarlı, pek güzel, pek mükemmel bulurlarmış... Lâkin bugün erkeklerin keçi gibi haşarısı, çevik, oynak, neş'eli ve kiraz kuşu kadar gevezesi makbul... Buruşuk ayıp değil, bilâkis pudra ayıp... Öyle seninki gibi kıvrımı yerinde, iğnesi göbeğinde, gergin, haşır haşır boyunbağı bağlamak, kolalı gömlek giymek gülünç sayılıyor. Hezaren baston gibi iğilip bükülecek, kıvrılıp zıplıyacak, raksedecek, kürek çekecek, otomobil kullanacak, koşa koşa yürüyeceksin, anladın mı? Böyle duru beyaz, kelli felli, hatır hutur beylere kadınlar artık dudak büküyor!

Fazıl bıyık bağının altından, buruşuklara meydan vermesin diye, hafifce gülümsedi. Yerimden sıçradım:

— Anladım, dedim, demek istiyorsun ki bu halimle peşimden koşanlar var. Fakat, yavrum, o da senin asrın-

dan bakıye, o da senin kadının! Son moda mantosunun içinde hâlâ Küçüksu çayırına seyre çıkmış yaşmaklı Sultan Aziz devri hanımları gibi salına salına yürüyor, hâlâ göz süzmekle, elini saçına götürmekle, işaretle muaşıka edilir sanıyor. Sen önde, o arkada renkli yaz şemsiyelerinizi açmış köprüden bir geçerken görsem... Zannederim ki halk da benimle beraber seyrinize koşar!

Fazıl sözlerime mukabil aynaya baktı. Beyaz yüzünü, tombul ellerini, kalçalı bedenini, tahrirli mavi gözlerini beğendi. Boynundan cımbızla bir, iki tüy kopardı; makasla bıyığının bir tel akını kesti, beğenileceğine emin, dimdik, kaskatı, şemsiye ma pardesü, çıkıp gitti.

Pencereden baktım: O, elinde gümüş baston, böyle ağır ağır, görüne gösterile ruhsuz ve mânasız giderken arkasından bir başkasını gördüm: Gabardin pardesüsünü şöyle koluna dolamış, kamış bastonunu arasına sıkıştırmış, saçı dipden kesili, yakalığı kolasız, boyunbağı ihmalkâr, vücudünün her kısmı müteharrik, hulâsa canlı ve mânalı, sağlam adımlarla tramvaya koştu, atladı, bindi ve gitti.

Benimki hâlâ yarı yolu geçemiyor, apukurya zamanı, altından tekerlekle çekilen mukavva atlar ve ayılar gibi ruhsuz ve hantal hâlâ cadde ortasında boy gösteriyordu!

Şair Koca

— Bir evli hanımın hatıra defterinden —

Yusuf, meşhur olan ismile (Yusuf Semih), şair Yusuf Semih, yani kocam artık büsbütün çekilmez, biraz da yaşanmaz, yaşadıkça hayattan zevk alınmaz bir hale geldi. İlle ilhamı tükenip de saçmalamağa başlıyalıberi deliye döndü; hoş zaten öyle, ilham denilen şey de onda pek feyizli, kuvvetli değildi ya... Ah, şiir! Benim kanıma sen girdin! Ne bileyim, on sekiz yaşının sersemliğile Tevfik Fikrete, Cenap Şahabeddine, hattâ Hüseyin Sirete, hattâ Hüseyin Suada, hulâsa şair ismi altında tanıdığımız bütün bu manzumecilere meftun idim; zannederdim ki hayatta şiir, biraz da su ve hava gibidir, yaşamak için lâzımdır; mes'ud olmak için ise şiir nazarımda yegâne büyü, sihir, vasıta, kuvvet idi. İşte bu hastalık, bu buhran esnasında karşıma dört buçuk manzumesile Yusuf Semih çıktı. Diğer şairler hep evli oldukları için bunu, bu bekârını intihaba mecbur idim, evlendim.

İzdivacımın birinci ayında kendime nasıl yazık ettiğimi anladım; şiirle intihar etmiştim; şair olmıyan her koca, bir mümeyyiz, bir zabit, bir dişçi, hattâ bir işsiz, bir kumarbaz, bir sefih bile gözümde büyük, yüksek, insan görünmeğe başladı. Benimki ne alelâcaib bir mahlûktu... Evvelâ bir fotograf merakına düştü: Kendisini çehre itibarile Avrupa şairlerine benzetmeğe uğraşıyor ve o şekillerde beş, on, on beş türlü resimler çektiriyordu. Kâh Rostanda özendi, uzun bir redingot giydi, yüksek bir yaka taktı, siyah bir fular doladı, kollarını kavuşturup yirmiden fazla fotograf aldırdı. Sonra bundan vazgeçti, bıyık-

larını traş etti, saçlarını kestirdi, çehresini armudî yaptı, pötikareli elbiseler ısmarladı, Bataille olmağa çabaladı. Yapamayınca sakal koyuverdi, saçlarını kıvırdı, kendisini Polenezya vahşisine benzetti ve:

— Nasıl, tıpkı Richepin, değil mi?

Diye karşıma geçti. O zaman nasihat ettim:

— Yavrum, dedim, sen benzesen benzesen hani Piyerlotinin kendisini Aksaray beyine benzeterek çıkarttığı fesli, bıyıklı, uzun boyunbağlı, yeleksiz bir fotografı vardır, en ziyade ona benzeyebilirsin!

Kızdı, frenkleri taklidden vazgeçti... Bir gün odasına girdiğim zaman köşedeki şark usulü sedirde onu nasıl, ne kıyafette görsem beğenirsiniz? Aklınıza gelmez ki... Ayaklarında sarı çedik papuç ve kırmızı şalvar, başında kavuk ve sırtında işlemeli mintan, bağdaş kurmuş, divite batırarak kamış kalemle cızır cızır şiir yazıyor!!

— Hece vezninden tekrar feragat ettim, dedi, aruza avdet ediyorum, Nedimane gazellere başladım, Nedimane de bir elbise yaptırdım!

O gün fotoğrafçı eve geldi, şair Yusuf Semihin Nedim kıyafetinde yirmi, otuz resmini aldı. İstanbulda hiç bir mecmua intişar etmemiştir ki, onda Yusufun bir resmi ve bir şiiri bulunmasın... Çoluk çocuğun sermayesiz, hesapsız ancak üç dört nüsha neşredebildikleri döküntü mecmualarda bile onun muhakkak yeni çeşit bir resmi vardır. Geçen ay eve bir çocuk dadandı, gûya İstanbulun en istidatlı, en güzide ressamı imiş, şöyle şahsiyeti, böyle hususiyeti varmış, günlerce Yusufu karşısına aldı, gûya yağlı boya resmini yaptı. Aman allahım, o ne baygın suratlı bir resimdi! Yusuf Semih bu levhanın üzerinde sanki tatlıdan yapılmış bir bebekti, sobanın sıcağile sulanmış, çehresinin her hattı aşağıya doğru kayıyor, eriyordu. İşte bu resim o sene sergide teşhir olunacaktı; ben bu sefer rengârenk rezil olacaktım.

Geçen gün gamlı gördüm, «Nen var?» diye sordum.

— Şuna, buna benzemiye çalışmakla hayatımı heder

ettim, hakkın var imiş, dedi, niçin ben de kendime göre hususî bir çehre ve kıyafete malik olamadım; meselâ Celâl Sahir gibi... Bu adam yoktan bir tip vücude getirdi!

Hissettim ki, kocam bunu söylerken (Beyaz gölgeler) şairini bir kaşık suda boğacak kadar kinli idi.

— Yok, canım, dedim, onunki de kendinin değildir, merak etme, o da (Mai ve Siyah) daki Ahmet Cemili taklit etti!

— Sahi karıcığım, dedi, güzel buldun!

Sevincinden boynuma sarıldı. Öyle memnun olmuştu ki... Zaten Yusuf Semihin ne muhabbetine, ne de husumetine güvenilemez. Üç, dört saat beni canının içine sokacak gibidir, sonra birden değişir, yüzüme bir düşman gibi bakmıya başlar, konuşmaz olur, yanımdan bucak bucak kaçar ve gider, kadınlar aleyhinde uzun, sert, terbiyesiz manzumeler yazar. Fakat buhranı geçer geçmez ayaklarıma kapanır, ağlar, sızlar. Böyle bir zamanında, Fuzulînin yanık gazellerini inliye inliye okuyarak başını dizlerime dayadığı bir gün elimi keskin bir kiyotin bıçağı gibi şu özenti şairin boynuna indirmeyi ne kadar istiyorum! Meselâ şimdi bahar değil mi? «Haydi Yusuf, seninle biraz kırlarda dolaşalım!» desem:

— Bahar ne bayağı bir mevsimdir, rica ederim, âdileşmiyelim, bahar; kırlar, kuzular ve inekler içindir!

Gibi bir saçma cevap verir ve tutar yağmurlu, puslu, berbat bir akşam üzeri bana yayan Şişli tepelerine çıkmayı teklif eder. Bir ziyafette miyiz, surat asar, «İnsanlar cemiyet halinde iken ne çekilmez!» der. Yalnız mıyız, «Ah, der, bu ne ölü belde, bana insanlarla değil, hayaletlerle meskûn gibi geliyor!» gülenlere kızar, «Adamlar gülünce hayvanlaşırlar!» der. Ağlıyanlara da aleyhtardır: «Gözyaşları ancak delikdeşik ve çürük yüreklerden sızar!» diyerek istikrah eder. İstikrah eder, ulviyet taslar da sonra aşçı ile hizmetçinin peşinde köşe bucak, saklambaç oynar.

Ah, bu ne çekilmez bir mahlûktur! Nazarında mühim

iki mesele ve iki meşgale mevcuttur: Kendi çehresi, yani fotoğrafı, bir de başka şairin eseri... Bunun haricinde dili tutuk, gözleri fersiz, vücudü düşük, hulâsa harareti, hayatı noksandır!

Ya arkadaşları... O fosur fosur cıgara içen, o kötü kötü öksüren, o ayakkabıları pençeli, boyunbağları lekeli, elbiseleri ütüsüz ve saçları kepekli yamru yumru, çirkin, mağrur adamlar, bu şair taslakları... Yarım saat sohbetlerini dinlemeğe bundan başka hiç bir kadın tahammül edemez:

İnsan kara dağ olsa getirmez buna takat

Hattâ kara dağ değil, Kaf dağı olsa bile... Bir koca ki şiir nedir ömründe okumamış, şair nedir tanımamış, iş te bir böylesi gözümde tütüyor ve bir memleket ki şiiri yasak etmiş ve şairleri tımarhaneye sokmuş, böyle bir yere içim atılıyor!

Sporcu Koca

— Bir evli hanımın hatıra defterinden —

İki sene evvel gene böyle bir bahardı, gene böyle bir pazar güniydi ah, ne olurdu Yarabbi, o gün yolumu şaşırsam, Kuşdiline doğru ineceğime Modaya çıksaydım! Fakat kısmet, alnımın yazısı bu imiş... Perihanla beraber Sanihaya, İhlamura gidecektik... Köprünün başında çapkın kız fikrimi çaldı:

— Aman Bihter, dedi, şuraya bak, şu gençlere!

Baktım: Galiba o gün büyük, mühim bir maç, bir futbol maçı vardı, dinç, gürbüz, omuzlu beş, altı genç gülüşe söyleşe kulübe giriyorlardı. İçerisi tıkabasa dolu idi ve her sokaktan çeşid çeşid, biçim biçim yüzlerce erkek, hem hepsi de genç, bahçeye doğru sarkıp geliyorlardı. Saniha ile oturup gelin kaynana kavgaları dinliyeceğimize buraya girer, maçı seyrederdik. Girdik. İşte Rakımı o gün, ilk defa olarak orada ve başı, kolları, ayakları çıplak bir halde tanıdım. Sonra derede kürek çekerken, kulübde tenis oynarken sık sık gördüm. O beni beğendi, ben onu beğendim. Evlendik.

... Fakat, ben, izdivacımın ilk günlerinde yabancı bir adamın genç bir kıza verebileceği tatlı ürkekliği, yabancı bir vücudün acı zevkini bir türlü duyamadım. Rakımı meydanlarda apaçık görmeğe o kadar alışmış, çıplak vücudünün bütün hatlarını zihnime o derece nakşetmiştim ki bana izdivac yeni bir şey öğretmedi. Alelhusus onu kendi kudreti, kuvveti ve bedeni ile öyle meşgul buluyor, yorulmaktan çekindiğini o derece açık görüyordum ki ben de uzak duruyor ve kayıdsız kalmağa çabalıyordum.

Ne iyi bir gençti, ne temiz kalbli idi, lâkin ne kadar çocuğumsu, masum ve saftı!.. Dünyadan haberi yoktu; ne şiir, ne politika, ne moda... Spor haricinde hiç bir mesele onu heyecana getirmiyordu. Sabahleyin erkenden kalkar, eksersiz ve duşunu yapar, dört yumurtası ile altı dilim tereyağlı ekmeğini yutar ve öğleye kadar ya motosikletini tamir eder, ya sandalını boyar, ya Çamlıca tepesine doğru bir gezintiye çıkardı. Ayna karşısında bir omuzlarını ve bacaklarını seyredişi vardı, beni çıldırtırdı. İlle tartılışı... Allahın günü basküle çıkar ve defterine sıkletini kaydederdi. Göğsünün genişliğini ölçmesi de caba!

Evet, Rakım mükemmel bir sportmendi, dinç, çevik, güzeldi... Fakat hususî hayatımızda öyle acemi, öyle mahcub, öyle durgundu ki... Zaten bir odada baş başa bir türlü kalamıyor, bir türlü yarım saat bir minderde, bir yerde durup dinlenemiyordu. Dama çıkıp balkona atlamalar, ağaca tırmanıp duvara zıplamalar, böyle bir sürü sıçramalar, daha neler, ne çocukluklar! Zaten arkadaşları da hep böyle adamlardı...

Maçların tarifini dinliye dinliye artık ezberlemiştim. Ne hiçten şeylere kahkahalarla gülüyorlar, ne ehemmiyetsiz hâdiselere hiddetleniyorlardı... Lâkin karşımda hepsi de süt dökmüş kedi gibi uslu puslu duruyorlar, esniyorlar, sıkılıyorlardı. Fakat bahçeye, çayıra, açık havaya bir fırladılar mı, aman Allahım, keçi yavruları gibi birbirlerinin tepesinden atlıyarak, sırtlarından sıçrıyarak nasıl neş'eleniyorlar, nasıl coşuyorlardı!

Rakım ruhumu doldurmadıktan başka o dinç vücudüne rağmen bedenî bir zevk de temin etmiyordu. Benden sıkılıyordu, onun aklı, fikri her zaman maç meydanında kalıyordu. Kadını anlamıyordu. Çaya gitsek salonların havasızlığından şikâyet ediyor, kışın soba yanan odalara girmiyor, gece pencereleri açmak için ayrı bir yerde, benden uzakta yatıyordu.

Senesine kalmamıştı ki bu çıplak bacaklı, açık omuzlu, traş başlı adamdan ve bütün ona benziyenlerden nef-

ret etmiştim. Evvelce gülünç bulduğum tipler, o gümüşü pardesülü, uzun saçlı, dik yakalı, koca boyunbağlı memur, şair tipleri hoşuma gitmeğe başlamıştı. Ah, ne olurdu Allahım, keşki o bahar pazarı Yoğurtçu çayırına inceğime Moda çayırına çıksam ve orada çıplak bacaklı bir sportmene gönül bağlıyacağıma bir uzun saçlı Celâl Sahire, bir Faik Âliye veya bir Halid Fahriye, bir Faruk Nafize âşık olsaydım... Beraber mantolara, paltolara, sarılsak, üşüsek, titreşsek ve bir sobalı odada beraber öksüre öksüre şiir okusak ve saatlerce kımıldanmadan, zıplamadan upuslu, durgun hayale dalmış bir sakin ömür geçirseydik... Ah keşke!

Bir Mücadele Cemiyeti

Yerden yapma, kara, kuru kırklık bir adamdı; sırtında kırçıl bir palto vardı.

— «Hâkipayiniz beni tanımazsınız, diye yanıma yaklaştı, ve konuşmağa başladı, bendeniz sizin kadim meftunlarınızdanım, vaktile İttihad ve Terakki ile olan mücadelenizin, şimdi de.. kadınlarla olan mücadelenizin can ve yürekten takdirkârıyım!»

Dedi. Kadınlarla mücadele ha? Birden anlıyamadım, muhatabımın zencefilli akide şekeri gibi yakıcı bir kızıllıkla parlıyan acaib, değişmiş gözlerine baktım.

— «Evet efendimiz, evet beyefendimiz, diye izah etti, kadınlarla, kadın kıyafetlerile, kadın elbiseleri ve kadın mantolarile başladığınız mücadeleden bahsediyorum, Allah iki cihanda sizi aziz etsin... Fakat, bey biraderimiz, emin olunuz ki yazmakla, çizmekle bu felâketin, bu musibetin bu âfetin önüne geçemezsiniz. Buna başka bir çare, başka bir tedbir, şiddetli, keskin, amansız, bir başka silâh bulmalıdır. Nezaketle, nasihatle, ilâçla, merhemle kabil değil bu illet şifa bulmaz, bu yara kapanmaz, bu çıban delinmez.. Buna yeni usul bir tedavi, bir aşı, bir serom bulmalıdır.

İşte bunu ben buldum!»

Kırçıl paltolu meçhul şahıs, memnuniyetinden ağzı kulaklarına vararak ilâve etti:

— «Evet, ben buldum ve yarından itibaren tatbikine başlıyacağım... Fakat gayet mahremdir ha... Kimseye ifşa etmiyeceğinize emin olarak isterseniz, moda ve tuvalet âfetine karşı keşfettiğim şu seromun size terkib tatbikinden bahsedeyim... Mademki ayni mücadelenin kahra-

manlarıyız, birbirimize sır verebiliriz.»

Muhatabım galiba müsrif bir zevcenin takım takım tuvaletlerle iflâsa sevkettiği bir zevcdi, karısının elbisesine ve süsüne vere vere sermayesini kediye yükletmiş ve nihayet, işte böyle aklını oynatmıştı. Muhakkak bu bir deli idi. Fakat ne çıkar, deli dolu varsın biraz da o söylesin, biraz da onu dinliyeyim!... Yanyana Babıâli yokuşundan iniyorduk; o, birine işittirmekten korkarak, yavaş sesle şöyle anlatıyordu.

— «Pahalı elbise, çarşaf, manto ve kürk âfetine karşı keşfettiğim ilâç, dediğim gibi tesirli bir seromdur ve Çiçek, Tifo, Kolera, Menenjit ve saire seromları gibi, küçük bir şırınga vasıtasile zerk olunur. Birincisi tesir etmezse ikinci veya üçüncüsü behemehal bir kadını bu illetten tahlis eder. Şayed şırınga bulunmazsa hani lâvanta sıkmak için müstamel cep fıskıyeleri vardır, bunlar bile ihtiyaca kâfi gelir... Seromun terkibine gelince evvelâ permanganat kullanmağı düşündüm, malûm a, koyu erguvanî, morumsu bir rengi vardır. Sonra bunu müessir bulmadım, yerine tuzruhu istimalini tasvib ettim. Tuzruhundan kurtuluş yoktur, hem yakar, hem boyar... Buna hiç bir kumaşın; kürkün, hattâ elmas, inci, altın ve sairenin mukavemet etmesi mümkün olamaz!

Gelelim tatbiki tarzına:

(Kadın manto ve elbiseleri ile gizli mücadele cemiyeti) ne mensup âza küçük bir şırınga veya cep fıskiyesine sabahleyin kâfi mikdarda tuzruhu doldurup sokağa çıkarlar ve kadın dolu olan mahallere, vapurlara, tünel ve tramvaylara, sinema ve tiyatrolara giderler. Derken bir kadın uzaktan söker, arkasında yüz liralık bir manto veya beş yüz liralık bir kürk, cakası yerinde, gururundan sokaklara sığmıyor, vay efendim vay, o ne yürüyüş, o ne süzülüş... Usulcacık yanına yaklaşırsınız, şırınga hazırdır, tam yanaştınız mı, kimseye belli etmeden hemen «vız» sıkar ve yürüyüp gidersiniz.

Aşı tatbik edilmiştir.

Biraz sonra veya akşamleyin evde hanımefendi bir ah koparır, düşer yayılır. Ziyanı yok, her seromun bu kadarcık nöbeti olur. Kumaşın veya kürkün ta sırtından beline doğru bir yanık ve bir leke... Öyle bir leke ve yanık ki ne tamiri, ne de telvini kabil... Dokundun mu çözülüyor ve baktın mı bembeyaz sırıtıyor.

Düşününüz, muhterem beyim, (kadın manto ve elbiseleri ile mücadele cemiyeti) nin elli âzası olsa ve bunlar elli gün İstanbulu dönüp dolaşsalar ve her gün ellişer kadına şu seromu tatbik etseler acaba elli gün sonra sırtına elli liralık manto giyip çıkacak elli yiğit kadın kalır mı dersiniz?!

Ne gezer!

Elli günde bu âfetin önü ahnmış olur! İşte, beyefendimiz, benim bulduğum serom böyle bir serom... Benim sayemde, yarından itibaren elli gün sonra, sokaklarda şatafatlı, mağrur kadınlarla, kürklü mantolara, ince ipek çoraplara, pahalı ve gülünç kıyafetlere rasgelinmiyecek... Kadınlar hep birbirine benziyecek: Siyah, ucuz, sade, uzun ve kapalı birer libas!

Bu iktisadî inkılâba ne buyurulur?

Âlâ, enfes değil mi?

Yarın mücadeleye başlıyoruz, elli günü sayınız.»

Muhatabım cebinden çıkardığı ufacık bir şırıngayı bana gizlice gösterdikten sonra Eminönünün kalabalığı arasına da karıştı gitti. Acaba dediklerini hakikaten yapacaktı mı?

Bilmem.

Fakat ihtiyaten, evdekilere üç, beş gün sokağa çıkmamalarını tenbih ettim. Olabilir ki delinin eline en evvel bizimkilerden birinin mantosu tesadüf ederdi!

Doğru ve Yalan

Aile oyunu bir perde

[Bir gece, zevc yorgun, erken yatıp uyumak arzusunda; zevce ise «vapurla İstanbula inelim, tiyatroya gidelim ve gece dönelim!» Diyor. Vapura ancak üç çeyrek var...]

Zevce — Haydi, kalksana... Ben hazır gibiyim, bir mantomu giyeceğim?

Zevc — Peki, peki! Fakat biraz başım ağrıyor da, ne olur, yarın akşam inelim!

Zevce — Hayır, Şazimende söz verdim, onlar da bu vapura gelecekler...

Zevc — İçimde bir hüzün var, Neş'esizim, bugün bir münasebetsizlik oldu, öyle üzüldüm ki...

Zevce — Yolda anlatırsın... Hem açılırsın da... Bak hava ne güzel, deniz kimbilir ne hoştur!

Zevc — Ah, Leman, ben sana karşı bir kabahat ettim, azap içindeyim, itiraf etmeden gönlüm rahat etmiyecek!

Zevce — [Merakla] Ne gibi?

Zevc — Bugün, eve dönerken, vapurda...

Zevce — Ey?

Zevc — Billâhi bizler, erkekler sizlerden, kadınlardan bin kere daha suçlu, daha hain, nasıl diyeyim, daha azgınız... Vapurda orta salonda oturuyordum, gözüm ilişiverdi, bir kadın, uzun boylu, dolgunca genç bir kadın...

Zevce — Hıristiyan mı?

— Zevc — Hayır, hayır, müslüman! Tam benim tipim, yarı Tatar siması, gözleri biraz çekik, ayni zamanda yumuk da... Kaşlar ince, incecik; gözlerin hemen hemen ortasından başlayıp şakaklara doğru fazla uzanıyor, en

sevdiğim kaşlar, bilirsin ya, böyle kaşlardır!

Zevce — Peki, sonra?

Zevc — Bilmem kadınlarda da olur mu? Bizde olur; bazan, birden, yüreğimiz burkuluverir; artık aile, evlâd, zevce hisleri, elektrik cereyanı kesilmiş teller gibi damarlarımızda soğuyuverir, temiz hisleri nakle yarıyan damarlarımız hiç bir işe yaramaz, hiç bir şey ifade etmez, derhal gayrinakil, ölü bir hale girer; nazarımızda bütün bütün dünya silinir, bir «o» kalır, o, o kadın!

Zevce — Neler diyorsun? Neler diyeceksin? Çıldırdın mı?

Zevc — Belki... Belki değil, muhakkak, evet çıldırdım... Kadın kalın ve kırmızı dudaklarında garip, mânalı, hırslı bir tebessümle geçti. Geçti amma aklım hep onda kaldı. İskeleye yanaşıncıya kadar ilk aşkına tutulmuş bir çocuk gibi, ben, bu kırk yaşındaki adam, çarpıntıdan ölüyordum... Bırak, sözlerimi kesme, hepsini sana, sonuna kadar anlatacağım. Vapur yanaşır yanaşmaz fırladım, çıkmasını bekledim. Baktım, geliyordu, yaklaştı, yanaştı, geçti; arkasından yürüdüm. Bilet toplanan yerde yanyana tesadüf ettik; kulağının mini mini ucunu ve bunu çerçeveleyen bir büklüm sarı saçını görüyordum. Omuzum bir aralık koluna dokundu, sanki yüreğim içimde yerinden koptu, sarsıldım; ya rayihası?.. Senin eski kokun.

Zevce — İris mi?

— Zevc — Evet, iris, hem ayni fabrikanın... Şimdi meydanlıkta, önümde onu daha iyi görüyordum, üzerinde ne manto, ne kap vardı, iyi terzi elinden çıkmış ciddî, simsiyah bir elbise, siyah podüsüet ufacık, tek düğmeli, atkısız, kapalı iskarpinler ve elinde siyah bir şemsiye... Evet, bir şemsiye... Meğerse şemsiye hanımlara ne kadar yaraşıyormuş, çoktandır, bu güzel âdet kalkmıştı... Ne oynak, ne de ağır olmıyan bir yürüyüşle, etrafına kayıdsız, yürüyordu; herkes ona bakıyor, beğeniyor, takdir ediyordu. İçimden «keşki bizim tarafa doğru gitse!» Diyordum; aksi gibi aşağı caddeye saptı.

Zevce — Sen, sen de mi saptın?

Zevc — Evet, bu deliliği de yaptım... Affet!

Zevce — Söyle, devam et! Alçak!

Zevc — Hakkın var, ne desen haklısın! Ben de saptım, artık yol tenhalaşmıştı, rüzgâr da esiyor, siyah elbise ne güzel dalgalanıyor, ne hoş çırpınıyordu... «Eyvah, diyordum, hayatımda en korktuğum felâket bu idi, bu tipte bir kadına rasgelmekti, artık bittim!» Sen arasıra gözümün önüne geliyordun, ağlıyacak kadar müteessir oluyordum, fakat gene yürüyor, bu siyah eteği takip ediyordum. Birdn...

Zevce — Söyle!!

Zevc — ... Birden kadın döndü, ben sapsarı kesildim, düşecektim; bakamıyordum; hattâ bir aralık kaçmağı, tersyüzüne, koşa koşa oradan uzaklaşmağı düşündüm. Fakat o dudaklarında tebessüm, bana bakıyor, bir şey söylemek ister gibi duruyordu...

Zevce — Söyledi mi? Konuştunuz mu?

Zevc — Evet!

Zevce — Ne dedi?

[Odadaki saat, dokuz buçuğu çalar]

Zevc — «Vapuru kaçırdınız, artık İstanbula inemezsiniz, karı koca evinizde tatlı tatlı, rahat rahat oturunuz!» Dedi.

Zevce — Hain, demek bana vapuru kaçırtmak için bu yalanları uydurdun?

Zevc — Şüphe mi var? [İçinden] Lâkin ne nefis, ne mükemmel kadındı o!!

Mizahta Ehliyet

Görüyorum ki matbuat münakaşaları gittikçe bir şakalaşma halini alıyor; muharirler şimdi münakaşa meydanına atılırken mizahı en keskin, en şaşmaz, en işleyici bir silâh olarak seçiyorlar, her cümlede bunu kullanmak istiyorlar. Kavuklu ile Pişekâr gibi karşılıklı söz atıp lâkırdı yutturmak merakı - doğrusu - gazeteciliğin ciddiyetini bozuyor. Bunun da yeri, sırası, derecesi vardır. Bu da bir meslek, ihtisas, hattâ fıtrat meselesidir. Her muharrir nükteli, her gazeteci mizahçı olamaz. Matbuat sade meslekî şaka, tarzı mizah, düşüncesi tuhaf olan insanların mahfeli değildir. Mizahî yazıların, hiç şüphesiz, çok tesirli, çok yıkıcı, rakibini şaşırtıp sersemletici bir kudreti vardır; fakat muvaffak olmak şartile... Halbuki dünyada her şeyin biraz fenası, biraz kabası, biraz bozuğu çekilebilir, mizahın kusurlusu çekilemez.

Lâtife olgun bir meyva gibi kemale erdirilip öyle ortaya konmak lâzımgelir. Mizah «Tercümei Telmak» gibi lûgat kitaplarını karıştırmağa hacet bırakırsa derhal en fena bir yazı derecesine düşer. Tahta siler gibi gacırtılı, iniltili, uzun, karışık, yorucu üslûbla da lâtife yapılamaz. İki Nasreddin hoca fıkrası, davul, süpürge, teneke gibi üç tuhaf kelime bir araya getirilip bir az da üzerine tecavüz ekmekle ortaya mizahî bir yazı çıkarmış olamayız. Münakaşa ettiğimiz şahıs bunlarla yıkılmaz, susturulmaz, şaşırtılmaz. Hulâsa mizah güç bir iştir.

Ben hiç zarif, hiç nüktedan olmıyan bir adamın kendisini öyle zannetmesi kadar dünyada feci bir hal tasavvur edemiyorum. Birinin elinde mükemmel bir alet, bir hücum, galebe, şöhret aleti olan mizah öbürünün elinde

bir kutu boya olur, her satır yazı kendi yüzüne bir ayrı renk sürer, güldürür, gülünç eder. Her fıtret mizah ve şakaya müsaid değildir. Cebir ile lâtife yapılamaz; ıkına sıkına meydana çıkarılan mizah kadar gazetecilikte can sıkıcı, ruh üzücü, zevk bozucu bir hâdise ben tasavvur etmiyorum. Ele alınca vücudünüzde ürpermeler koşturan galiz tuhaflıkları, gülme değil öğürtü veren kaba yazıları, tabiî, zaten bu bahisten haric tutuyorum. Daha yüksek seviyeli gazeteciliğin mizahını tetkik ediyoruz; ben böyle gazetelerin mizahı fena kullanmamasını istiyorum.

Evvelâ bilmemiz lâzım gelen bir mesele vardır, en temelli, canlı mesele: Mizah her aklın, her zekânın dokuyacağı bir kumaş değildir. Benim kudretim nasıl bugün ruhiyat üzerine yazı yazmağa erişmezse sizin hilkatinizde mizaha müteallik hoşça lâkırdı marifetleri yapmağa müsaid değildir. Ben cehlimi zorlamakla âlimane makaleler belki yazarım, fakat zorbalıkla fıtretimi parçalayıp ortaya - hiç istidadım yokken - zarif, nükteli bir muharrir şeklinde çıkamam. Bu muhakkak... O halde her eli kalem tutan nükteciliğe kalkarsa çıkaracağı meta çürük, kaba, katı bir şey olur.

İkincisi: Fıtraten gülünç olanlar tam mânasile mizah yapamaz. Mizah gülünç olmak değil, gülünç olanı görmek ve onu zarifane anlatmaktır. Kendi gülünç olanın evvelâ kendini görmesi, kendine gülmesi, kendine güldürmesi lâzım gelir ki böyle biri daha hiç bir diyarda çıkmadı. Mizah muharriri şuurlu, muhakemeli bir adam olmalı; her halde ipsiz sapsız fikirlerile, deli dolu hareketlerile darma dağınık mesleklerile tanınmış insanların mizahı tuhaflık ve yavanlık derecesini geçemez. Kirli şeylerle, murdarlık ve hastalıklarla, mide bulandıran, iç döndüren keyfiyetlerle yapılan mizahlardan muvaffakıyet beklemek bir nevi izzeti nefis fıkdanıdır; bekleyen için de, beklediğin kimse için de...

Tecavüzün, kabalığın, çam devirmenin bir adı da mizah mıdır? Öyle nüktedanlığın lezzetini duymuyorum;

keçiboynuzu gibi bir dirhem tat almak için bir okka tahta çiğnemeği çeşnili bulmuyorum. Her muharrir hicvi, mizahı, münakaşalarında hücum aleti olarak kullanmağa kalkmasa, zannediyorum, kendi hesabına kâr kaydetmiş olur. Bizde bir, iki kalem sahibi var ki nükteye ehil; bunlar herhangi mübahase veya münakaşada mizahı kullansalar bir kılıç gibi ona keskin hamleler yaptırabiliyorlar; en ağır bir bahis içinde meselâ horozdan tavukdan dem vuruyorlar da ne lâtif bir galebe temin ediyorlar. Bunu ben, siz, onlar, herkes, hepimiz yapamayız.

Herhalde mizacı pespayeleştirmek için onu ehlinin elinde kullanır görmeliyiz. Tilki derisinden maşon gibi bizi tiksindirmemeli. Bu yazımda kimseyi kasdetmiyorum, nafile sevinenler olmasın; nazik bir sanatin kabalaştırılması gücüme gidiyor da umumî bir nazarla fikrimi söylüyorum. Âdi tuhaflıkların baş sedirde yer bulması fikren henüz yükselemediğimize kuvvetli bir şahiddir. Mizah miletlerin zevkine miyar olur. Gülüşüne bakarak ben bir adamın fikren yüksekliğine had çizebilirim. Kabalıklara kapı eşiğinde bile yer göstermek çok fazla ikramdır. Fakat zarif nükteler, asıl mizah, her yerde, aile cemiyetlerinden yüksek mektep kürsülerine, vükelâ meclislerine, ulema sohbetlerine kadar girer; girmelidir.

Mizah süpürge sopası değildir, vurmak, dövmek, kaba kaba güldürmek için kullanılsın... Bu bir fırçadır, dimağımızın yorucu ilim ve hayat yollarında topladığı tozları alır; nazik, ince bir iştir. Mizah haşhaş yağı gibi yutulmaz, hazmolmaz, bulanık, sıvaşık bir mayi değildir, kirletmek, lekelemek için kullanılsın... Bu bir şuruptur, ağır yemeklerin üzerine nefis rayihasile yudum yudum içilir, tadına kanılmaz. Buruk bir muşmula gibi yüz ekşitiren tuhaflıklar, müstekreh bir koku gibi insanı tıkayan nüktedanlıklar ne zaman bir derece revacdan geri kalırsa zevk hususunda da bir adım ileri gitmiş oluruz.

Hangi ilmin, hangi fennin, hangi sanatin adı anılınca altından: «Bende ondan da var!» Diye fırlıyan simala-

rın azlığı matbuat için ferahlıktır. Mizahda da ehliyet, kabiliyet şarttır. Gazetecilikte hepimiz yerimizi bilsek muhakkak daha rahat eder, daha iyi iş görürüz. Horozun bülbüllüğile, kedinin tilkiliğine merak salmasını aklım almıyor.

İstikbalime Dair

Kendi kendimle, arasıra, şu tarzda hasbihal ederim, derim ki:

— Refik, evlâdım, şu saatte ne olduğun aşağı yukarı malûm: Muharrirsin... Şimdilik yazıların okunuyor, gazetelerde hükmün bir derece yürüyor, henüz tükenmedin, istiskale uğramıyorsun... Bu cihetler alâ, alelhusus eline beş, on para da geçiyor, iyi, kötü, kimseye muhtaç olmadan da yaşıyorsun... Muntazamca bir adamsın, bir sakat yerin de yok... Hulâsa halinden fazla şikâyet edersen haksızlık yapmış olursun... Fakat, evet, fakat, acaba yarın, öbür gün seni nasıl bir istikbal bekliyor, ne olacaksın? Beş, on, on beş sene sonra kendini nerelerde, ne halde ve ne şekilde bulacak, hangi tabaka ve hangi seviyede göreceksin? Hiç bu ihtimalleri düşündün mü?

Nasıl düşünmem, iyi veya fena her türlü ihtimaller hayalimden geçer, durur; alelhusus fenaceleri... Evvelâ en korktuğum şekil, karşımda canlanır: Yaşım kırkı geçmiş, belim bükük, saçlarım ak, gözlerim fersiz, kıyafetim perişan, matbaa matbaa dolaşıyorum. Amma o dolaşış bu şimdiki dolaşış gibi değil... Beni görünce:

— Aman, diyorlar, yine geliyor, kimbilir yine ne saçmalar yazmış, ne soğukluklar yapmıştır, tahammülfersa bir mahlûk, tamamen bunamış... Hâlâ yazmakta niçin ısrar ediyor, anlaşılır şey değil!

Ben bu barid kabulden bîhaber, içeri giriyorum, herkes susuyor... Bekliyorum ki «Yazın varmı?» desinler... Lâkin bir gazete idarehanesinde bulunmamıza rağmen yanımda yazı lâfı edilmiyor. Nihayet mukaddemesini kendim yaparak elimi cebime sokuyor ve on sahifelik bir eser

okumıya başlıyorum; herkes içinden:

— Bunak!

Diyor ve cehren de:

— Fena değil amma uzun... Yerimiz müsait değil!

Ben:

— Kısaltırım! diyorum, onlar:

Evet amma bozulur! diyorlar. Hulâsa beğenmiyorlar, almıyorlar, koymuyorlar.

Oradan sendeliye sarsıla, perişan bir çıkışımı düşünüyorum, tüylerim ürperiyor. Lâkin bu muharrir ve gazeteci istikbalinin bir de parlağı var: Babıâli caddesinde bir koca matbaa, yirmi, otuz bin nüsha satan yevmi bir gazete benim malım... Karnım şişmiş, yüzüm yusyuvarlak, koltuğa kurulmuş, idare müdürile hesapları tetkik ediyorum; dünyaya metelik vermiyen bir tavırla:

— Alâ, alâ, diyorum, o yüz elli bin top kâğıdın siparişini veriniz!

Maamafih gazetecilik mesleğinde kalacağımı bana kim temin edebilir: Belki de on sene sonra bütün İstanbul benim ismimde bir muharririn mevcut olduğunu bile unutacak... Yedikulede bir tabakane işletmiye ve piyasaya sağlam kösele çıkartmıya başlamış olacağım; hayat bir muammadır, belki de rastgelinecek, fakat tiyatro ilânlarında: Zor nikâhta bilmem ne çelebi rolünü oynadığımı öğreneceksiniz! Hoş, yine bunlara şükür... Lâkin, olabilir ki, sade muharrirlikten değil, ahlâkımdan da kaybedebilirim, kırkından sonra azanlar çok... Meselâ ben de, birden, sefahate düşüyorum; evvelâ Beyoğlu semtlerinde, temizce yerlerde, barlarda ve lokantalarda, bonjurlu, daha sonra Galata balozlarında ve aşçı dükkânarında gucuklu, bir müddet sonra da Yenikapı meyhanelerinde hırkalı sürünen, sürtünen bir ayyaş! Yahut ta, inşaallah, dünyadan elini, eteğini çekmiş bir derviş: Başımda sikke, gözlerim yerde, koynumda evrad, Babıâliden geçerken eski muharrir arkadaşlara tesadüf ediyorum,, boyun kesip pesten, zarifane bir:

— Hu?

Diyerek yoluma gidiyorum. Hoş devrişliğe başlıyarak meczupluğa ermek ihtimali de var: Yirmi yıl sonra Emin-önünde ayağında nalınlar, başında ters geçirilmiş bir tencere, elinde kepçe bir garip adama rasgeliyorsunuz, size:

— Beş para ver, baklası eksik kaldı!

Diyor; bir sürü çocuk ta ardında (âşura baba) diye haykırıyor! Bu ben im!! Belki de iş büsbütün aksi oluyor: Bana bir kahramanlıktır, bir fedailiktir ârız oluyor... (Harp!) deyip (harp!) işitiyorum; elimde silâh, belimde kılıç, gözlerim ateşfeşan bir siperden öbürüne atlıyor, bir cepheden diğerine koşuyor, şarktan garbe yetişiyorum: Evvelâ nefer, sonra onbaşı, çavuş, mülâzim, falan derken istisnaen livalığa kadar çıkıyorum: Artık siz seyredin (İleri) veya (Tasvir) deki «enveriye» li, atlı resimlerimi... Fotoğraflarımın altına şöyle bir cümle yazıyorlar: (Şafşiken hamlelerine dağlar dayanmıyan kahraman Osmanlı taarruz emri verirken...) veya (Bir zamanlar kalemile edebiyata, şimdi de kılıcile tarihe altın nakışlar işleyen bir sima)... Halil Nihat da kasidegûluğa başlar, hakkımda:

Sür götür, at leşkeri hunrizi umman üstüne
Gelmemiş dünyaya asla bir kumandan üstüne

Tarzında beliğ beyitler yazardı. Olabilirdi ki, bu saydıklarımın hiç biri olmazdı da bana bir ilim merakı gelirdi, meselâ şu havaî yazıları, hafif mevzuları terk eder: (Azerî Türklerinin kıhfı farkları), (Moğolların emzice ve secayası), (Dördüncü asrı hicrîde mezhebî teşkilât) gibi ehemmiyetli, muazzam eserler meydana koyar ve darülfünunda (Türk felsefesi müderrisi) olurdum. Yahut ta hece veznile bir şairliktir tutturur:

Sarı, siyah kediler
Damda (Mırnav!) dediler!

Ayarında manzumeler yazardım.

Evet, ne olacağım ne malûm ki...

Belki de kırkına doğru bir âşık ta olabilirdim: On dördünde bir hanım kıza meftun, (Ah!) ve (Of!) diye ciğer gâhımdan inledim mi camlar sarsılıyor, yüreğimin alevinden dudaklarım yanıyor... Gözüm görmüyor. Saçlarım karma karışık, çehrem büsbütün süzgün, itinasız ve dalgın deniz kenarlarında, dağ tepelerinde, korularda ve ormanlarda tek başıma dolaşıyor, kurtlar, kuşlar bir arada yarı mecnun bir aşk hayatı sürüyorum. Halime dünya acıyor, rakiplerim de:

— Belâsını buldu!

Diye seviniyor, ben ise hepsine lâkayt, kanlı göz yaşları döküyorum, dövünüp duruyorum!

Yahut ta bir musiki merakıdır gelebilirdi... Kucağımda bu yaştan sonra bir ut, kanun veya tambur, şöyle rasttan bir taksim yapıp saz semaisine geçerek Dedenin:

Jaleler açsın nesim...

İni terennüme başladım mı kendimden geçiyorum; gözümde artık ne edebiyat, ne siyasiyat... Varsa (Heyhey!), yoksa (Heyhey!)... Belki de alafrangalığa hevesim kabarırdı; bakıyorsunuz ki, iki, üç sene sonra İstanbulun en mükemmel dansözü ben olmuşum... Arkamda frak, yakamda krizantem, reveranslar, el öpüşler, sahte tebessümlerle salona bir giriyor, şöyle parkeler üstünde bir dönüyor, bir raksa başlıyorum, dünya hayran kalıyor. Ya (Tango) larıma bütün madamlar, matmazeller, hanımefendiler, hanım kızlar can atıyor. Eğile kalka, süzüle gerile, süratleşe ahesteleşe öyle vaziyetler alıyorum, sanki mest olmuşum ve heyecana gelmişim gibi öyle tavırlara giriyorum ki, kadın âlemi meftun oluyor ve bugünün favori başlangıçlı, çekik pantalonlu, traştan yeşil çehreli, gerdanları açık gençleri hasetlerinden çıldırıyorlar!

Yahut ta aklıma ufak bir rüzgâr vuruyor, meselâ kendimi (Hareketi daime) yi keşfetmişim veya Eskişehir taşından altın yapmıya başlamışım zannediyorum. Elimde saat makineleri, yahut, önümde mangal, pota ve kürek, sessiz hücremde uğraşıyor, didişiyor, yoruluyor ve ziya-

retime gelenlere:

— Fen bana ilelebet borçludur!

Diyorum, bu teselli ile de saatlerimi kurup ateşimi körükleyip kimseye zararsız kendi halimde yaşıyorum!

İşte bu gibi ihtimallerin her birini ayrı ayrı düşündükçedir ki, istikbalden, istikbalimden ve istikbalimizden korkuyorum!

SON

İçindekiler

	Sahife
Ay peşinde	7
Anadoluda bahar	11
Kervanda muaşaka	16
Ne zannederdim	26
Üç nehir	30
Hiçten saadetler	35
Hiçten felâketler	39
Çay belâsı	43
Hürmet görenler	47
Canlı vesikalar	52
Metampsikoz	57
Akrabayı ziyaret	63
Eski yaz aşkları	69
Zavallı Boğaziçi	75
Kendime dair	79
Ayrılık gayrılık	90
Üzüm ve ipek	95
Bir keyif de budur	99
Gideceklere tavsiyelerim	102
Velinimetim, Sebebi Hayatım Cemiyet!	105
Bekçiler lehinde	110
Levhai Mazi	113
Fena huylarımdan biri	116
Nasıl evlenirler?	121
İki ruzname	128
Hülya ile Hakikat	131
Süslü koca	134
Şair koca	137
Sporcu koca	141
Bir mücadele cemiyeti	144
Doğru yalan	147
Mizahta ehliyet	150
İstikbalime dair	154

GÜVEN BASIMEVİ
İSTANBUL

Fiatı 60, Ciltlisi 85 Kuruş

3219

Refik Halid'in Eserleri

1 — YEZİDİN KIZI (Roman)

2 — BİR AVUÇ SAÇMA

3 — BİR İÇİM SU

4 — AGO PAŞANIN HATIRATI

5 — AY PEŞİNDE

6 — MEMLEKET HİKÂYELERİ

7 — İSTANBULUN BİR YÜZÜ (Roman)

8 — ÇETE (Roman)

9 — DELİ

10 — GUGUKLU SAAT

11 — KİRPİNİN DEDİKLERİ

12 — GURBET HİKÂYELERİ

13 — SAKIN ALDANMA, İNANMA, KANMA

14 — SÜRGÜN

15 — TANIDIKLARIM